ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

วินยปิฏเก

ปริวาร-อฏฺฐกถา

โสฬสมหาวาโร

ปญฺญตฺติวารวณฺณนา

วิสุทฺธปริวารสฺส , ปริวาโรติ สาสเน;
ธมฺมกฺขนฺธสรีรสฺส, ขนฺธกานํ อนนฺตราฯ

สงฺคหํ โย สมารุโฬฺห, ตสฺส ปุพฺพาคตํ นยํ;
หิตฺวา ทานิ กริสฺสามิ, อนุตฺตานตฺถวณฺณนํฯ

๑. ตตฺถ **ยํ เตน ภควตา…เป…. ปญฺญตฺต**นฺติ อาทินยปฺปวตฺตาย ตาว ปุจฺฉาย อยํ สเงฺขปโตฺถ – โย โส ภควา สาสนสฺส จิรฏฺฐิติกตฺถํ ธมฺมเสนาปตินา สทฺธมฺมคารวพหุมานเวคสมุสฺสิตํ อญฺชลึ สิรสฺมึ ปติฏฺฐาเปตฺวา ยาจิโต ทส อตฺถวเส ปฏิจฺจ วินยปญฺญตฺตึ ปญฺญเปสิ, เตน ภควตา ตสฺส ตสฺส สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺติกาลํ ชานตา, ตสฺสา ตสฺสา สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา ทส อตฺถวเส ปสฺสตา; อปิจ ปุเพฺพนิวาสาทีหิ ชานตา, ทิเพฺพน จกฺขุนา ปสฺสตา, ตีหิ วิชฺชาหิ ฉหิ วา ปน อภิญฺญาหิ ชานตา, สพฺพตฺถ อปฺปฏิหเตน สมนฺตจกฺขุนา ปสฺสตา, สพฺพธมฺมชานนสมตฺถาย ปญฺญาย ชานตา, สพฺพสตฺตานํ จกฺขุวิสยาตีตานิ ติโรกุฏฺฏาทิคตานิ จาปิ รูปานิ อติวิสุเทฺธน มํสจกฺขุนา จ ปสฺสตา, อตฺตหิตสาธิกาย สมาธิปทฏฺฐานาย ปฏิเวธปญฺญาย ชานตา, ปรหิตสาธิกาย กรุณาปทฏฺฐานาย เทสนาปญฺญาย ปสฺสตา, อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ''ยํ ปฐมํ ปาราชิกํ ปญฺญตฺตํ, ตํ กตฺถ ปญฺญตฺตํ, กํ อารพฺภ ปญฺญตฺตํ, กิสฺมึ วตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺตํ, อตฺถิ ตตฺถ ปญฺญตฺติ…เป…. เกนาภต''นฺติฯ

๒. ปุจฺฉาวิสฺสชฺชเน ปน **''ยํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ปฐมํ ปาราชิก''**นฺติ อิทํ เกวลํ ปุจฺฉาย อาคตสฺส อาทิปทสฺส ปจฺจุทฺธรณมตฺตเมว, **''กตฺถ ปญฺญตฺตนฺติ เวสาลิยา ปญฺญตฺตํ; กํ อารพฺภาติ สุทินฺนํ กลนฺทปุตฺตํ อารพฺภา''**ติ เอวมาทินา ปน นเยน ปุนปิ เอตฺถ เอเกกํ ปทํ ปุจฺฉิตฺวาว วิสฺสชฺชิตํฯ **เอกา ปญฺญตฺตี**ติ ''โย ปน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย ปาราชิโก โหติ อสํวาโส''ติ อยํ เอกา ปญฺญตฺติฯ **เทฺว อนุปญฺญตฺติโย**ติ ''อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปี''ติ จ, ''สิกฺขํ อปจฺจกฺขายา''ติ จ มกฺกฏิวชฺชิปุตฺตกวตฺถูนํ วเสน วุตฺตา – อิมา เทฺว อนุปญฺญตฺติโยฯ เอตฺตาวตา ''อตฺถิ ตตฺถ ปญฺญตฺติ อนุปญฺญตฺติ อนุปฺปนฺนปญฺญตฺตี''ติ อิมิสฺสา ปุจฺฉาย เทฺว โกฏฺฐาสา วิสฺสชฺชิตา โหนฺติฯ ตติยํ วิสฺสเชฺชตุํ ปน **''อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ ตสฺมึ นตฺถี''**ติ วุตฺตํฯ อยญฺหิ **อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ** นาม อนุปฺปเนฺน โทเส ปญฺญตฺตา; สา อฏฺฐครุธมฺมวเสน ภิกฺขุนีนํเยว อาคตา, อญฺญตฺร นตฺถิฯ ตสฺมา วุตฺตํ ''อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ ตสฺมึ นตฺถี''ติฯ **สพฺพตฺถปญฺญตฺตี**ติ มชฺฌิมเทเส เจว ปจฺจนฺติมชนปเทสุ จ สพฺพตฺถปญฺญตฺติฯ วินยธรปญฺจเมน คเณน ''อุปสมฺปทา, คุณงฺคุณูปาหนา, ธุวนหานํ, จมฺมตฺถรณ''นฺติ อิมานิ หิ จตฺตาริ สิกฺขาปทานิ มชฺฌิมเทเส

เยว ปญฺญตฺติฯ เอเตฺถว เอเตหิ อาปตฺติ โหติ, น ปจฺจนฺติมชนปเทสุฯ เสสานิ สพฺพาเนว สพฺพตฺถปญฺญตฺติ นามฯ

สาธารณปญฺญตฺตีติ ภิกฺขูนเญฺจว ภิกฺขุนีนญฺจ สาธารณปญฺญตฺติ; สุทฺธภิกฺขูนเมว หิ สุทฺธภิกฺขุนีนํ วา ปญฺญตฺตํ สิกฺขาปทํ **อสาธารณปญฺญตฺติ** นาม โหติฯ อิทํ ปน ภิกฺขุํ อารพฺภ อุปฺปเนฺน วตฺถุสฺมิํ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี ฉนฺทโส เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, อนฺตมโส ติรจฺฉานคเตนปิ ปาราชิกา โหติ อสํวาสา’’ติ ภิกฺขุนีนมฺปิ ปญฺญตฺตํ, วินีตกถามตฺตเมว หิ ตาสํ นตฺถิ, สิกฺขาปทํ ปน อตฺถิ, เตน วุตฺตํ ‘‘สาธารณปญฺญตฺตี’’ติฯ **อุภโตปญฺญตฺติย**มฺปิ เอเสว นโยฯ พฺยญฺชนมตฺตเมว หิ เอตฺถ นานํ, ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนมฺปิ สาธารณตฺตา **สาธารณปญฺญตฺติ,** อุภินฺนมฺปิ ปญฺญตฺตตฺตา **อุภโตปญฺญตฺตี**ติฯ อเตฺถ ปน เภโท นตฺถิฯ

นิทาโนคธนฺติ ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺติ โส อาวิกเรยฺยา’’ติ เอตฺถ สพฺพาปตฺตีนํ อนุปวิฏฺฐตฺตา **นิทาโนคธํ;** นิทาเน อนุปวิฏฺฐนฺติ อโตฺถฯ **ทุติเยน อุเทฺทเสนา**ติ นิทาโนคธํ นิทานปริยาปนฺนมฺปิ สมานํ ‘‘ตตฺริเม จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา’’ติอาทินา ทุติเยเนว อุเทฺทเสน อุเทฺทสํ อาคจฺฉติฯ **จตุนฺนํ วิปตฺตีน**นฺติ สีลวิปตฺติอาทีนํฯ ปฐมา หิ เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา สีลวิปตฺติ นาม, อวเสสา ปญฺจ อาจารวิปตฺติ นามฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ จ อนฺตคฺคาหิกทิฏฺฐิ จ ทิฏฺฐิวิปตฺติ นาม, อาชีวเหตุ ปญฺญตฺตานิ ฉ สิกฺขาปทานิ อาชีววิปตฺติ นามฯ อิติ อิมาสํ จตุนฺนํ วิปตฺตีนํ อิทํ ปาราชิกํ สีลวิปตฺติ นาม โหติฯ

เอเกน สมุฎฺฐาเนนาติ ทฺวงฺคิเกน เอเกน สมุฏฺฐาเนนฯ เอตฺถ หิ จิตฺตํ องฺคํ โหติ, กาเยน ปน อาปตฺติํ อาปชฺชติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘กายโต จ จิตฺตโต จ สมุฏฺฐาตี’’ติฯ **ทฺวีหิ สมเถหิ สมฺมตี**ติ ‘‘อาปเนฺนสี’’ติ สมฺมุขา ปุจฺฉิยมาโน ‘‘อาม อาปเนฺนมฺหี’’ติ ปฏิชานาติ, ตาวเทว ภณฺฑนกลหวิคฺคหา วูปสนฺตา โหนฺติ, สกฺกา จ โหติ ตํ ปุคฺคลํ อปเนตฺวา อุโปสโถ วา ปวารณา วา กาตุํฯ อิติ สมฺมุขาวินเยน จ ปฏิญฺญาตกรเณน จาติ ทฺวีหิ สมเถหิ สมฺมติ, น จ ตปฺปจฺจยา โกจิ อุปทฺทโว โหติฯ ยํ ปน อุปริ ปญฺญตฺติวเคฺค ‘‘น กตเมน สมเถน สมฺมตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ สมถํ โอตาเรตฺวา อนาปตฺติ กาตุํ น สกฺกาติ อิมมตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

ปญฺญตฺติ วินโยติ ‘‘โย ปน ภิกฺขู’’ติอาทินา นเยน วุตฺตมาติกา ปญฺญตฺติ วินโยติ อโตฺถฯ **วิภตฺตี**ติ ปทภาชนํ วุจฺจติ; **วิภตฺตี**ติ หิ วิภงฺคเสฺสเวตํ นามํฯ **อสํวโร**ติ วีติกฺกโมฯ **สํวโร**ติ อวีติกฺกโมฯ **เยสํ วตฺตตี**ติ เยสํ วินยปิฏกญฺจ อฏฺฐกถา จ สพฺพา ปคุณาติ อโตฺถฯ **เต ธาเรนฺตี**ติ เต เอตํ ปฐมปาราชิกํ ปาฬิโต จ อตฺถโต จ ธาเรนฺติ; น หิ สกฺกา สพฺพํ วินยปิฏกํ อชานเนฺตน เอตสฺส อโตฺถ ชานิตุนฺติฯ **เกนาภต**นฺติ อิทํ ปฐมปาราชิกํ ปาฬิวเสน จ อตฺถวเสน จ ยาว อชฺชตนกาลํ เกน อานีตนฺติฯ **ปรมฺปราภต**นฺติ ปรมฺปราย อานีตํฯ

๓. อิทานิ ยาย ปรมฺปราย อานีตํ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘อุปาลิ ทาสโก เจวา**’’ติอาทินา นเยน โปราณเกหิ มหาเถเรหิ คาถาโย ฐปิตา ฯ ตตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ นิทานวณฺณนายเมว วุตฺตํฯ อิมินา นเยน ทุติยปาราชิกาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชเนสุปิ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติฯ

มหาวิภเงฺค ปญฺญตฺติวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

กตาปตฺติวาราทิวณฺณนา

๑๕๗. อิโต ปรํ ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวโนฺต กติ อาปตฺติโย อาปชฺชตี’’ติ อาทิปฺปเภโท **กตาปตฺติวาโร,** ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย จตุนฺนํ วิปตฺตีนํ กติ วิปตฺติโย ภชนฺตี’’ติ อาทิปฺปเภโท **วิปตฺติวาโร,** ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ กติหิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ สงฺคหิตา’’ติ อาทิปฺปเภโท **สงฺคหวาโร,** ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย ฉนฺนํ อาปตฺติสมุฏฺฐานานํ กติหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐหนฺตี’’ติ อาทิปฺปเภโท **สมุฏฺฐานวาโร,** ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย จตุนฺนํ อธิกรณานํ กตมํ อธิกรณ’’นฺติ อาทิปฺปเภโท **อธิกรณวาโร,** ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติโย สตฺตนฺนํ สมถานํ กติหิ สมเถหิ สมฺมนฺตี’’ติ อาทิปฺปเภโท **สมถวาโร,** ตทนนฺตโร **สมุจฺจยวาโร** จาติ อิเม สตฺต วารา อุตฺตานตฺถา เอวฯ

๑๘๘. ตโต ปรํ ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนปจฺจยา ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺต’’นฺติอาทินา นเยน ปุน ปจฺจยวเสน เอโก **ปญฺญตฺติวาโร,** ตสฺส วเสน ปุริมสทิสา เอว กตาปตฺติวาราทโย สตฺต วาราติ เอวํ อปเรปิ อฏฺฐ วารา วุตฺตา, เตปิ อุตฺตานตฺถา เอวฯ อิติ อิเม อฏฺฐ, ปุริมา อฏฺฐาติ มหาวิภงฺค โสฬส วารา ทสฺสิตาฯ ตโต ปรํ เตเนว นเยน ภิกฺขุนิวิภงฺคปิ โสฬส วารา อาคตาติ เอวมิเม อุภโตวิภงฺค ทฺวตฺตึส วารา ปาฬินเยเนว เวทิตพฺพาฯ น เหตฺถ กิญฺจิ ปุพฺพ อวินิจฺฉิตํ นาม อตฺถิฯ

มหาวิภงฺค จ ภิกฺขุนิวิภงฺค จ

โสฬสมหาวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สมุฏฺฐานสีสวณฺณนา

๒๕๗. ตทนนฺตราย ปน สมุฏฺฐานกถาย **อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา**ติ อนตฺตา อิติ นิจฺฉิตาฯ **สภาคธมฺมาน**นฺติ อนิจฺจาการาทีหิ สภาคานํ สงฺขตธมฺมานํฯ **นามมตฺตํ น นายตี**ติ นามมตฺตมฺปิ น ปญฺญายติฯ **ทุกฺขหานิ**นฺติ ทุกฺขฆาตนํฯ **ขนฺธกา ยา จ มาติกา**ติ ขนฺธกา ยา จ มาติกาติ อโตฺถฯ อยเมว วา ปาโฐฯ **สมุฏฺฐานํ นิยโต กต**นฺติ สมุฏฺฐานํ นิยโตกตํ นิยตกตํ; นิยตสมุฏฺฐานนฺติ อโตฺถฯ เอเตน ภูตาโรจนโจริวุฏฺฐาปนอนนุญฺญาตสิกฺขาปทตฺตยสฺส สงฺคโห ปเจฺจตโพฺพฯ เอตาเนว หิ ตีณิ สิกฺขาปทานิ นิยตสมุฏฺฐานานิ, อเญฺญหิ สทฺธิํ อสมฺภินฺนสมุฏฺฐานานิฯ

สเมฺภทํ นิทานญฺจญฺญนฺติ อญฺญมฺปิ สเมฺภทญฺจ นิทานญฺจฯ ตตฺถ สเมฺภทวจเนน สมุฏฺฐานสเมฺภทสฺส คหณํ ปเจฺจตพฺพํ, ตานิ หิ ตีณิ สิกฺขาปทานิ ฐเปตฺวา เสสานิ สมฺภินฺนสมุฏฺฐานานิฯ นิทานวจเนน สิกฺขาปทานํ ปญฺญตฺติเทสสงฺขาตํ นิทานํ ปเจฺจตพฺพํฯ **สุเตฺต ทิสฺสนฺติ อุปรี**ติ สิกฺขาปทานํ สมุฏฺฐานนิยโม สเมฺภโท นิทานนฺติ อิมานิ ตีณิ สุตฺตมฺหิ เอว ทิสฺสนฺติ; ปญฺญายนฺตีติ อโตฺถฯ ตตฺถ ‘‘เอเกน สมุฏฺฐาเนน สมุฏฺฐาติ, กายโต จ จิตฺตโต จา’’ติอาทิมฺหิ ตาว ปุริมนเย สมุฏฺฐานนิยโม จ สเมฺภโท จ ทิสฺสนฺติฯ อิตรํ ปน นิทานํ นาม –

‘‘เวสาลิยา ราชคเห, สาวตฺถิยา จ อาฬวี;
โกสมฺพิยา จ สเกฺกสุ, ภเคฺคสุ เจว ปญฺญตฺตา’’ติฯ

เอวํ อุปริ ทิสฺสติ, ปรโต อาคเต สุเตฺต ทิสฺสตีติ เวทิตพฺพํฯ

‘‘วิภเงฺค ทฺวีสู’’ติ คาถาย อยมโตฺถ – ยํ สิกฺขาปทํ ทฺวีสุ วิภเงฺคสุ ปญฺญตฺตํ อุโปสถทิวเส ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ อุทฺทิสนฺติ, ตสฺส ยถาญายํ สมุฏฺฐานํ ปวกฺขามิ, ตํ เม สุณาถาติฯ

สญฺจริตฺตานุภาสนญฺจาติ สญฺจริตฺตญฺจ สมนุภาสนญฺจฯ **อติเรกญฺจ จีวร**นฺติ อติเรกจีวรํ ; กถินนฺติ อโตฺถฯ **โลมานิ ปทโสธโมฺม**ติ เอฬกโลมานิ จ ปทโสธโมฺม จฯ **ภูตํ สํวิธาเนน จา**ติ ภูตาโรจนญฺจ สํวิทหิตฺวา อทฺธานปฺปฏิปชฺชนญฺจฯ **เถยฺยเทสนา โจริํ จา**ติ เถยฺยสโตฺถ จ ฉตฺตปาณิสฺส อคิลานสฺส ธมฺมเทสนา จ โจริวุฏฺฐาปนญฺจฯ **อนนุญฺญาตาย เตรสา**ติ มาตาปิตุสามิเกหิ อนนุญฺญาตาย สทฺธิํ อิมานิ เตรส สมุฏฺฐานานิ โหนฺติฯ **สทิสา อิธ ทิสฺสเร**ติ อิธ อุภโตวิภเงฺค เอเตสุ เตรสสุ สมุฏฺฐานสีเสสุ เอเกกสฺมิํ อญฺญานิปิ สทิสานิ สมุฏฺฐานานิ ทิสฺสนฺติฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๕๘. อิทานิ ตานิ ทเสฺสตุํ **‘‘เมถุนํ สุกฺกสํสโคฺค’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **เมถุน**นฺติ อิทํ ตาว ปฐมปาราชิกํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ ตตฺถ **สุกฺกสํสโคฺค**ติ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิ เจว กายสํสโคฺค จฯ **อนิยตา ปฐมิกา**ติ ปฐมํ อนิยตสิกฺขาปทํฯ **ปุพฺพูปปริปาจิตา**ติ ‘‘ชานํ ปุพฺพูปคตํ ภิกฺขุ’’นฺติ สิกฺขาปทญฺจ ภิกฺขุนิปริปาจิตปิณฺฑปาตสิกฺขาปทญฺจฯ **รโห ภิกฺขุนิยา สหา**ติ ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ รโห นิสชฺชสิกฺขาปทญฺจฯ

สโภชเน รโห เทฺว จาติ สโภชเน กุเล อนุปขชฺชนิสชฺชสิกฺขาปทญฺจ เทฺว รโหนิสชฺชสิกฺขาปทานิ จฯ **องฺคุลิ อุทเก หส**นฺติ องฺคุลิปโตทกญฺจ อุทเก หสธมฺมสิกฺขาปทญฺจฯ **ป**

หาเร อุคฺคิเร เจวาติ ปหารทานสิกฺขาปทญฺจ ตลสตฺติกอุคฺคิรณสิกฺขาปทญฺจฯ **เตปญฺญาสา จ เสขิยา**ติ ปริมณฺฑลนิวาสนาทีนิ ขุทฺทกวณฺณนาวสาเน วุตฺตานิ เตปญฺญาส เสขิยสิกฺขาปทานิ จฯ

อธกฺขคามาวสฺสุตาติ ภิกฺขุนีนํ อธกฺขกสิกฺขาปทญฺจ คามนฺตรคมนํ อวสฺสุตา อวสฺสุตสฺส หตฺถโต ขาทนียโภชนียคฺคหณสิกฺขาปทญฺจฯ **ตลมฏฺฐญฺจ สุทฺธิกา**ติ ตลฆาตกํ ชตุมฏฺฐํ อุทกสุทฺธิกาทิยนญฺจฯ **วสฺสํวุฏฺฐา จ โอวาท**นฺติ วสฺสํวุฏฺฐา ฉปฺปญฺจโยชนานิ สิกฺขาปทญฺจ โอวาทาย อคมนสิกฺขาปทญฺจฯ **นานุพเนฺธ ปวตฺตินิ**นฺติ ยา ปน ภิกฺขุนี วุฏฺฐาปิตํ ปวตฺตินิํ เทฺว วสฺสานิ นานุพเนฺธยฺยาติ วุตฺตสิกฺขาปทํฯ

อิเม สิกฺขาติ อิมา สิกฺขาโย; ลิงฺควิปริยาโย กโตฯ **กายมานสิกา กตา**ติ กายจิตฺตสมุฏฺฐานา กตาฯ

ทุติยปาราชิกสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๕๙. **อทินฺน**นฺติ อิทํ ตาว อทินฺนาทานนฺติ วา ทุติยปาราชิกนฺติ วา เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ ตตฺถ **วิคฺคหุตฺตรี**ติ มนุสฺสวิคฺคหอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสิกฺขาปทานิฯ **ทุฏฺฐุลฺลา อตฺตกามิน**นฺติ ทุฏฺฐุลฺลวาจาอตฺตกามปาริจริยสิกฺขาปทานิฯ **อมูลา อญฺญภาคิยา**ติ เทฺว ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปทานิฯ **อนิยตา ทุติยิกา**ติ ทุติยํ อนิยตสิกฺขาปทํฯ

อจฺฉิเนฺท ปริณามเนติ สามํ จีวรํ ทตฺวา อจฺฉินฺทนญฺจ สงฺฆิกลาภสฺส อตฺตโน ปริณามนญฺจฯ **มุสา โอมสเปสุณา**ติ มุสาวาโท จ โอมสวาโท จ ภิกฺขุเปสุญฺญญฺจฯ **ทุฏฺฐุลฺลา ปถวีขเณ**ติ ทุฏฺฐุลฺลาปตฺติอาโรจนญฺจ ปถวีขณญฺจฯ **ภูตํ อญฺญาย อุชฺฌาเป**ติ ภูตคามอญฺญวาทกอุชฺฌาปนกสิกฺขาปทานิฯ

นิกฺกฑฺฒนํ สิญฺจนญฺจาติ วิหารโต นิกฺกฑฺฒนญฺจ อุทเกน ติณาทิสิญฺจนญฺจฯ **อามิสเหตุ ภุตฺตาวี**ติ ''อามิสเหตุ ภิกฺขุนิโย โอวทนฺตี''ติ สิกฺขาปทญฺจ, ภุตฺตาวิํ อนติริเตฺตน ขาทนียาทินา ปวารณาสิกฺขาปทญฺจฯ **เอหิ อนาทริ ภิํสา**ติ ''เอหาวุโส คามํ วา''ติ สิกฺขาปทญฺจ, อนาทริยญฺจ ภิกฺขุภิํสาปนกญฺจฯ **อปนิเธ จ ชีวิต**นฺติ ปตฺตาทีนํ อปนิธานสิกฺขาปทญฺจ, สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตาโวโรปนญฺจฯ

ชานํ สปฺปาณกํ กมฺมนฺติ ชานํ สปฺปาณกอุทกสิกฺขาปทญฺจ ปุนกมฺมาย อุโกฺกฏนญฺจฯ **อูนสํวาสนาสนา**ติ อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทญฺจ อุกฺขิตฺตเกน สทฺธิํ สํวาสสิกฺขาปทญฺจ นาสิตกสามเณรสโมฺภคสิกฺขาปทญฺจฯ **สหธมฺมิกํ วิเลขา**ติ สหธมฺมิกํ วุจฺจมานสิกฺขาปทญฺจ, วิเลขาย สํวตฺตนฺตีติ อาคตสิกฺขาปทญฺจฯ **โมโห อมูลเกน จา**ติ โมหนเก ปาจิตฺติยสิกฺขาปทญฺจ, อมูลเกน สงฺฆาทิเสเสน อนุทฺธํสนสิกฺขาปทญฺจฯ

กุกฺกุจฺจํ ธมฺมิกํ จีวรํ ทตฺวาติ กุกฺกุจฺจอุปทหนญฺจ, ธมฺมิกานํ กมฺมานํ ฉนฺทํ ทตฺวา ขียนญฺจ, จีวรํ ทตฺวา ขียนญฺจฯ **ปริณาเมยฺย ปุคฺคเล**ติ สงฺฆิกํ ลาภํ ปุคฺคลสฺส ปริณามนสิกฺขาปทํฯ **กิํ เต อกาลํ อจฺฉิเนฺท**ติ ''กิํ เต อเยฺย เอโส ปุริสปุคฺคโล กริสฺสตี''ติ อาคตสิกฺขาปทญฺจ, ''อกาลจีวรํ กาลจีวร''นฺติ อธิฏฺฐหิตฺวา ภาชนสิกฺขาปทญฺจ, ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ จีวรํ ปริวเตฺตตฺวา อจฺฉินฺทนสิกฺขาปทญฺจฯ **ทุคฺคหี นิรเยน จา**ติ ทุคฺคหิเตน ทุปฺปธาริเตน ปรํ อุชฺฌาปนสิกฺขาปทญฺจ, นิรเยน วา พฺรหฺมจริเยน วา อภิสปนสิกฺขาปทญฺจฯ

คณํ วิภงฺค ทุพฺพลนฺติ ‘‘คณสฺส จีวรลาภํ อนฺตรายํ กเรยฺยา’’ติ จ ‘‘ธมฺมิกํ จีวรวิภงฺคํ ปฏิพาเหยฺยา’’ติ จ ‘‘ทุพฺพลจีวรปจฺจาสาย จีวรกาลสมยํ อติกฺกาเมยฺยา’’ติ จ วุตฺตสิกฺขาปทานิฯ **กถินา ผาสุ ปสฺสย**นฺติ ‘‘ธมฺมิกํ กถินุทฺธารํ ปฏิพาเหยฺย, ภิกฺขุนิยา สญฺจิจฺจ อผาสุํ กเรยฺย, ภิกฺขุนิยา อุปสฺสยํ ทตฺวา กุปิตา อนตฺตมนา นิกฺกเฑฺฒยฺย วา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทานิฯ **อโกฺกสจณฺฑี มจฺฉรี**ติ ‘‘ภิกฺขุํ อโกฺกเสยฺย วา ปริภาเสยฺย วา, จณฺฑิกตา คณํ ปริภาเสยฺย, กุเล มจฺฉรินี อสฺสา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทานิฯ **คพฺภินิญฺจ ปายนฺติยา**ติ ‘‘คพฺภินิํ วุฏฺฐาเปยฺย, ปายนฺติํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทานิฯ

เทฺววสฺสํ สิกฺขา สงฺฆนาติ ‘‘เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ อสิกฺขิตสิกฺขํ สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปยฺย, สิกฺขิตสิกฺขํ สิกฺขมานํ สงฺฆน อสมฺมตํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทานิฯ **ตโยเจว คิหีคตา**ติ อูนทฺวาทสวสฺสํ คิหิคตํ, ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสํ คิหิคตํ ‘‘เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ อสิกฺขิตสิกฺขํ เทฺว วสฺสานิ สิกฺขิตสิกฺขํ สงฺฆน อสมฺมต’’นฺติ วุตฺตสิกฺขาปทานิฯ **กุมาริภูตา ติโสฺส**ติ ‘‘อูนวีสติวสฺสํ กุมาริภูต’’นฺติอาทินา นเยน วุตฺตา ติโสฺสฯ **อูนทฺวาทสสมฺมตา**ติ ‘‘อูนทฺวาทสวสฺสา วุฏฺฐาเปยฺย, ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสา สงฺฆน อสมฺมตา วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ

อลํ ตาว โสกาวาสนฺติ ‘‘อลํ ตาว เต อเยฺย วุฏฺฐาปิเตนา’’ติ จ, ‘‘จณฺฑิํ โสกาวาสํ สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **ฉนฺทา อนุวสฺสา จ เทฺว**ติ ‘‘ปาริวาสิกฉนฺททาเนน สิกฺขมานํ วุฏฺฐาเปยฺย, อนุวสฺสํ วุฏฺฐาเปยฺย, เอกํ วสฺสํ เทฺว วุฏฺฐาเปยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **สมุฏฺฐานา ติกา กตา**ติ ติกสมุฏฺฐานา กตาฯ

สญฺจริตฺตสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๐. **สญฺจรี กุฏิ วิหาโร**ติ สญฺจริตฺตํ สญฺญาจิกาย กุฏิกรณํ มหลฺลกวิหารกรณญฺจฯ **โธวนญฺจ ปฏิคฺคโห**ติ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา ปุราณจีวรโธวาปนญฺจ จีวรปฏิคฺคหณญฺจฯ **วิญฺญตฺตุตฺตริ อภิหฏฺฐุ**นฺติ อญฺญาตกํ คหปติํ จีวรวิญฺญาปนํ ตตุตฺตริสาทิยนสิกฺขาปทญฺจฯ **อุภินฺนํ ทูตเกน จา**ติ ‘‘จีวรเจตาปนฺนํ อุปกฺขฏํ โหตี’’ติ อาคตสิกฺขาปททฺวยญฺจ ทูเตน จีวรเจตาปนฺนปหิตสิกฺขาปทญฺจฯ

โกสิยา สุทฺธเทฺวภาคา, ฉพฺพสฺสานิ นิสีทนนฺติ ‘‘โกสิยมิสฺสกํ สนฺถต’’นฺติอาทีนิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิฯ **ริญฺจนฺติ รูปิกา เจวา**ติ วิภเงฺค ‘‘ริญฺจนฺติ อุเทฺทส’’นฺติ อาคตํ เอฬกโลมโธวาปนํ รูปิยปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปทญฺจฯ **อุโภ นานปฺปการกา**ติ รูปิยสํโวหารกยวิกฺกยสิกฺขาปททฺวยํฯ

อูนพนฺธนวสฺสิกาติ อูนปญฺจพนฺธนปตฺตสิกฺขาปทญฺจ วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทญฺจฯ **สุตฺตํ วิกปฺปเนน จา**ติ สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา จีวรวายาปนญฺจ ตนฺตวาเย อุปสงฺกมิตฺวา จีวเร วิกปฺปาปชฺชนญฺจฯ **ทฺวารทานสิพฺพานิ จา**ติ ยาว ทฺวารโกสา อคฺคฬฏฺฐปนาย, ‘‘อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ ทเทยฺย, จีวรํ สิเพฺพยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **ปูวปจฺจยโชติ จา**ติ ปูเวหิ วา มเนฺถหิ วา อภิหฏฺฐุํ ปวารณาสิกฺขาปทํ จาตุมาสปจฺจยปฺปวารณาโชติสมาทหนสิกฺขาปทานิ จฯ

รตนํ สูจิ มโญฺจ จ, ตูลํ นิสีทนกณฺฑุ จ, วสฺสิกา จ สุคเตนาติ รตนสิกฺขาปทเญฺจว สูจิฆรสิกฺขาปทาทีนิ จ สตฺต สิกฺขาปทานิฯ **วิญฺญตฺติ อญฺญํ เจตาปนา, เทฺว สงฺฆิกา มหา**

ชนิกา, เทฺว ปุคฺคลลหุกา ครูติ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี อญฺญํ วิญฺญาเปตฺวา อญฺญํ วิญฺญาเปยฺยา’’ติอาทีนิ นว สิกฺขาปทานิฯ **เทฺว วิฆาสา สาฎิกา จา**ติ ‘‘อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา สงฺการํ วา วิฆาสํ วา ติโรกุเฏฺฏ วา ติโรปาการ วา ฉเฑฺฑยฺย วา ฉฑฺฑาเปยฺย วา, หริเต ฉเฑฺฑยฺย วา ฉฑฺฑาเปยฺย วา’’ติ เอวํ วุตฺตานิ เทฺว วิฆาสสิกฺขาปทานิ จ อุทกสาฎิกาสิกฺขาปทญฺจฯ **สมณจีวเรน จา**ติ ‘‘สมณจีวรํ ทเทยฺยา’’ติ อิทเมตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

สมนุภาสนาสมุฎฺฐานวณฺณนา

๒๖๑. **เภทานุวตฺตทุพฺพจทูสทุฎฺฐุลฺลทิฎฺฐิ จา**ติ สงฺฆเภทานุวตฺตกทุพฺพจกุลทูสกทุฎฺฐุลฺลปฺปฎิจฺฉาทนทิฎฺฐิอปฺปฎินิสฺสชฺชนสิกฺขาปทานิฯ **ฉนฺทํ อุชฺชคฺฆิกา เทฺว จา**ติ ฉนฺทํ อทตฺวา คมนสิกฺขาปทํ อุชฺชคฺฆิกาย อนฺตรฆเร คมนนิสีทนสิกฺขาปททฺวยญฺจฯ **เทฺว จ สทฺทา**ติ ‘‘อปฺปสโทฺท อนฺตรฆเร คมิสฺสามิ, นิสีทิสฺสามี’’ติ สิกฺขาปททฺวยญฺจฯ **น พฺยาหเร**ติ ‘‘น สกพเฬน มุเขน พฺยาหริสฺสามี’’ติ สิกฺขาปทํฯ

ฉมา นีจาสเน ฐานํ, ปจฺฉโต อุปฺปเถน จาติ ฉมายํ นิสีทิตฺวา, นีเจ อาสเน นิสีทิตฺวา; ฐิเตน นิสินฺนสฺส, ปจฺฉโต คจฺฉเนฺตน ปุรโต คจฺฉนฺตสฺส, อุปฺปเถน คจฺฉเนฺตน ปเถน คจฺฉนฺตสฺส ธมฺมเทสนาสิกฺขาปทานิฯ **วชฺชานุวตฺติคหณา**ติ วชฺชปฺปฎิจฺฉาทนอุกฺขตฺตานุวตฺตกหตฺถคฺคหณาทิสงฺขาตานิ ตีณิ ปาราชิกานิฯ **โอสาเร ปจฺจาจิกฺขนา**ติ ‘‘อนปโลเกตฺวา การกสงฺฆํ อนญฺญาย คณสฺส ฉนฺทํ โอสาเรยฺยา’’ติ จ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติ จ วุตฺตสิกฺขาปทฺวยํฯ

กิสฺมึ สํสฎฺฐา เทฺว วธีติ ‘‘กิสฺมิญฺจิเทว อธิกรเณ ปจฺจากตา’’ติ จ ‘‘ภิกฺขุนิโย ปเนว สํสฎฺฐา วิหรนฺตี’’ติ จ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี เอวํ วเทยฺย สํสฎฺฐาว อเยฺย ตุเมฺห วิหรถา’’ติ จ ‘‘อตฺตานํ วธิตฺวา วธิตฺวา โรเทยฺยา’’ติ จ วุตฺตสิกฺขาปทานิฯ **วิสิเพฺพ ทุกฺขิตาย จา**ติ ‘‘ภิกฺขุนิยา จีวรํ วิสิเพฺพตฺวา วา วิสิพฺพาเปตฺวา วา’’ติ จ ‘‘ทุกฺขิตํ สหชีวินิ’’นฺติ จ วุตฺตสิกฺขาปทฺวยํฯ **ปุน สํสฎฺฐา น วูปสเม**ติ ‘‘สํสฎฺฐา วิหเรยฺย คหปตินา วา คหปติปุเตฺตน วา’’ติ เอวํ ปุน วุตฺตสํสฎฺฐสิกฺขาปทญฺจ ‘‘เอหเยฺย, อิมํ อธิกรณํ วูปสเมหี’’ติ วุจฺจมานา, ‘‘สาธู’’ติ ปฎิสฺสุณิตฺวา ‘‘สา ปจฺฉา อนนฺตรายิกินี เนว วูปสเมฺมยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อารามญฺจ ปวารณา**ติ ‘‘ชานํ สภิกฺขุกํ อารามํ อนาปุจฺฉา ปวิเสยฺยา’’ติ จ ‘‘อุภโตสเงฺฆ ตีหิ ฐาเนหิ น ปวาเรยฺยา’’ติ จ วุตฺตสิกฺขาปทฺวยํฯ

อนฺวทฺธํ สหชีวินึ เทฺวติ ‘‘อนฺวทฺธมาสํ ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุสงฺฆโต เทฺว ธมฺมา ปจฺจาสีสิตพฺพา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจ, ‘‘สหชีวินึ วุฎฺฐาเปตฺวา เทฺว วสฺสานิ เนว อนุคฺคเณฺหยฺย, สหชีวินึ วุฎฺฐาเปตฺวา เนว วูปกาเสยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทฺวยญฺจฯ **จีวรํ อนุพนฺธนา**ติ ‘‘สเจ เม ตฺวํ, อเยฺย, จีวรํ ทสฺสสิ, เอวาหํ ตํ วุฎฺฐาเปสฺสามี’’ติ จ ‘‘สเจ มํ ตฺวํ, อเยฺย, เทฺว วสฺสานิ อนุพนฺธิสฺสสิ, เอวาหํ ตํ วุฎฺฐาเปสฺสามี’’ติ จ วุตฺตสิกฺขาปทฺวยํฯ

กถินสมุฎฺฐานวณฺณนา

๒๖๒. **อุพฺภตํ กถินํ ตีณี**ติ ‘‘นิฎฺฐิตจีวรสฺมึ ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมึ กถิเน’’ติ วุตฺตานิ อาทิโตว ตีณิ สิกฺขาปทานิฯ **ปฐมํ ปตฺตเภสชฺช**นฺติ ‘‘ทสาหปรมํ อติเรกปโตฺต’’ติ วุตฺตํ ปฐมปตฺตสิกฺขาปทญฺจ ‘‘ปฎิสายนียานิ เภสชฺชานี’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อเจฺจกญฺจาปิ สาสงฺก**นฺติ

อเจฺจกจีวรสิกฺขาปทญฺจ ตทนนฺตรเมว สาสงฺกสิกฺขาปทญฺจฯ **ปกฺกมเนฺตน วา ทฺเว**ติ “ตํ ปกฺกมโนฺต เนว อุทฺธเรยฺยา”ติ ภูตคามวเคฺค วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ

อุปสฺสยํ ปรมฺปราติ “ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ภิกฺขุนิโย โอวเทยฺยา”ติ จ “ปรมฺปรโภชเน ปาจิตฺติย”นฺติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **อนติริตฺตํ นิมนฺตนา**ติ “อนติริตฺตํ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา”ติ จ “นิมนฺติโต สภโตฺต สมาโน”ติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **วิกปฺปํ รโญฺญ วิกาเล**ติ “สามํ จีวรํ วิกเปฺปตฺวา”ติ จ “รโญฺญ ขตฺติยสฺสา”ติ จ “วิกาเล คามํ ปวิเสยฺยา”ติ จ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **โวสาสารญฺญเกน จา**ติ “โวสาสมานรูปา ฐิตา”ติ จ “ตถารูเปสุ อารญฺญเกสุ เสนาสเนสุ ปุเพฺพ อปฺปฏิสํวิทิต”นฺติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ

อุสฺสยา สนฺนิจยญฺจาติ “อุสฺสยวาทิกา”ติ จ “ปตฺตสนฺนิจยํ กเรยฺยา”ติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **ปุเร ปจฺฉา วิกาเล จา**ติ “ยา ปน ภิกฺขุนี ปุเรภตฺตํ กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา”ติ จ, “ปจฺฉาภตฺตํ กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา”ติ จ, “วิกาเล กุลานิ อุปสงฺกมิตฺวา”ติ จ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **ปญฺจาหิกา สงฺกมนี**ติ “ปญฺจาหิกา สงฺฆาฏิจารํ อติกฺกเมยฺยา”ติ จ “จีวรสงฺกมนียํ ธาเรยฺยา”ติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **เทฺวปิ อาวสเถน จา**ติ “อาวสถจีวรํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุเญฺชยฺย, อาวสถํ อนิสฺสชฺชิตฺวา จาริกํ ปกฺกเมยฺยา”ติ จ เอวํ อาวสเถน สทฺธิํ วุตฺตสิกฺขาปทานิ จ เทฺวฯ

ปสาเข อาสเน เจวาติ “ปสาเข ชาตํ คณฺฑํ วา”ติ จ “ภิกฺขุสฺส ปุรโต อนาปุจฺฉา อาสเน นิสีเทยฺยา”ติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๓. **เอฬกโลมา เทฺว เสยฺยา**ติ เอฬกโลมสิกฺขาปทเญฺจว เทฺว จ สหเสยฺยสิกฺขาปทานิฯ **อาหจฺจ ปิณฺฑโภชน**นฺติ อาหจฺจปาทกสิกฺขาปทญฺจ อาวสถปิณฺฑโภชนสิกฺขาปทญฺจฯ **คณวิกาลสนฺนิธี**ติ คณโภชนวิกาลโภชนสนฺนิธิการกสิกฺขาปทตฺตยํ ฯ **ทนฺตโปเนน เจลกา**ติ ทนฺตโปนสิกฺขาปทญฺจ อเจลกสิกฺขาปทญฺจฯ **อุยฺยุตฺตํ เสนํ อุโยฺยธี**ติ “อุยฺยุตฺตํ เสนํ ทสฺสนาย คเจฺฉยฺย, เสนาย วเสยฺย, อุโยฺยธิกํ วา…เป.… อนีกทสฺสนํ วา คเจฺฉยฺยา”ติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **สุรา โอเรน นฺหายนา**ติ สุราปานสิกฺขาปทญฺจ โอเรนทฺธมาสนหานสิกฺขาปทญฺจฯ **ทุพฺพเณฺณ เทฺว เทสนิกา**ติ “ติณฺณํ ทุพฺพณฺณกรณาน”นฺติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจ วุตฺตาวเสสปาฏิเทสนียทฺวยญฺจฯ **ลสุณุปติเฏฺฐ นจฺจนา**ติ ลสุณสิกฺขาปทํ, “ภิกฺขุสฺส ภุญฺชนฺตสฺส ปานีเยน วา วิธูปเนน วา อุปติเฎฺฐยฺยา”ติ วุตฺตสิกฺขาปทํ, “นจฺจํ วา คีตํ วา วาทิตํ วา ทสฺสนาย คเจฺฉยฺยา”ติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ อิโต ปรํ ปาฬิํ วิรชฺฌิตฺวา ลิขนฺติฯ ยถา ปน อตฺถํ วณฺณยิสฺสาม; เอวเมตฺถ อนุกฺกโม เวทิตโพฺพฯ

นฺหานมตฺถรณํ เสยฺยาติ “นคฺคา นหาเยยฺย, เอกตฺถรณปาวุรณา ตุวเฎฺฏยฺยุํ, เอกมเญฺจ ตุวเฎฺฏยฺยุ”นฺติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **อโนฺตรเฏฺฐ ตถา พหี**ติ “อโนฺตรเฏฺฐ สาสงฺกสมฺมเต, ติโรรเฏฺฐ สาสงฺกสมฺมเต”ติ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **อโนฺตวสฺสํ จิตฺตาคาร**นฺติ “อโนฺตวสฺสํ จาริกํ ปกฺกเมยฺย, ราชาคารํ วา จิตฺตาคารํ วา…เป.… โปกฺขรณิํ วา ทสฺสนาย คเจฺฉยฺยา”ติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **อาสนฺทิํ สุตฺตกนฺตนา**ติ “อาสนฺทิํ วา ปลฺลงฺกํ วา ปริภุเญฺชยฺย, สุตฺตํ กเนฺตยฺยา”ติ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ

เวยฺยาวจฺจํ สหตฺถา จาติ ‘‘คิหิเวยฺยาวจฺจํ กเรยฺย, อคาริกสฺส วา ปริพฺพาชกสฺส วา ปริพฺพาชิกาย วา สหตฺถา ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ทเทยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํฯ **อภิกฺขุกาวาเสน จา**ติ ‘‘อภิกฺขุเก อาวาเส วสฺสํ วเสยฺยา’’ติ อิทเมตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ฉตฺตํ ยานญฺจ สงฺฆาณิ**นฺติ ‘‘ฉตฺตุปาหนํ ธาเรยฺย, ยาเนน ยาเยยฺย, สงฺฆาณึ ธาเรยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **อลงฺการคนฺธวาสิต**นฺติ ‘‘อิตฺถาลงฺการํ ธาเรยฺย, คนฺธจุณฺณเกน นหาเยยฺย, วาสิตเกน ปิญฺญาเกน นหาเยยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **ภิกฺขุนี**ติอาทินา ‘‘ภิกฺขุนิยา อุมฺมทฺทาเปยฺยา’’ติอาทีนิ จตฺตาริ สิกฺขาปทานิ วุตฺตานิฯ **อสงฺกจฺจิกา อาปตฺตี**ติ ‘‘อสงฺกจฺจิกา คามํ ปวิเสยฺย ปาจิตฺติย’’นฺติ เอวํ วุตฺตอาปตฺติ จฯ **จตฺตารีสา จตฺตฺตรี**ติ เอตานิ สพฺพานิปิ จตุจตฺตาลีส สิกฺขาปทานิ วุตฺตานิฯ

กาเยน น วาจาจิตฺเตน, กายจิตฺเตน น วาจโตติ กาเยน เจว กายจิตฺเตน จ สมุฏฺฐหนฺติ; น วาจาจิตฺเตน น วาจโตติ อโตฺถฯ **ทฺวิสมุฏฺฐานิกา สเพฺพ, สมา เอฬกโลมิกา**ติ อิทํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๔. **ปทญฺญตฺร อสมฺมตา**ติ ‘‘ปทโส ธมฺมํ, มาตุคามสฺส อุตฺตริฉปฺปญฺจวาจาหิ ธมฺมํ เทเสยฺย, อญฺญตฺร วิญฺญุนา ปุริสวิคฺคเหน, อสมฺมโต ภิกฺขุนิโย โอวเทยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **ตถา อตฺถงฺคเตน จา**ติ ‘‘อตฺถงฺคเต สูริเย โอวเทยฺยา’’ติ อิทเมตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ติรจฺฉานวิชฺชา เทฺว**ติ ‘‘ติรจฺฉานวิชฺชํ ปริยาปุเณยฺย, วาเจยฺยา’’ติ เอวํ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํ ฯ **อโนกาโส จ ปุจฺฉนา**ติ ‘‘อโนกาสกตํ ภิกฺขุํ ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺยา’’ติ อิทเมตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

อทฺธานสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๕. **อทฺธานนาวํ ปณีต**นฺติ ‘‘ภิกฺขุนิยา สทฺธึ สํวิธาย เอกทฺธานมคฺคํ ปฏิปเชฺชยฺย, เอกํ นาวํ อภิรุเหยฺย, ปณีตโภชนานิ อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุเญฺชยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **มาตุคาเมน สํหเร**ติ มาตุคาเมน สทฺธึ สํวิธาย คมนญฺจ ‘‘สมฺพาเธ โลมํ สํหราเปยฺยา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **ธญฺญํ นิมนฺติตา เจวา**ติ ‘‘ธญฺญํ วิญฺญาเปตฺวา วา’’ติ จ ‘‘นิมนฺติตา วา ปวาริตา วา ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ขาเทยฺย วา ภุเญฺชยฺย วา’’ติ วุตฺตสิกฺขาปทญฺจฯ **อฏฺฐ จา**ติ ภิกฺขุนีนํ วุตฺตา อฏฺฐ ปาฏิเทสนียา วาฯ

เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๖. **เถยฺยสตฺถํ อุปสฺสุตี**ติ เถยฺยสเตฺถน สทฺธึ สํวิธาย เอกทฺธานมคฺคคมนญฺจ อุปสฺสุติติฏฺฐนญฺจฯ **สูปวิญฺญาปเนน จา**ติ อิทํ สูโปทนวิญฺญตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํฯ **รตฺติฉนฺนญฺจ โอกาส**นฺติ ‘‘รตฺตนฺธกาเร อปฺปทีเป, ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเส, อโชฺฌกาเส ปุริเสน สทฺธิ’’นฺติ เอวํ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยํฯ **พฺยูเหน สตฺตมา**ติ อิทํ ตทนนฺตรเมว ‘‘รถิกาย วา พฺยูเห วา สิงฺฆาฏเก วา ปุริเสน สทฺธิ’’นฺติ อาคตสิกฺขาปทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๗. ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานานิ เอกาทส อุตฺตานาเนวฯ เอวํ ตาว สมฺภินฺนสมุฏฺฐานํ เวทิตพฺพํฯ นิยตสมุฏฺฐานํ ปน ติวิธํ, ตํ เอเกกเสฺสว สิกฺขาปทสฺส โหติ, ตํ วิสุํเยว ทเสฺสตุํ

“ภูตํ กาเยน ชายตี”ติอาทิ วุตฺตํ, ตํ อุตฺตานเมวฯ **เนตฺติธมฺมานุโลมิก**นฺติ วินยปาฬิธมฺมสฺส อนุโลมนฺติฯ

สมุฏฺฐานสีสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อนฺตรเปยฺยาลํ

กติปุจฺฉาวารวณฺณนา

๒๗๑. อิทานิ อาปตฺติอาทิโกฏฺฐาเสสุ โกสลฺลชนนตฺถํ ‘‘กติ อาปตฺติโย’’ติอาทินา นเยน มาติกํ ฐเปตฺวา นิเทฺทสปฺปฏินิเทฺทสวเสน วิภงฺโค วุตฺโตฯ

ตตฺถ **กติ อาปตฺติโย**ติ มาติกาย จ วิภงฺเค จ อาคตาปตฺติปุจฺฉาฯ เอส นโย ทุติยปเทปิฯ เกวลเญฺหตฺถ อาปตฺติโย เอว ราสิวเสน **ขนฺธา**ติ วุตฺตาฯ **วินีตวตฺถูนี**ติ ตาสํ อาปตฺตีนํ **วินยปุจฺฉา;** ‘‘วินีตํ วินโย วูปสโม’’ติ อิทญฺหิ อตฺถโต เอกํ, วินีตานิเยว **วินีตวตฺถูนี**ติ อยเมตฺถ ปทโตฺถฯ อิทานิ เยสุ สติ อาปตฺติโย โหนฺติ, อสติ น โหนฺติ, เต ทเสฺสตุํ **‘‘กติ อคารวา’’**ติ ปุจฺฉาทฺวยํฯ วินีตวตฺถูนีติ อยํ ปน เตสํ อคารวานํ วินยปุจฺฉาฯ ยสฺมา ปน ตา อาปตฺติโย วิปตฺตึ อาปตฺตา นาม นตฺถิ, ตสฺมา ‘‘กติ วิปตฺติโย’’ติ อยํ อาปตฺตีนํ วิปตฺติภาวปุจฺฉาฯ **กติ อาปตฺติสมุฏฺฐานานี**ติ ตาสํเยว อาปตฺตีนํ สมุฏฺฐานปุจฺฉาฯ **วิวาทมูลานิ อนุวาทมูลานี**ติ อิมา ‘‘วิวาทาธิกรณํ อนุวาทาธิกรณ’’นฺติ อาคตานํ วิวาทานุวาทานํ มูลปุจฺฉาฯ **สารณียา ธมฺมา**ติ วิวาทานุวาทมูลานํ อภาวกรธมฺมปุจฺฉาฯ **เภทกรวตฺถูนี**ติ อยํ ‘‘เภทนสํวตฺตนิกํ วา อธิกรณ’’นฺติอาทีสุ วุตฺตเภทกรณปุจฺฉาฯ **อธิกรณานี**ติ เภทกรวตฺถูสุ สติ อุปฺปชฺชนธมฺมปุจฺฉาฯ **สมถา**ติ เตสํเยว วูปสมนธมฺมปุจฺฉาฯ **ปญฺจ อาปตฺติโย**ติ มาติกาย อาคตวเสน วุตฺตาฯ **สตฺตา**ติ วิภเงฺค อาคตวเสนฯ

อารกา เอเตหิ รมตีติ **อารติ;** ภุสา วา รติ **อารติ**ฯ วินา เอเตหิ รมตีติ **วิรติ** ฯ ปเจฺจกํ ปเจฺจกํ วิรมตีติ **ปฏิวิรติ**ฯ เวรํ มณติ วินาเสตีติ **เวรมณี**ฯ น เอตาย เอเต อาปตฺติกฺขนฺธา กรียนฺตีติ **อกิริยา**ฯ ยํ เอตาย อสติ อาปตฺติกฺขนฺธกรณํ อุปฺปเชฺชยฺย, ตสฺส ปฏิปกฺขโต **อกรณํ**ฯ อาปตฺติกฺขนฺธอชฺฌาปตฺติยา ปฏิปกฺขโต **อนชฺฌาปตฺติ**ฯ เวลนโต **เวลา;** จลยนโต วินาสนโตติ อโตฺถ ฯ นิยฺยานํ สิโนติ พนฺธติ นิวาเรตีติ **เสตุ**ฯ อาปตฺติกฺขนฺธานเมตํ อธิวจนํฯ โส เสตุ เอตาย ปญฺญตฺติยา หญฺญตีติ **เสตุฆาโต**ฯ เสสวินีตวตฺถุนิเทฺทเสสุปิ เอเสว นโยฯ

พุเทฺธ อคารวาทีสุ โย พุเทฺธ ธรมาเน อุปฏฺฐานํ น คจฺฉติ, ปรินิพฺพุเต เจติยฏฺฐานํ โพธิฏฺฐานํ น คจฺฉติ, เจติยํ วา โพธึ วา น วนฺทติ, เจติยงฺคเณ สฉโตฺต สอุปาหโน จรติ, นเตฺถตสฺส พุเทฺธ คารโวติ เวทิตโพฺพฯ โย ปน สโกฺกโนฺตเยว ธมฺมสฺสวนํ น คจฺฉติ, สรภญฺญํ น ภณติ, ธมฺมกถํ น กเถติ, ธมฺมสฺสวนคฺคํ ภินฺทิตฺวา คจฺฉติ, วิกฺขิโตฺต วา อนาทโร วา นิสีทติ, นเตฺถตสฺส ธเมฺม คารโวฯ โย เถรนวมชฺฌิเมสุ จิตฺตีการํ น ปจฺจุปฏฺฐาเปติ, อุโปสถาคารวิตกฺกมาฬกาทีสุ กายปฺปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, ยถาวุฑฺฒํ น วนฺทติ, นเตฺถตสฺส สเงฺฆ คารโวฯ ติโสฺส สิกฺขา สมาทาย อสิกฺขมาโนเยว ปน สิกฺขาย อคารโวติ เวทิตโพฺพฯ ปมาเท จ สติวิปฺปวาเส ติฏฺฐมาโนเยว อปฺปมาทลกฺขณํ อพฺรูหยมาโน อปฺปมาเท อคารโวติ เวทิตโพฺพฯ ตถา อามิสปฺปฏิสนฺถารํ ธมฺมปฺปฏิสนฺถารนฺติ อิมํ ทุวิธํ ปฏิสนฺถารํ อกโรโนฺตเยว **ปฏิสนฺถาเร อคารโว**ติ เวทิตโพฺพฯ คารวนิเทฺทเส วุตฺตวิปริยาเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

๒๗๒. วิวาทมูลนิเทฺทเส **‘‘สตฺถริปิ อคารโว’’**ติอาทีนํ พุเทฺธ อคารวาทีสุ วุตฺตนเยเนว อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ **อปฺปติโสฺส**ติ อนีจวุตฺติ; น สตฺถารํ เชฏฺฐกํ กตฺวา วิหรติฯ **อชฺฌตฺตํ วา**ติ อตฺตโน สนฺตาเน วา อตฺตโน ปเกฺข วา; สกาย ปริสายาติ อโตฺถฯ **พหิทฺธา วา**ติ ปรสนฺตาเน วา ปรปเกฺข วาฯ **ตตฺร ตุเมฺห**ติ ตสฺมึ อชฺฌตฺตพหิทฺธาเภเท สปรสนฺตาเน

วา สปรปริสาย วาฯ **ปหานาย วายเมยฺยาถา**ติ เมตฺตาภาวนาทีหิ นเยหิ ปหานตฺถํ วายเมยฺยาถ; เมตฺตาภาวนาทินเยน หิ ตํ อชฺฌตฺตมฺปิ พหิทฺธาปิ ปหียติฯ **อนวสฺสวายา**ติ อปฺปวตฺติภาวายฯ

สนฺทิฏฺฐิปรามาสีติ สกเมว ทิฏฺฐึ ปรามสติ; ยํ อตฺตนา ทิฏฺฐิคตํ คหิตํ, อิทเมว สจฺจนฺติ คณฺหาติ ฯ **อาธานคฺคาหี**ติ ทฬฺหคฺคาหีฯ

๒๗๓. อนุวาทมูลนิเทฺทโส กิญฺจาปิ วิวาทมูลนิเทฺทเสเนว สมาโน, อถ โข อฏฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ นิสฺสาย วิวทนฺตานํ โกธูปนาหาทโย วิวาทมูลานิฯ ตถา วิวทนฺตา ปน สีลวิปตฺติอาทีสุ อญฺญตรวิปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ‘‘อสุโก ภิกฺขุ อสุกํ นาม วิปตฺตึ อาปนฺโน’’ติ วา, ‘‘ปาราชิกํ อาปนฺโนสิ, สงฺฆาทิเสสํ อาปนฺโนสี’’ติ วา อนุวทนฺติฯ เอวํ อนุวทนฺตานํ โกธูปนาหาทโย อนุวาทมูลานีติ อยเมตฺถ วิเสโสฯ

๒๗๔. สารณียธมฺมนิเทฺทเส เมตฺตจิตฺเตน กตํ กายกมฺมํ เมตฺตํ กายกมฺมํ นามฯ **อาวิ เจว รโห จา**ติ สมฺมุขา จ ปรมฺมุขา จฯ ตตฺถ นวกานํ จีวรกมฺมาทีสุ สหายภาวคมนํ สมฺมุขา เมตฺตํ กายกมฺมํ นามฯ เถรานํ ปน ปาทโธวนพีชนวาตทานาทิเภทมฺปิ สพฺพํ สามีจิกมฺมํ สมฺมุขา เมตฺตํ กายกมฺมํ นามฯ อุภเยหิปิ ทุนฺนิกฺขิตฺตานํ ทารุภณฺฑาทีนํ เตสุ อวมญฺญํ อกตฺวา อตฺตนา ทุนฺนิกฺขิตฺตานํ วิย ปฏิสามนํ ปรมฺมุขา เมตฺตํ กายกมฺมํ นามฯ **อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย**ติ อยํ เมตฺตากายกมฺมสงฺขาโต ธมฺโม สริตพฺโพ สติชนโก; โย นํ กโรติ, ตํ ปุคฺคลํ; เยสํ กโต โหติ, เต ปสนฺนจิตฺตา ‘‘อโห สปฺปุริโส’’ติ อนุสฺสรนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **ปิยกรโณ**ติ ตํ ปุคฺคลํ สพฺรหฺมจารีนํ ปิยํ กโรติฯ **ครุกรโณ**ติ ตํ ปุคฺคลํ สพฺรหฺมจารีนํ ครุํ กโรติฯ **สงฺคหายา**ติอาทีสุ สพฺรหฺมจารีหิ สงฺคเหตพฺพภาวายฯ เตหิ สทฺธึ อวิวาทาย สมคฺคภาวาย เอกีภาวาย จ สํวตฺตติฯ

เมตฺตํ วจีกมฺมนฺติอาทีสุ เทวตฺเถโร ติสฺสตฺเถโรติ เอวํ ปคฺคยฺห วจนํ สมฺมุขา เมตฺตํ วจีกมฺมํ นามฯ วิหาเร อสนฺเต ปน ตํ ปฏิปุจฺฉนฺตสฺส ‘‘กุหึ อมฺหากํ เทวตฺเถโร, กุหึ อมฺหากํ ติสฺสตฺเถโร, กทา นุ โข อาคมิสฺสตี’’ติ เอวํ มมายนวจนํ ปรมฺมุขา เมตฺตํ วจีกมฺมํ นามฯ เมตฺตาสิเนหสินิทฺธานิ ปน นยนานิ อุมฺมีเลตฺวา ปสนฺเนน มุเขน โอโลกนํ สมฺมุขา เมตฺตํ มโนกมฺมํ นามฯ ‘‘เทวตฺเถโร ติสฺสตฺเถโร อโรโค โหตุ, อปฺปาพาโธ’’ติ สมนฺนาหรณํ ปรมฺมุขา เมตฺตํ มโนกมฺมํ นามฯ

อปฺปฏิวิภตฺตโภคีติ เนว อามิสํ ปฏิวิภชิตฺวา ภุญฺชติ, น ปุคฺคลํฯ โย หิ ‘‘เอตฺตกํ ปเรสํ ทสฺสามิ, เอตฺตกํ อตฺตนา ภุญฺชิสฺสามิ, เอตฺตกํ วา อสุกสฺส จ อสุกสฺส จ ทสฺสามิ, เอตฺตกํ อตฺตนา ภุญฺชิสฺสามี’’ติ วิภชิตฺวา ภุญฺชติ, อยํ ปฏิวิภตฺตโภคี นามฯ อยํ ปน เอวํ อกตฺวา อาภตํ ปิณฺฑปาตํ เถราสนโต ปฏฺฐาย ทตฺวา คหิตาวเสสํ ภุญฺชติฯ ‘‘สีลวนฺตหี’’ติ วจนโต ทุสฺสีลสฺส อทาตุมฺปิ วฏฺฏติ, สารณียธมฺมปูรเกน ปน สเพฺพสํ ทาตพฺพเมวาติ วุตฺตํฯ คิลาน-คิลานุปฏฺฐาก-อาคนฺตุก-คมิกจีวรกมฺมาทิปสุตานํ วิเจยฺย ทาตุมฺปิ วฏฺฏติฯ น หิ เอเต วิจินิตฺวา เทนฺเตน ปุคฺคลวิภาโค กโต โหติ, อีทิสานญฺหิ กิจฺฉลาภตฺตา วิเสโส กาตโพฺพเยวาติ อยํ กโรติฯ

อขณฺฑานีติอาทีสุ ยสฺส สตฺตสุ อาปตฺติกฺขเนฺธสุ อาทิมฺหิ วา อเนฺต วา สิกฺขาปทํ ภินฺนํ โหติ, ตสฺส สีลํ ปริยเนฺต ฉินฺนสาฏโก วิย ขณฺฑํ นามฯ ยสฺส ปน เวมเชฺฌ ภินฺนํ, ตสฺส มเชฺฌ ฉิทฺทสาฏโก วิย ฉิทฺทํ นาม โหติฯ ยสฺส ปฏิปาฏิยา เทฺว ตีณิ ภินฺนานิ, ตสฺส ปิฏฺฐิยํ วา กุจฺฉิยํ

วา อุฏฺฐิเตน วิสภาควเณฺณน กาฬรตฺตาทีนํ อญฺญตรสรีรวณฺณา คาวี วิย สพลํ นาม โหติฯ ยสฺส อนฺตรนฺตรา ภินฺนานิ, ตสฺส อนฺตรนฺตรา วิสภาควณฺณพินฺทุวิจิตฺรา คาวี วิย กมฺมาสํ นาม โหติฯ ยสฺส ปน สเพฺพน สพฺพํ อภินฺนานิ สีลานิ, ตสฺส ตานิ สีลานิ อขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ นาม โหนฺติฯ ตานิ ปเนตานิ ภุชิสฺสภาวกรณโต **ภุชิสฺสานิ**ฯ วิญฺญูหิ ปสตฺถตฺตา **วิญฺญุปฺปสตฺถานิ**ฯ ตณฺหาทิฏฺฐีหิ อปรามฏฺฐตฺตา **อปรามฏฺฐานิ**ฯ อุปจารสมาธึ อปฺปนาสมาธึ วา สํวตฺตยนฺตีติ **สมาธิสํวตฺตนิกานี**ติ วุจฺจนฺติฯ **สีลสามญฺญคโต วิหรตี**ติ เตสุ เตสุ ทิสาภาเคสุ วิหรเนฺตหิ กลฺยาณสีเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สมานภาวูปคตสีโล วิหรติฯ

ยายํ ทิฏฺฐีติ มคฺคสมฺปยุตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิฯ **อริยา**ติ นิโทฺทสาฯ นิยฺยาตีติ **นิยฺยานิกา**ฯ **ตกฺกรสฺสา**ติ โย ตถาการี โหติ, ตสฺสฯ **ทุกฺขกฺขยายา**ติ สพฺพทุกฺขสฺส ขยตฺถํฯ เสสํ ยาว สมถเภทปริโยสานา อุตฺตานตฺถเมวฯ

กติปุจฺฉาวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ขนฺธกปุจฺฉาวาโร

ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนาวณฺณนา

๓๒๐. อุปสมฺปทํ ปุจฺฉิสฺสนฺติ อุปสมฺปทกฺขนฺธกํ ปุจฺฉิสฺสํฯ **สนิทานํ สนิเทฺทส**นฺติ นิทาเนน จ นิเทฺทเสน จ สทฺธึ ปุจฺฉิสฺสามิฯ **สมุกฺกฏฺฐปทานํ กติ อาปตฺติโย**ติ ยานิ ตตฺถ สมุกฺกฏฺฐานิ อุตฺตมานิ ปทานิ วุตฺตานิ, เตสํ สมุกฺกฏฺฐปทานํ อุตฺตมปทานํ สเงฺขปโต กติ อาปตฺติโย โหนฺตีติฯ เยน เยน หิ ปเทน ยา ยา อาปตฺติ ปญฺญตฺตา, สา สา ตสฺส ตสฺส ปทสฺส อาปตฺตีติ วุจฺจติฯ เตน วุตฺตํ ''สมุกฺกฏฺฐปทานํ กติ อาปตฺติโย''ติฯ **เทฺว อาปตฺติโย**ติ อูนวีสติวสฺสํ อุปสมฺปาเทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ สพฺพปเทสุ ทุกฺกฏํฯ

ติโสฺสติ ''นสฺสเนฺตเต วินสฺสเนฺตเต, โก เตหิ อโตฺถ''ติ เภทปุเรกฺขารานํ อุโปสถกรเณ ถุลฺลจฺจยํ, อุกฺขิตฺตเกน สทฺธึ อุโปสถกรเณ ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ เอวํ อุโปสถกฺขนฺธเก ติโสฺส อาปตฺติโยฯ **เอกา**ติ วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเก เอกา ทุกฺกฏาปตฺติเยวฯ

ติโสฺสติ เภทปุเรกฺขารสฺส ปวารยโต ถุลฺลจฺจยํ, อุกฺขิตฺตเกน สทฺธึ ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ เอวํ ปวารณากฺขนฺธเกปิ ติโสฺส อาปตฺติโยฯ

ติโสฺสติ วจฺฉตรึ อุคฺคเหตฺวา มาเรนฺตานํ ปาจิตฺติยํ, รเตฺตน จิเตฺตน องฺคชาตฉุปเน ถุลฺลจฺจยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ เอวํ จมฺมสํยุเตฺตปิ ติโสฺส อาปตฺติโยฯ เภสชฺชกฺขนฺธเกปิ สมนฺตา ทฺวงฺคุเล ถุลฺลจฺจยํ, โภชฺชยาคุยา ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ เอวํ ติโสฺส อาปตฺติโยฯ

กถินํ เกวลํ ปญฺญตฺติเมว, นตฺถิ ตตฺถ อาปตฺติฯ **จีวรสํยุเตฺต** กุสจีรวากจีเรสุ ถุลฺลจฺจยํ, อติเรกจีวเร นิสฺสคฺคิยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ อิมา ติโสฺส อาปตฺติโยฯ

จเมฺปยฺยเก เอกา ทุกฺกฏาปตฺติเยวฯ โกสมฺพก-กมฺมกฺขนฺธก-ปาริวาสิกสมุจฺจยกฺขนฺธเกสุปิ เอกา ทุกฺกฏาปตฺติเยวฯ

สมถกฺขนฺธเก ฉนฺททายโก ขิยฺยติ, ขิยฺยนกํ ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ อิมา เทฺว อาปตฺติโยฯ **ขุทฺทกวตฺถุเก** อตฺตโน องฺคชาตํ ฉินฺทติ, ถุลฺลจฺจยํ, โรมเฏฺฐ ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ อิมา ติโสฺส อาปตฺติโยฯ **เสนาสนกฺขนฺธเก** ครุภณฺฑวิสฺสชฺชเน ถุลฺลจฺจยํ, สงฺฆิกา วิหารา นิกฺกฑฺฒเน ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ อิมา ติโสฺส อาปตฺติโยฯ

สงฺฆเภเทเภทกานุวตฺตกานํ ถุลฺลจฺจยํ, คณโภชเน ปาจิตฺติยนฺติ อิมา เทฺว อาปตฺติโยฯ **สมาจารํ ปุจฺฉิสฺส**นฺติ วุเตฺต วตฺตกฺขนฺธเก เอกา ทุกฺกฏาปตฺติเยวฯ สา สพฺพวเตฺตสุ อนาทริเยน โหติฯ ตถา **ปาติโมกฺขฏฺฐปเนฯ ภิกฺขุนิกฺขนฺธเก** อปฺปวารณาย ปาจิตฺติยํ, เสเสสุ ทุกฺกฏนฺติ เทฺว อาปตฺติโยฯ ปญฺจสติกสตฺตสติเกสุ เกวลํ ธโมฺม สงฺคหํ อาโรปิโต, นตฺถิ ตตฺถ อาปตฺตีติฯ

ขนฺธกปุจฺฉาวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เอกุตฺตริกนโย

เอกกวารวณฺณนา

๓๒๑. **อาปตฺติกรา ธมฺมา ชานิตพฺพา**ติอาทิมฺหิ เอกุตฺตริกนเย อาปตฺติกรา ธมฺมา นาม ฉ อาปตฺติสมุฏฺฐานานิฯ เอเตสญฺหิ วเสน ปุคฺคโล อาปตฺตึ อาปชฺชติ, ตสฺมา ‘‘อาปตฺติกรา’’ติ วุตฺตาฯ **อนาปตฺติกรา** นาม สตฺต สมถาฯ **อาปตฺติ ชานิตพฺพา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ สิกฺขาปเท จ วิภงฺเค จ วุตฺตา อาปตฺติ ชานิตพฺพาฯ **อนาปตฺตี**ติ ‘‘อนาปตฺติ ภิกฺขุ อสาทิยนฺตสฺสา’’ติ อาทินา นเยน อนาปตฺติ ชานิตพฺพาฯ **ลหุกา**ติ ลหุเกน วินยกมฺเมน วิสุชฺฌนโต ปญฺจวิธา อาปตฺติฯ **ครุกา**ติ ครุเกน วินยกมฺเมน วิสุชฺฌนโต สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติฯ เกนจิ อากาเรน อนาปตฺติภาวํ อุปเนตุํ อสกฺกุเณยฺยโต ปาราชิกาปตฺติ จฯ **สาวเสสา**ติ ฐเปตฺวา ปาราชิกํ เสสาฯ **อนวเสสา**ติ ปาราชิกาปตฺติฯ เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา **ทุฏฺฐุลฺลา;** อวเสสา **อทุฏฺฐุลฺลาฯ สปฺปฏิกมฺมทุกํ** สาวเสสทุกสทิสํฯ **เทสนาคามินิทุกํ** ลหุกทุกสงฺคหิตํฯ

อนฺตรายิกาติ สตฺตปิ อาปตฺติโย สญฺจิจฺจ วีติกฺกนฺตา สคฺคนฺตรายญฺเจว โมกฺขนฺตรายญฺจ กโรนฺตีติ อนฺตรายิกาฯ อชานเนฺตน วีติกฺกนฺตา ปน ปณฺณตฺติวชฺชาปตฺติ เนว สคฺคนฺตรายํ น โมกฺขนฺตรายํ กโรตีติ **อนนฺตรายิกาฯ** อนฺตรายิกํ อาปนฺนสฺสาปิ เทสนาคามินึ เทเสตฺวา วุฏฺฐานคามินิโต วุฏฺฐาย สุทฺธิปตฺตสฺส สามเณรภูมิยํ ฐิตสฺส จ อวาริโต สคฺคโมกฺขมโคฺคติฯ **สาวชฺชปญฺญตฺตี**ติ โลกวชฺชาฯ **อนวชฺชปญฺญตฺตี**ติ ปณฺณตฺติวชฺชาฯ **กิริยโต สมุฏฺฐิตา** นาม ยํ กโรโนฺต อาปชฺชติ ปาราชิกาปตฺติ วิยฯ **อกิริยโต**ติ ยํ อกโรโนฺต อาปชฺชติ, จีวร อนธิฏฺฐานาปตฺติ วิยฯ **กิริยากิริยโต**ติ ยํ กโรโนฺต จ อกโรโนฺต จ อาปชฺชติ, กุฏิการาปตฺติ วิยฯ

ปุพฺพาปตฺตีติ ปฐมํ อาปนฺนาปตฺติฯ **อปราปตฺตี**ติ ปาริวาสิกาทีหิ ปจฺฉา อาปนฺนาปตฺติฯ **ปุพฺพาปตฺตีนํ อนฺตราปตฺติ** นาม มูลวิสุทฺธิยา อนฺตราปตฺติฯ **อปราปตฺตีนํ อนฺตราปตฺติ** นาม อคฺฆวิสุทฺธิยา อนฺตราปตฺติฯ กุรุนฺทิยํ ปน **‘‘ปุพฺพาปตฺติ** นาม ปฐมํ อาปนฺนาฯ **อปราปตฺติ** นาม มานตฺตารหกาเล อาปนฺนาฯ **ปุพฺพาปตฺตีนํ อนฺตราปตฺติ** นาม ปริวาเส อาปนฺนาฯ **อปราปตฺตีนํ อนฺตราปตฺติ** นาม มานตฺตจาเร อาปนฺนา’’ติ วุตฺตํฯ อิทมฺปิ เอเกน ปริยาเยน ยุชฺชติฯ

เทสิตา คณนูปคา นาม ยา ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา ปุน น อาปชฺชิสฺสามีติ เทสิตา โหติฯ **อคณนูปคา** นาม ยา ธุรนิเกฺขปํ อกตฺวา สอุสฺสาเหเนว จิเตฺตน อปริสุเทฺธน เทสิตา โหติฯ อยญฺหิ เทสิตาปิ เทสิตคณนํ น อุเปติฯ อฏฺฐเม วตฺถุสฺมึ ภิกฺขุนิยา ปาราชิกเมว โหติฯ **ปญฺญตฺติ ชานิตพฺพา**ติอาทีสุ นวสุ ปเทสุ ปฐมปาราชิกปุจฺฉาย วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

ถุลฺลวชฺชาติ ถุลฺลโทเส ปญฺญตฺตา ครุกาปตฺติฯ **อถุลฺลวชฺชา**ติ ลหุกาปตฺติฯ **คิหิปฏิสํยุตฺตา**ติ สุธมฺมเตฺถรสฺส อาปตฺติ, ยา จ ธมฺมิกสฺส ปฏิสฺสวสฺส อสจฺจาปเน อาปตฺติ, อวเสสา **น คิหิปฏิสํยุตฺตาฯ** ปญฺจานนฺตริยกมฺมาปตฺติ **นิยตา,** เสสา **อนิยตาฯ อาทิกโร**ติ สุทินฺนเตฺถราทิ อาทิกมฺมิโกฯ **อนาทิกโร**ติ มกฺกฏิสมณาทิ อนุปญฺญตฺติการโกฯ **อธิจฺจาปตฺติโก** นาม โย กทาจิ กรหจิ อาปตฺตึ อาปชฺชติฯ **อภิณฺหาปตฺติโก** นาม โย นิจฺจํ อาปชฺชติฯ

โจทโก นาม โย วตฺถุนา วา อาปตฺติยา วา ปรํ โจเทติฯ โย ปน เอวํ โจทิโต อยํ **จุทิตโก** นามฯ ปญฺจทสสุ ธเมฺมสุ อปฺปติฏฺฐหิตฺวา อภูเตน วตฺถุนา โจเทนฺโต **อธมฺมโจทโก** นาม, เตน ตถา โจทิโต **อธมฺมจุทิตโก** นามฯ วิปริยาเยน **ธมฺมโจทกจุทิตกา** เวทิตพฺพาฯ มิจฺฉตฺตนิยเตหิ วา สมฺมตฺตนิยเตหิ วา ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต **นิยโต,** วิปรีโต **อนิยโต**ฯ

สาวกา **ภพฺพาปตฺติกา** นาม, พุทฺธา จ ปเจฺจกพุทฺธา จ **อภพฺพาปตฺติกา** นามฯ อุเกฺขปนียกมฺมกโต **อุกฺขิตฺตโก** นาม, อวเสสจตุพฺพิธตชฺชนียาทิกมฺมกโต **อนุกฺขิตฺตโก** นามฯ อยญฺหิ อุโปสถํ วา ปวารณํ วา ธมฺมปริโภคํ วา อามิสปริโภคํ วา น โกเปติฯ ‘‘เมตฺติยํ ภิกฺขุนิํ นาเสถ, ทูสโก นาเสตโพฺพ, กณฺฏโก สมณุเทฺทโส นาเสตโพฺพ’’ติ เอวํ ลิงฺคทณฺฑกมฺม-สํวาสนาสนาหิ นาสิตโพฺพ **นาสิตโก** นามฯ เสสา สเพฺพ **อนาสิตกา**ฯ เยน สทฺธิํ อุโปสถาทิโก สํวาโส อตฺถิ, อยํ **สมานสํวาสโก,** อิตโร **นานาสํวาสโก** ฯ โส กมฺมนานาสํวาสโก ลทฺธินานาสํวาสโกติ ทุวิโธ โหติฯ **ฐปนํ ชานิตพฺพนฺ**ติ ‘‘เอกํ ภิกฺขเว อธมฺมิกํ ปาติโมกฺขฏฺฐปน’’นฺติ อาทินา นเยน วุตฺตํ ปาติโมกฺขฏฺฐปนํ ชานิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

เอกกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ทุกวารวณฺณนา

๓๒๒. ทุเกสุ สจิตฺตกา อาปตฺติ **สญฺญาวิโมกฺขา,** อจิตฺตกา **โนสญฺญาวิโมกฺขาฯ ลทฺธสมาปตฺติกสฺส อาปตฺติ** นาม ภูตาโรจนาปตฺติ, **อลทฺธสมาปตฺติกสฺส อาปตฺติ** นาม อภูตาโรจนาปตฺติฯ **สทฺธมฺมปฏิสญฺญุตฺตา** นาม ปทโสธมฺมาทิกา, **อสทฺธมฺมปฏิสญฺญุตฺตา** นาม ทุฏฺฐุลฺลวาจาปตฺติฯ **สปริกฺขารปฏิสญฺญุตฺตา** นาม นิสฺสคฺคิยวตฺถุโน อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริโภเค, ปตฺตจีวรานํ นิทหเน, กิลิฏฺฐจีวรานํ อโธวเน, มลคฺคหิตปตฺตสฺส อปจเนติ เอวํ อยุตฺตปริโภเค อาปตฺติฯ **ปรปริกฺขารปฏิสญฺญุตฺตา** นาม สงฺฆิกมญฺจปีฐาทีนํ อโชฺฌกาเส สนฺถรณอนาปุจฺฉาคมนาทีสุ อาปชฺชิตพฺพา อาปตฺติฯ **สปุคฺคลปฏิสญฺญุตฺตา** นาม ‘‘มุทุปิฏฺฐิกสฺส ลมฺพิสฺส อูรุนา องฺคชาตํ ปีเฬนฺตสฺสา’’ติอาทินา นเยน วุตฺตาปตฺติฯ **ปรปุคฺคลปฏิสญฺญุตฺตา** นาม เมถุนธมฺมกายสํสคฺคปหารทานาทีสุ วุตฺตาปตฺติ, ‘‘สิขรณีสี’’ติ **สจฺจํ ภณโนฺต ครุกํ** อาปชฺชติ, ‘‘สมฺปชานมุสาวาเท ปาจิตฺติย’’นฺติ **มุสา ภณโนฺต ลหุกํ**ฯ อภูตาโรจเน **มุสา ภณโนฺต ครุกํ**ฯ ภูตาโรจเน **สจฺจํ ภณโนฺต ลหุกํ**ฯ

‘‘สงฺฆกมฺมํ วคฺคํ กริสฺสามี’’ติ อโนฺตสีมาย เอกมเนฺต นิสีทโนฺต **ภูมิคโต อาปชฺชติ** นามฯ สเจ ปน องฺคุลิมตฺตมฺปิ อากาเส ติเฏฺฐยฺย, น อาปเชฺชยฺย, เตน วุตฺตํ ‘‘โน เวหาสคโต’’ติฯ เวหาสกุฏิยา อาหจฺจปาทกํ มญฺจํ วา ปีฐํ วา อภินิสีทโนฺต **เวหาสคโต อาปชฺชติ** นามฯ สเจ ปน ตํ ภูมิยํ ปญฺญาเปตฺวา นิปเชฺชยฺย น อาปเชฺชยฺย, เตน วุตฺตํ – ‘‘โน ภูมิคโต’’ติฯ คมิโย คมิยวตฺตํ อปูเรตฺวา คจฺฉโนฺต **นิกฺขมโนฺต อาปชฺชติ นาม, โน ปวิสโนฺต**ฯ อาคนฺตุโก อาคนฺตุกวตฺตํ อปูเรตฺวา สฉตฺตุปาหโน ปวิสโนฺต **ปวิสโนฺต อาปชฺชติ นาม, โน นิกฺขมโนฺต**ฯ

อาทิยโนฺต อาปชฺชติ นาม ภิกฺขุนี อติคมฺภีรํ อุทกสุทฺธิกํ อาทิยมานา; ทุพฺพณฺณกรณํ อนาทิยิตฺวา จีวรํ ปริภุญฺชโนฺต ปน **อนาทิยโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ มูคพฺพตาทีนิ ติตฺถิยวตฺตานิ สมาทิยโนฺต **สมาทิยโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ ปาริวาสิกาทโย ปน ตชฺชนียาทิกมฺมกตา วา อตฺตโน วตฺตํ อสมาทิยนฺตา อาปชฺชนฺติ, เต สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘อตฺถาปตฺติ น สมาทิยโนฺต อาปชฺชตี’’ติฯ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ สิพฺพโนฺต เวชฺชกมฺมภณฺฑาคาริกกมฺมจิตฺตกมฺมา

ทีนิ วา กโรโนฺต **กโรโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ อุปชฺฌายวตฺตาทีนิ อกโรโนฺต **อกโรโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ ททมาโน **เทโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ สทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกานํ จีวราทีนิ อเทโนฺต **อเทโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ คณฺหโนฺต **ปฏิคฺคณฺหโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ ''น ภิกฺขเว โอวาโท น คเหตโพฺพ''ติ วจนโต โอวาทํ อคณฺหโนฺต **น ปฏิคฺคณฺหโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ

นิสฺสคฺคิยวตฺถุํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชโนฺต **ปริโภเคน อาปชฺชติ** นามฯ ปญฺจาหิกํ สงฺฆาฏิจารํ อติกฺกามยมานา **อปริโภเคน อาปชฺชติ** นามฯ สหคารเสยฺยํ **รตฺติํ อาปชฺชติ นาม, โน ทิวา,** ทฺวารํ อสํวริตฺวา ปฏิสลฺลียโนฺต **ทิวา อาปชฺชติ, โน รตฺติํ**ฯ เอกรตฺตฉารตฺตสตฺตาหทสาหมาสาติกฺกเมสุ วุตฺตอาปตฺติํ อาปชฺชโนฺต **อรุณุเคฺค อาปชฺชติ** นาม, ปวาเรตฺวา ภุญฺชโนฺต **น อรุณุเคฺค อาปชฺชติ** นามฯ

ภูตคามเญฺจว องฺคชาตญฺจ ฉินฺทโนฺต **ฉินฺทโนฺต อาปชฺชติ** นาม, เกเส วา นเข วา น ฉินฺทโนฺต **น ฉินฺทโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ อาปตฺติํ ฉาเทโนฺต **ฉาเทโนฺต อาปชฺชติ** นาม, ''ติเณน วา ปเณฺณน วา ปฏิจฺฉาเทตฺวา อาคนฺตพฺพํ, นเตฺวว นเคฺคน อาคนฺตพฺพํ, โย อาคเจฺฉยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ อิมํ ปน อาปตฺติํ **น ฉาเทโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ กุสจีราทีนิ ธาเรโนฺต **ธาเรโนฺต อาปชฺชติ** นาม, ''อยํ เต ภิกฺขุ ปโตฺต ยาว เภทนาย ธาเรตโพฺพ''ติ อิมํ อาปตฺติํ **น ธาเรโนฺต อาปชฺชติ** นามฯ

''อตฺตนา วา อตฺตานํ นานาสํวาสกํ กโรตี''ติ เอกสีมายํ ทฺวีสุ สเงฺฆสุ นิสิเนฺนสุ เอกสฺมิํ ปเกฺข นิสีทิตฺวา ปรปกฺขสฺส ลทฺธิํ คณฺหโนฺต ยสฺมิํ ปเกฺข นิสิโนฺน เตสํ อตฺตนาว อตฺตานํ นานาสํวาสกํ กโรติ นามฯ เยสํ สนฺติเก นิสิโนฺน เตสํ คณปูรโก หุตฺวา กมฺมํ โกเปติ, อิตเรสํ หตฺถปาสํ อนาคตตฺตาฯ สมานสํวาสเกปิ เอเสว นโยฯ เยสญฺหิ โส ลทฺธิํ โรเจติ, เตสํ สมานสํวาสโก โหติ, อิตเรสํ นานาสํวาสโกฯ **สตฺต อาปตฺติโย สตฺต อาปตฺติกฺขนฺธา**ติ อาปชฺชิตพฺพโต อาปตฺติโย, ราสเฏฺฐน ขนฺธาติ เอวํ เทฺวเยว นามานิ โหนฺตีติ นามวเสน ทุกํ ทสฺสิตํฯ **กเมฺมน วา สลากคฺคาเหน วา**ติ เอตฺถ อุเทฺทโส เจว กมฺมญฺจ เอกํ, โวหาโร เจว อนุสฺสาวนา จ สลากคฺคาโห จ เอกํ, โวหารานุสฺสาวนสลากคฺคาหา ปุพฺพภาคา, กมฺมเญฺจว อุเทฺทโส จ ปมาณํฯ

อทฺธานหีโน นาม อูนวีสติวโสฺสฯ **องฺคหีโน** นาม หตฺถจฺฉินฺนาทิเภโทฯ **วตฺถุวิปโนฺน** นาม ปณฺฑโก ติรจฺฉานคโต อุภโตพฺยญฺชนโก จฯ อวเสสา เถยฺยสํวาสกาทโย อฏฺฐ อภพฺพปุคฺคลา **กรณทุกฺกฏกา** นามฯ ทุกฺกฏกิริยา ทุกฺกฏกมฺมา, อิมสฺมิํเยว อตฺตภาเว กเตน อตฺตโน กเมฺมน อภพฺพฏฺฐานํ ปตฺตาติ อโตฺถฯ **อปริปูโร** นาม อปริปุณฺณปตฺตจีวโรฯ **โน จ ยาจติ** นาม อุปสมฺปทํ น ยาจติฯ **อลชฺชิสฺส จ พาลสฺส จา**ติ อลชฺชี สเจปิ เตปิฏโก โหติ, พาโล จ สเจปิ สฏฺฐิวโสฺส โหติ, อุโภปิ นิสฺสาย น วตฺถพฺพํฯ **พาลสฺส จ ลชฺชิสฺส จา**ติ เอตฺถ พาลสฺส ''ตฺวํ นิสฺสยํ คณฺหา''ติ อาณายปิ นิสฺสโย ทาตโพฺพ, ลชฺชิสฺส ปน ยาจนฺตเสฺสวฯ **สาติสารนฺ**ติ สโทสํ; ยํ อชฺฌาจรโนฺต อาปตฺติํ อาปชฺชติฯ

กาเยน ปฏิโกฺกสนา นาม หตฺถวิการาทีหิ ปฏิโกฺกสนาฯ **กาเยน ปฏิชานาตี**ติ หตฺถวิการาทีหิ ปฏิชานาติฯ **อุปฆาติกา** นาม อุปฆาตาฯ **สิกฺขูปฆาติกา** นาม สิกฺขูปฆาโตฯ **โภคูปฆาติกา** นาม ปริโภคูปฆาโต, ตตฺถ ติโสฺส สิกฺขา อสิกฺขโต สิกฺขูปฆาติกาติ เวทิตพฺพาฯ สงฺฆิกํ วา ปุคฺคลิกํ วา ทุปฺปริโภคํ ภุญฺชโต โภคูปฆาติกาติ เวทิตพฺพาฯ **เทฺว เวนยิกา**ติ เทฺว อตฺถา วินยสิทฺธาฯ **ปญฺญตฺตํ** นาม สกเล วินยปิฏเก กปฺปิยากปฺปิยวเสน ปญฺญตฺตํฯ

ปญฺญตฺตานุโลมํ นาม จตูสุ มหาปเทเสสุ ทฏฺฐพฺพํฯ **เสตุฆาโต**ติ ปจฺจยฆาโต; เยน จิเตฺตน อกปฺปิยํ กเรยฺย, ตสฺส จิตฺตสฺสาปิ อนุปฺปาทนนฺติ อโตฺถฯ **มตฺตการิตา**ติ มตฺตาย ปมาเณน กรณํ; ปมาเณ ฐานนฺติ อโตฺถฯ **กาเยน อาปชฺชตี**ติ กายทฺวาริกํ กาเยน อาปชฺชติ; วจีทฺวาริกํ วาจายฯ **กาเยน วุฏฺฐาตี**ติ ติณวตฺถารกสมเถ วินาปิ เทสนาย กาเยเนว วุฏฺฐาติ; เทเสตฺวา วุฏฺฐหโนฺต ปน วาจาย วุฏฺฐาติฯ **อพฺภนฺตรปริโภโค** นาม อโชฺฌหรณปริโภโคฯ **พาหิรปริโภโค** นาม สีสมกฺขนาทิฯ

อนาคตํ ภารํ วหตีติ อเถโรว สมาโน เถเรหิ วหิตพฺพํ พีชนคาหธมฺมเชฺฌสนาทิภารํ วหติ; ตํ นิตฺถริตุํ วีริยํ อารภติฯ ***อาคตํ ภารํ น วหตี***ติ เถโร เถรกิจฺจํ น กโรติ, ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว เถเรน ภิกฺขุนา สามํ วา ธมฺมํ ภาสิตุํ, ปรํ วา อเชฺฌสิตุํ, อนุชานามิ ภิกฺขเว เถราเธยฺยํ ปาติโมกฺข’’นฺติ เอวมาทิ สพฺพํ ปริหาเปตีติ อโตฺถฯ **น กุกฺกุจฺจายิตพฺพํ กุกฺกุจฺจายตี**ติ น กุกฺกุจฺจายิตพฺพํ กุกฺกุจฺจายิตฺวา กโรติฯ **กุกฺกุจฺจายิตพฺพํ น กุกฺกุจฺจายตี**ติ กุกฺกุจฺจายิตพฺพํ น กุกฺกุจฺจายิตฺวา กโรติฯ เอเตสํ ทฺวินฺนํ ทิวา จ รโตฺต จ อาสวา วฑฺฒนฺตีติ อโตฺถฯ อนนฺตรทุเกปิ วุตฺตปฏิปกฺขวเสน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ เสสํ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวาติฯ

ทุกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ติกวารวณฺณนา

๓๒๓. ติเกสุ ***อตฺถาปตฺติ ติฏฺฐเนฺต ภควติ อาปชฺชตี***ติ อตฺถิ อาปตฺติ, ยํ ติฏฺฐเนฺต ภควติ อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ เอเสว นโย สพฺพตฺถฯ ตตฺถ โลหิตุปฺปาทาปตฺติํ ติฏฺฐเนฺต อาปชฺชติฯ ‘‘เอตรหิ โข ปนานนฺท, ภิกฺขู อญฺญมญฺญํ อาวุโสวาเทน สมุทาจรนฺติ, น โว มมจฺจเยน เอวํ สมุทาจริตพฺพํ, นวเกน, อานนฺท, ภิกฺขุนา เถโร ภิกฺขู ‘ภเนฺต’ติ วา ‘อายสฺมา’ติ วา สมุทาจริตโพฺพ’’ติ วจนโต เถรํ อาวุโสวาเทน สมุทาจรณปจฺจยา อาปตฺติํ ปรินิพฺพุเต ภควติ อาปชฺชติ, โน ติฏฺฐเนฺตฯ อิมา เทฺว อาปตฺติโย ฐเปตฺวา อวเสสา ธรเนฺตปิ ภควติ อาปชฺชติ, ปรินิพฺพุเตปิฯ

ปวาเรตฺวา อนติริตฺตํ ภุญฺชโนฺต อาปตฺติํ กาเล อาปชฺชติ โน วิกาเลฯ วิกาลโภชนาปตฺติํ ปน วิกาเล อาปชฺชติ โน กาเลฯ อวเสสา กาเล เจว อาปชฺชติ วิกาเล จฯ สหคารเสยฺยํ รตฺติํ อาปชฺชติ, ทฺวารํ อสํวริตฺวา ปฏิสลฺลียนํ ทิวาฯ เสสา รตฺติเญฺจว ทิวา จฯ ‘‘ทสวโสฺสมฺหิ อติเรกทสวโสฺสมฺหี’’ติ พาโล อพฺยโตฺต ปริสํ อุปฏฺฐาเปโนฺต ทสวโสฺส อาปชฺชติ โน อูนทสวโสฺส ฯ ‘‘อหํ ปณฺฑิโต พฺยโตฺต’’ติ นโว วา มชฺฌิโม วา ปริสํ อุปฏฺฐาเปโนฺต อูนทสวโสฺส อาปชฺชติ โน ทสวโสฺสฯ เสสา ทสวโสฺส เจว อาปชฺชติ อูนทสวโสฺส จฯ ‘‘ปญฺจวโสฺสมฺหี’’ติ พาโล อพฺยโตฺต อนิสฺสาย วสโนฺต ปญฺจวโสฺส อาปชฺชติฯ ‘‘อหํ ปณฺฑิโต พฺยโตฺต’’ติ นวโก อนิสฺสาย วสโนฺต อูนปญฺจวโสฺส อาปชฺชติฯ เสสํ ปญฺจวโสฺส เจว อาปชฺชติ อูนปญฺจวโสฺส จฯ อนุปสมฺปนฺนํ ปทโสธมฺมํ วาเจโนฺต, มาตุคามสฺส ธมฺมํ เทเสโนฺต เอวรูปํ อาปตฺติํ กุสลจิโตฺต อาปชฺชติ, ปาราชิก-สุกฺกวิสฺสฏฺฐิ-กายสํสคฺค-ทุฏฺฐุลฺล-อตฺตกามปาริจริย-ทุฏฺฐโทส-สงฺฆเภทปหารทาน-ตลสตฺติกาทิเภทํ อกุสลจิโตฺต อาปชฺชติ, อสญฺจิจฺจ สหคารเสยฺยาทิํ อพฺยากตจิโตฺต อาปชฺชติ, ยํ อรหาว อาปชฺชติ, สพฺพํ อพฺยากตจิโตฺตว อาปชฺชติ, เมถุนธมฺมาทิเภทมาปตฺติํ สุขเวทนาสมงฺคี อาปชฺชติ, ทุฏฺฐโทสาทิเภทํ ทุกฺขเวทนาสมงฺคี, ยํ สุขเวทนาสมงฺคี อาปชฺชติ, ตํเยว มชฺฌโตฺต หุตฺวา อาปชฺชโนฺต อทุกฺขมสุขเวทนาสมงฺคี อาปชฺชติฯ

ตโย ปฏิเกฺขปาติ พุทฺธสฺส ภควโต ตโย ปฏิเกฺขปาฯ จตูสุ ปจฺจเยสุ มหิจฺฉตา อสนฺตุฏฺฐิตา กิเลสสเลฺลขนปฏิปตฺติยา อโคปายนา, อิเม หิ ตโย ธมฺมา พุเทฺธน ภควตา ปฏิกฺขิตฺตาฯ อปฺปิจฺฉตาทโย ปน ตโย พุเทฺธน ภควตา อนุญฺญาตา, เตน วุตฺตํ ''ตโย อนุญฺญาตา''ติฯ

''ทสวโสฺสมฺหี''ติ ปริสํ อุปฏฺฐาเปโนฺต ''ปญฺจวโสฺสมฺหี''ติ นิสฺสยํ อคณฺหโนฺต พาโล อาปชฺชติ โน ปณฺฑิโต, อูนทสวโสฺส ''พฺยโตฺตมฺหี''ติ พหุสฺสุตตฺตา ปริสํ อุปฏฺฐาเปโนฺต อูนปญฺจวโสฺส จ นิสฺสยํ อคณฺหโนฺต ปณฺฑิโต อาปชฺชติ โน พาโล; อวเสสํ ปณฺฑิโต เจว อาปชฺชติ พาโล จฯ วสฺสํ อนุปคจฺฉโนฺต กาเฬ อาปชฺชติ โน ชุเณฺห; มหาปวารณาย อปฺปวาเรโนฺต ชุเณฺห อาปชฺชติ โน กาเฬ; อวเสสํ กาเฬ เจว อาปชฺชติ ชุเณฺห จฯ วสฺสูปคมนํ กาเฬ กปฺปติ โน ชุเณฺห; มหาปวารณาย ปวารณา ชุเณฺห กปฺปติ โน กาเฬ; เสสํ อนุญฺญาตกํ กาเฬ เจว กปฺปติ ชุเณฺห จฯ

กตฺติกปุณฺณมาสิยา ปจฺฉิเม ปาฏิปททิวเส วิกเปฺปตฺวา ฐปิตํ วสฺสิกสาฏิกํ นิวาเสโนฺต เหมเนฺต อาปชฺชติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ''กตฺติกปุณฺณมทิวเส อปจฺจุทฺธริตฺวา เหมเนฺต อาปชฺชตี''ติ วุตฺตํ, ตมฺปิ สุวุตฺตํฯ ''จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ''นฺติ หิ วุตฺตํฯ อติเรกมาเส เสเส คิมฺหาเน ปริเยสโนฺต อติเรกฑฺฒมาเส เสเส กตฺวา นิวาเสโนฺต จ คิเมฺห อาปชฺชติ นามฯ สติยา วสฺสิกสาฏิกาย นโคฺค กายํ โอวสฺสาเปโนฺต วเสฺส อาปชฺชติ นามฯ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ วา อธิฏฺฐานุโปสถํ วา กโรโนฺต สโงฺฆ อาปชฺชติฯ สุตฺตุเทฺทสญฺจ อธิฏฺฐานุโปสถญฺจ กโรโนฺต คโณ อาปชฺชติฯ เอกโก สุตฺตุเทฺทสํ ปาริสุทฺธิอุโปสถญฺจ กโรโนฺต ปุคฺคโล อาปชฺชติฯ ปวารณายปิ เอเสว นโยฯ

สงฺฆุโปสโถ จ สงฺฆปวารณา จ สงฺฆเสฺสว กปฺปติฯ คณุโปสโถ จ คณปวารณา จ คณเสฺสว กปฺปติฯ อธิฏฺฐานุโปสโถ จ อธิฏฺฐานปวารณา จ ปุคฺคลเสฺสว กปฺปติฯ ''ปาราชิกํ อาปโนฺนมฺหี''ติอาทีนิ ภณโนฺต วตฺถุํ ฉาเทติ น อาปตฺติํ, ''เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิ''นฺติอาทีนิ ภณโนฺต อาปตฺติํ ฉาเทติ โน วตฺถุํ, โย เนว วตฺถุํ น อาปตฺติํ อาโรเจติ, อยํ วตฺถุเญฺจว ฉาเทติ อาปตฺติญฺจฯ

ปฏิจฺฉาเทตีติ ปฏิจฺฉาทิฯ ชนฺตาฆรเมว ปฏิจฺฉาทิ **ชนฺตาฆรปฏิจฺฉาทิ**ฯ อิตราสุปิ เอเสว นโยฯ ทฺวารํ ปิทหิตฺวา อโนฺตชนฺตาฆเร ฐิเตน ปริกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ อุทเก โอติเณฺณนาปิ เอตเทว วฏฺฏติฯ อุภยตฺถ ขาทิตุํ ภุญฺชิตุํ วา น วฏฺฏติฯ วตฺถปฏิจฺฉาทิ สพฺพกปฺปิยตาย ปฏิจฺฉเนฺนน สพฺพํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **วหนฺตี**ติ ยนฺติ นิยฺยนฺติ; นินฺนํ วา ปฏิโกฺกสํ วา น ลภนฺติฯ จนฺทมณฺฑลํ อพฺภามหิกาธูมรชราหุวิมุตฺตํ วิวฏํเยว วิโรจติ, น เตสุ อญฺญตเรน ปฏิจฺฉนฺนํฯ ตถา สูริยมณฺฑลํ, ธมฺมวินโยปิ วิวริตฺวา วิภชิตฺวา เทสิยมาโนว วิโรจติ โน ปฏิจฺฉโนฺนฯ

อเญฺญน เภสเชฺชน กรณีเยน อญฺญํ วิญฺญาเปโนฺต คิลาโน อาปชฺชติ, น เภสเชฺชน กรณีเยน เภสชฺชํ วิญฺญาเปโนฺต อคิลาโน อาปชฺชติ, อวเสสํ อาปตฺติํ คิลาโน เจว อาปชฺชติ อคิลาโน จฯ

อโนฺต อาปชฺชติ โน พหีติ อนุปขชฺช เสยฺยํ กเปฺปโนฺต อโนฺต อาปชฺชติ โน พหิ, **พหิ อาปชฺชติ โน อโนฺต**ติ สงฺฆิกํ มญฺจาทิํ อโชฺฌกาเส สนฺถริตฺวา ปกฺกมโนฺต พหิ อาปชฺชติ โน อโนฺต, อวเสสํ ปน **อโนฺต เจว อาปชฺชติ พหิ จฯ อโนฺตสีมายา**ติ อาคนฺตุโก อาคนฺตุกวตฺตํ อทเสฺสตฺวา สฉตฺตุปาหโน วิหารํ ปวิสโนฺต อุปจารสีมํ โอกฺกนฺตมโตฺตว อาปชฺชติฯ **พหิสีมายา**ติ คมิโก ทารุภณฺฑปฏิสามนาทิคมิกวตฺตํ อปูเรตฺวา ปกฺกมโนฺต อุปจารสีมํ อติกฺกนฺตม

โตฺตว อาปชฺชติฯ อวเสสํ อโนฺตสีมาย เจว อาปชฺชติ พหิสีมาย จฯ สติ วุฑฺฒตเร อนชฺฌิโฏฺฐ ธมฺมํ ภาสโนฺต สงฺฆมเชฺฌ อาปชฺชติ นามฯ คณมเชฺฌปิ ปุคฺคลสนฺติเกปิ เอเสว นโยฯ **กาเยน วุฏฺฐาตี**ติ ติณวตฺถารกสมเถน วุฏฺฐาติฯ กายํ อจาเลตฺวา วาจาย เทเสนฺตสฺส วาจาย วุฏฺฐาติฯ วจีสมฺปยุตฺตํ กายกิริยํ กตฺวา เทเสนฺตสฺส กาเยน วาจาย วุฏฺฐาติ นามฯ สงฺฆมเชฺฌ เทสนาคามินีปิ วุฏฺฐานคามินีปิ วุฏฺฐาติฯ คณปุคฺคลมเชฺฌ ปน เทสนาคามินีเยว วุฏฺฐาติฯ

อาคาฬฺหาย เจเตยฺยาติ อาคาฬฺหาย ทฬฺหภาวาย เจเตยฺย; ตชฺชนียกมฺมาทิกตสฺส วตฺตํ น ปูรยโต อิจฺฉมาโน สโงฺฆ อุเกฺขปนียกมฺมํ กเรยฺยาติ อโตฺถฯ **อลชฺชี จ โหติ พาโล จ อปกตโตฺต จา**ติ เอตฺถ พาโล ‘‘อยํ ธมฺมาธมฺมํ น ชานาติ’’ อปกตโตฺต วา ‘‘อาปตฺตานาปตฺตึ น ชานาตี’’ติ น เอตฺตาวตา กมฺมํ กาตพฺพํ; พาลภาวมูลกํ ปน อปกตตฺตภาวมูลกญฺจ อาปตฺตึ อาปนฺนสฺส กมฺมํ กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ อธิสีเล สีลวิปโนฺน นาม เทฺว อาปตฺติกฺขเนฺธ อาปโนฺน; อาจารวิปโนฺน นาม ปญฺจ อาปตฺติกฺขเนฺธ อาปโนฺน; ทิฏฺฐิวิปโนฺน นาม อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตฯ เตสํ อาปตฺตึ อปสฺสนฺตานํ อปฺปฏิกโรนฺตานํ ทิฏฺฐิญฺจ อนิสฺสชฺชนฺตานํ เยว กมฺมํ กาตพฺพํฯ

กายิโก ทโว นาม ปาสกาทีหิ ชูตกีฬนาทิเภโท อนาจาโร; วาจสิโก ทโว นาม มุขาลมฺพรกรณาทิเภโท อนาจาโร; กายิกวาจสิโก นาม นจฺจนคายนาทิเภโท ทุวีหิปิ ทฺวาเรหิ อนาจาโร ฯ กายิโก อนาจาโร นาม กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวีติกฺกโม; วาจสิโก อนาจาโร นาม วจีทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวีติกฺกโม; กายิกวาจสิโก นาม ทฺวารทฺวเยปิ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวีติกฺกโมฯ **กายิเกน อุปฆาติเกนา**ติ กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสฺส สิกฺขาปทสฺส อสิกฺขเนน, โย หิ ตํ น สิกฺขติ, โส นํ อุปฆาเตติ, ตสฺมา ตสฺส ตํ อสิกฺขนํ ‘‘กายิกํ อุปฆาติก’’นฺติ วุจฺจติฯ เสสปททฺวเยปิ เอเสว นโยฯ **กายิเกน มิจฺฉาชีเวนา**ติ ชงฺฆเปสนิกาทินา วา คณฺฑผาลนาทินา วา เวชฺชกเมฺมน ; **วาจสิเกนา**ติ สาสนอุคฺคหณอาโรจนาทินา; ตติยปทํ อุภยสมฺปโยควเสน วุตฺตํฯ

อลํ ภิกฺขุ มา ภณฺฑนนฺติ อลํ ภิกฺขุ มา ภณฺฑนํ กริ, มา กลหํ, มา วิวาทํ กรีติ อโตฺถฯ **น โวหริตพฺพน**ฺติ น กิญฺจิ วตฺตพฺพํ; วทโตปิ หิ ตาทิสสฺส วจนํ น โสตพฺพํ มญฺญนฺติฯ **น กิสฺมิญฺจิ ปเจฺจกฏฺฐาเน**ติ กิสฺมิญฺจิ พีชนคฺคาหาทิเก เอกสฺมิมฺปิ เชฏฺฐกฏฺฐาเน น ฐเปตโพฺพติ อโตฺถฯ **โอกาสกมฺมํ กาเรนฺตสฺสา**ติ ‘‘กโรตุ อายสฺมา โอกาสํ, อหํ ตํ วตฺตุกาโม’’ติ เอวํ โอกาสํ กาเรนฺตสฺสฯ **นาลํ โอกาสกมฺมํ กาตุ**นฺติ ‘‘กึ ตุวํ กริสฺสสี’’ติ โอกาโส น กาตโพฺพฯ **สวจนียํ นาทาตพฺพน**ฺติ วจนํ น อาทาตพฺพํ, วจนมฺปิ น โสตพฺพํ; ยตฺถ คเหตฺวา คนฺตุกาโม โหติ, น ตตฺถ คนฺตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

ตีหเงฺคหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน วินโยติ ยํ โส ชานาติ, โส ตสฺส วินโย นาม โหติ; โส น ปุจฺฉิตโพฺพติ อโตฺถฯ **อนุโยโค น ทาตโพฺพ**ติ ‘‘อิทํ กปฺปตี’’ติ ปุจฺฉนฺตสฺส ปุจฺฉาย โอกาโส น ทาตโพฺพ, ‘‘อญฺญํ ปุจฺฉา’’ติ วตฺตโพฺพฯ อิติ โส เนว ปุจฺฉิตโพฺพ นาสฺส ปุจฺฉา โสตพฺพาติ อโตฺถฯ **วินโย น สากจฺฉาตโพฺพ**ติ วินยปโญฺห น สากจฺฉิตโพฺพ, กปฺปิยากปฺปิยกถา น สํสเนฺทตพฺพาฯ

อิทมปฺปหายาติ เอตํ พฺรหฺมจาริปฏิญฺญาตาทิกํ ลทฺธึ อวิชหิตฺวาฯ **สุทฺธํ พฺรหฺมจาริน**ฺติ ขีณาสวํ ภิกฺขุํฯ **‘‘ปาตพฺยตํ อาปชฺชตี’’**ติ ปาตพฺยภาวํ ปฏิเสวนํ อาปชฺชติฯ ‘‘อิทมปฺปหายา’’ติ วจนโต ปน ตํ พฺรหฺมจาริปฏิญฺญาตํ ปหาย ขีณาสวํ ‘‘มุสา มยา ภณิตํ, ขมถ เม’’ติ ขมาเปตฺวา ‘‘นตฺถิ กาเมสุ โทโส’’ติ ลทฺธึ วิชหิตฺวา คติวิโสธนํ กเรยฺยฯ **อกุสลมูลานี**ติ อกุ

สลานิ เจว มูลานิ จ, อกุสลานํ วา มูลานิ อกุสลมูลานิฯ กุสลมูเลสุปิ เอเสว นโยฯ ทุฏฺฐุ จริตานิ วิรูปานิ วา จริตานิ **ทุจฺจริตานิ**ฯ สุฏฺฐุ จริตานิ สุนฺทรานิ วา จริตานิ **สุจริตานิ**ฯ กาเยน กรณภูเตน กตํ ทุจฺจริตํ **กายทุจฺจริตํ**ฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ เสสํ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวาติฯ

ติกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จตุกฺกวารวณฺณนา

๓๒๔. จตุเกฺกสุ **สกวาจาย อาปชฺชติ ปรวาจาย วุฏฺฐาตี**ติ วจีทฺวาริกํ ปทโสธมฺมาทิเภทํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ติณวตฺถารกสมถฏฺฐานํ คโต ปรสฺส กมฺมวาจาย วุฏฺฐาติ ฯ **ปรวาจาย อาปชฺชติ สกวาจาย วุฏฺฐาตี**ติ ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค ปรสฺส กมฺมวาจาย อาปชฺชติ, ปุคฺคลสฺส สนฺติเก เทเสนฺโต สกวาจาย วุฏฺฐาติฯ **สกวาจาย อาปชฺชติ สกวาจาย วุฏฺฐาตี**ติ วจีทฺวาริกํ ปทโสธมฺมาทิเภทํ อาปตฺตึ สกวาจาย อาปชฺชติ, เทเสตฺวา วุฏฺฐหนฺโตปิ สกวาจาย วุฏฺฐาติฯ **ปรวาจาย อาปชฺชติ ปรวาจาย วุฏฺฐาตี**ติ ยาวตติยกํ สงฺฆาทิเสสํ ปรสฺส กมฺมวาจาย อาปชฺชติ, วุฏฺฐหนฺโตปิ ปรสฺส ปริวาสกมฺมวาจาทีหิ วุฏฺฐาติฯ ตโต ปเรสุ กายทฺวาริกํ **กาเยน อาปชฺชติ,** เทเสนฺโต **วาจาย วุฏฺฐาติ**ฯ วจีทฺวาริกํ **วาจาย อาปชฺชติ,** ติณวตฺถารเก **กาเยน วุฏฺฐาติ**ฯ กายทฺวาริกํ กาเยนอาปชฺชติ, ตเมว ติณวตฺถารเก กาเยน วุฏฺฐาติฯ วจีทฺวาริกํ วาจาย อาปชฺชติ, ตเมว เทเสนฺโต วาจาย วุฏฺฐาติฯ สงฺฆิกมญฺจสฺส อตฺตโน ปจฺจตฺถรเณน อนตฺถรโต กายสมฺผุสเน โลมคณนาย อาปชฺชิตพฺพาปตฺตึ สหคารเสยฺยาปตฺติญฺจ **ปสุตฺโต อาปชฺชติ,** ปพุชฺฌิตฺวา ปน อาปนฺนภาวํ ญตฺวา เทเสนฺโต **ปฏิพุทฺโธ วุฏฺฐาติ**ฯ ชคฺคนฺโต อาปชฺชิตฺวา ปน ติณวตฺถารกสมถฏฺฐาเน สยนฺโต **ปฏิพุทฺโธ อาปชฺชติ ปสุตฺโต วุฏฺฐาติ** นามฯ ปจฺฉิมปททฺวยมฺปิ วุตฺตานุสาเรเนว เวทิตพฺพํฯ

อจิตฺตกาปตฺตึ **อจิตฺตโก อาปชฺชติ** นามฯ ปจฺฉา เทเสนฺโต **สจิตฺตโก วุฏฺฐาติ**ฯ สจิตฺตกาปตฺตึ **สจิตฺตโก อาปชฺชติ** นามฯ ติณวตฺถารกฏฺฐาเน สยนฺโต **อจิตฺตโก วุฏฺฐาติ**ฯ เสสปททฺวยมฺปิ วุตฺตานุสาเรเนว เวทิตพฺพํฯ โย สภาคํ อาปตฺตึ เทเสติ, อยํ เทสนาปจฺจยา ทุกฺกฏํ อาปชฺชนฺโต ปาจิตฺติยาทีสุ อญฺญตรํ เทเสติ, ตญฺจ เทเสนฺโต ทุกฺกฏํ อาปชฺชติฯ ตํ ปน ทุกฺกฏํ อาปชฺชนฺโต ปาจิตฺติยาทิโต วุฏฺฐาติฯ ปาจิตฺติยาทิโต จ วุฏฺฐหนฺโต ตํ อาปชฺชติฯ อิติ เอกสฺส ปุคฺคลสฺส เอกเมว ปโยคํ สนฺธาย ‘‘อาปตฺตึ อาปชฺชนฺโต เทเสตี’’ติ อิทํ จตุกฺกํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

กมฺมจตุเกฺก ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺคาปตฺตึ **กเมฺมน อาปชฺชติ,** เทเสนฺโต **อกเมฺมน วุฏฺฐาติ**ฯ วิสฺสฏฺฐิอาทิกํ **อกเมฺมน อาปชฺชติ,** ปริวาสาทินา กเมฺมน วุฏฺฐาติฯ สมนุภาสนํ **กเมฺมเนว อาปชฺชติ, กเมฺมน วุฏฺฐาติ**ฯ เสสํ **อกเมฺมน อาปชฺชติ, อกเมฺมน วุฏฺฐาติ**ฯ

ปริกฺขารจตุเกฺก ปฐโม สกปริกฺขาโร, ทุติโย สงฺฆิโกว ตติโย เจติยสนฺตโก, จตุตฺโถ คิหิปริกฺขาโรฯ สเจ ปน โส ปตฺตจีวรนวกมฺมเภสชฺชานํ อตฺถาย อาหโฏ โหติ, อวาปุรณํ ทาตุํ อโนฺต ฐปาเปตุญฺจ วฏฺฏติฯ

สมฺมุขาจตุเกฺก ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺคาปตฺตึ สงฺฆสฺส **สมฺมุขา อาปชฺชติ,** วุฏฺฐานกาเล ปน สเงฺฆน กิจฺจํ นตฺถีติ **ปรมฺมุขา วุฏฺฐาติ**ฯ วิสฺสฏฺฐิอาทิกํ **ปรมฺมุขา อาปชฺช**

ติ, สงฺฆสฺส **สมฺมุขา วุฏฺฐาติ**ฯ สมนุภาสนํ สงฺฆสฺส **สมฺมุขา เอว อาปชฺชติ, สมฺมุขา วุฏฺฐาติ**ฯ เสสํ สมฺปชานมุสาวาทาทิเภทํ **ปรมฺมุขาว อาปชฺชติ, ปรมฺมุขาว วุฏฺฐาติ**ฯ อชานนฺต จตุกฺกํ อจิตฺตกจตุกฺกสทิสํฯ

ลิงฺคปาตุภาเวนาติ สยิตเสฺสว ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา ลิงฺคปริวเตฺต ชาเต สหคารเสยฺยาปตฺติ โหติ อิทเมว ตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ อุภินฺนมฺปิ ปน อสาธารณาปตฺติ ลิงฺคปาตุภาเวน วุฏฺฐาติฯ สหปฏิลาภจตุเกฺก ยสฺส ภิกฺขุโน ลิงฺคํ ปริวตฺตติ, โส สห ลิงฺคปฏิลาเภน ปฐมํ อุปฺปนฺนวเสน เสฏฺฐภาเวน จ ปุริมํ ปุริสลิงฺคํ ชหติ, ปจฺฉิเม อิตฺถิลิเงฺค ปติฏฺฐาติ, ปุริสกุตฺตปุริสาการาทิวเสน ปวตฺตา กายวจีวิญฺญตฺติโย ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ, ภิกฺขูติ วา ปุริโสติ วา เอวํ ปวตฺตา ปณฺณตฺติโย นิรุชฺฌนฺติ, ยานิ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณานิ ฉจตฺตาลีส สิกฺขาปทานิ เตหิ อนาปตฺติเยว โหติฯ ทุติยจตุเกฺก ปน ยสฺสา ภิกฺขุนิยา ลิงฺคํ ปริวตฺตติ, สา ปจฺฉาสมุปฺปตฺติยา วา หีนภาเวน วา ปจฺฉิมนฺติ สงฺขยํ คตํ อิตฺถิลิงฺคํ ชหติ, วุตฺตปฺปกาเรน ปุริมนฺติ สงฺขยํ คเต ปุริสลิเงฺค ปติฏฺฐาติฯ วุตฺตวิปรีตา วิญฺญตฺติโย ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ, ภิกฺขุนีติ วา อิตฺถีติ วา เอวํ ปวตฺตา ปณฺณตฺติโยปิ นิรุชฺฌนฺติ, ยานิ ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ สตํ ตึสญฺจ สิกฺขาปทานิ, เตหิ อนาปตฺติเยว โหติฯ

จตฺตาโร สามุกฺกํสาติ จตฺตาโร มหาปเทสา, เต หิ ภควตา อนุปฺปเนฺน วตฺถุมฺหิ สยํ อุกฺกํสิตฺวา อุกฺขิปิตฺวา ฐปิตตฺตา ‘‘สามุกฺกํสา’’ติ วุจฺจนฺติฯ **ปริโภคา**ติ อโชฺฌหรณียปริโภคา , อุทกํ ปน อกาลิกตฺตา อปฺปฏิคฺคหิตกํ วฏฺฏติฯ ยาวกาลิกาทีนิ อปฺปฏิคฺคหิตกานิ อโชฺฌหริตุํ น วฏฺฏนฺติฯ **จตฺตาริ มหาวิกฏานิ** กาโลทิสฺสตฺตา ยถาวุเตฺต กาเล วฏฺฏนฺติฯ **อุปาสโก สีลวา**ติ ปญฺจ วา ทส วา สีลานิ โคปยมาโนฯ

อาคนฺตุกาทิจตุเกฺก สฉตฺตุปาหโน สสีสํ ปารุโต วิหารํ ปวิสโนฺต ตตฺถ วิจรโนฺต จ **อาคนฺตุโกว อาปชฺชติ, โน อาวาสิโก**ฯ อาวาสิกวตฺตํ อกโรโนฺต ปน **อาวาสิโก อาปชฺชติ, โน อาคนฺตุโก**ฯ เสสํ กายวจีทฺวาริกํ อาปตฺตึ อุโภปิ อาปชฺชนฺติ, อสาธารณํ อาปตฺตึ **เนว อาคนฺตุโก อาปชฺชติ, โน อาวาสิโก**ฯ คมิยจตุเกฺกปิ คมิยวตฺตํ อปูเรตฺวา คจฺฉโนฺต **คมิโก อาปชฺชติ, โน อาวาสิโก**ฯ อาวาสิกวตฺตํ อกโรโนฺต ปน **อาวาสิโก อาปชฺชติ, โน คมิโก**ฯ เสสํ อุโภปิ อาปชฺชนฺติ, อสาธารณํ อุโภปิ นาปชฺชนฺติฯ วตฺถุนานตฺตตาทิจตุเกฺก จตุนฺนํ ปาราชิกานํ อญฺญมญฺญํ **วตฺถุนานตฺตตาว โหติ,**นอาปตฺตินานตฺตตาฯ สพฺพาปิ หิ สา ปาราชิกาปตฺติเยวฯ สงฺฆาทิเสสาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ภิกฺขุสฺส จ ภิกฺขุนิยา จ อญฺญมญฺญํ กายสํสเคฺค ภิกฺขุสฺส สงฺฆาทิเสโส ภิกฺขุนิยา ปาราชิกนฺติ เอวํ **อาปตฺตินานตฺตตาว** โหติ, น วตฺถุนานตฺตตา, อุภินฺนมฺปิ หิ กายสํสโคฺคว วตฺถุฯ ตถา ‘‘ลสุณกฺขาทเน ภิกฺขุนิยา ปาจิตฺติยํ, ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติ เอวมาทินาเปตฺถ นเยน โยชนา เวทิตพฺพาฯ จตุนฺนํ ปาราชิกานํ เตรสหิ สงฺฆาทิเสเสหิ สทฺธึ **วตฺถุนานตฺตตา เจว อาปตฺตินานตฺตตา จ**ฯ เอวํ สงฺฆาทิเสสาทีนํ อนิยตาทีหิฯ อาทิโต ปฏฺฐาย จตฺตาริ ปาราชิกานิ เอกโต อาปชฺชนฺตานํ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ **เนว วตฺถุนานตฺตตา โน อาปตฺตินานตฺตตา**ฯ วีสํ อาปชฺชเนฺตสุปิ เสสา สาธารณาปตฺติโย อาปชฺชเนฺตสุปิ เอเสว นโยฯ

วตฺถุสภาคาทิจตุเกฺก ภิกฺขุสฺส จ ภิกฺขุนิยา จ กายสํสเคฺค **วตฺถุสภาคตา, โน อาปตฺติสภาคตา,** จตูสุ ปาราชิเกสุ **อาปตฺติสภาคตา, โน วตฺถุสภาคตา**ฯ เอส นโย สงฺฆาทิเสสาทีสุฯ ภิกฺขุสฺส จ ภิกฺขุนิยา จ จตูสุ ปาราชิเกสุ **วตฺถุสภาคตา เจว อาปตฺติสภาคตา จ**ฯ เอส นโย สพฺพาสุ สาธารณาปตฺตีสุฯ อสาธารณาปตฺติยํ **เนว วตฺถุสภาคตา โน อาปตฺติ**

สภาคตาฯ โย หิ ปุริมจตุเกฺก ปฐโม ปโญฺห, โส อิธ ทุติโย; โย จ ตตฺถ ทุติโย, โส อิธ ปฐโมฯ ตติยจตุเตฺถสุ นานากรณํ นตฺถิฯ

อุปชฺฌายจตุเกฺก สทฺธิวิหาริกสฺส อุปชฺฌาเยน กตฺตพฺพวตฺตสฺส อกรเณ อาปตฺตึ **อุปชฺฌาโย อาปชฺชติ, โน สทฺธิวิหาริโก** อุปชฺฌายสฺส กตฺตพฺพวตฺตํ อกโรนฺโต **สทฺธิวิหาริโก อาปชฺชติ, โน อุปชฺฌาโย;** เสสํ อุโภปิ อาปชฺชนฺติ, อสาธารณํ อุโภปิ นาปชฺชนฺติฯ อาจริยจตุเกฺกปิ เอเสว นโยฯ

อาทิยนฺตจตุเกฺก ปาทํ วา อติเรกปาทํ วา สหตฺถา อาทิยโนฺต **ครุกํ อาปชฺชติ,** อูนกปาทํ คณฺหาหีติ อาณตฺติยา อญฺญํ ปโยเชโนฺต **ลหุกํ อาปชฺชติ**ฯ เอเตน นเยน เสสปทตฺตยํ เวทิตพฺพํฯ

อภิวาทนารหจตุเกฺก ภิกฺขุนีนํ ตาว ภตฺตเคฺค นวมภิกฺขุนิโต ปฏฺฐาย อุปชฺฌายาปิ **อภิวาทนารหา โน ปจฺจุฏฺฐานารหา**ฯ อวิเสเสน จ วิปฺปกตโภชนสฺส ภิกฺขุสฺส โย โกจิ วุฑฺฒตโรฯ สฏฺฐิวสฺสสฺสาปิ ปาริวาสิกสฺส สมีปคโต ตทหุปสมฺปโนฺนปิ **ปจฺจุฏฺฐานารโห โน อภิวาทนารโห**ฯ อปฺปฏิกฺขิเตฺตสุ ฐาเนสุ วุโฑฺฒ นวกสฺส **อภิวาทนารโห เจว ปจฺจุฏฺฐานารโห จ**ฯ นวโก ปน วุฑฺฒสฺส **เนว อภิวาทนารโห น ปจฺจุฏฺฐานารโห**ฯ อาสนารหจตุกฺกสฺส ปฐมปทํ ปุริมจตุเกฺก ทุติยปเทน, ทุติยปทญฺจ ปฐมปเทน อตฺถโต สทิสํฯ

กาลจตุเกฺก ปวาเรตฺวา ภุญฺชโนฺต **กาเล อาปชฺชติ โน วิกาเล,** วิกาลโภชนาปตฺตึ **วิกาเล อาปชฺชติ โน กาเล,** เสสํ **กาเล เจว อาปชฺชติ วิกาเล จ,** อสาธารณํ **เนว กาเล โน วิกาเล**ฯ ปฏิคฺคหิตจตุเกฺก ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตามิสํ **กาเล กปฺปติ โน วิกาเล**ฯ ปานกํ **วิกาเล กปฺปติ, ปุนทิวสมฺหิ โน กาเล**ฯ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ **กาเล เจว กปฺปติ วิกาเล จ**ฯ อตฺตโน อตฺตโน กาลาตีตํ ยาวกาลิกาทิตฺตยํ อกปฺปิยมํสํ อุคฺคหิตกมปฺปฏิคฺคหิตกญฺจ **เนว กาเล กปฺปติ โน วิกาเล**ฯ

ปจฺจนฺติมจตุเกฺก สมุเทฺท สีมํ พนฺธโนฺต **ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ อาปชฺชติ, โน มชฺฌิเมสุ;** ปญฺจวเคฺคน คเณน อุปสมฺปาเทโนฺต คุณงฺคุณูปาหนํ ธุวนหานํ จมฺมตฺถรณานิ จ **มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อาปชฺชติ โน ปจฺจนฺติเมสุ**ฯ อิมานิ จตฺตาริ ‘‘อิธ น กปฺปนฺตี’’ติ วทโนฺตปิ ปจฺจนฺติเมสุ อาปชฺชติ, ‘‘อิธ กปฺปนฺตี’’ติ วทโนฺต ปน มชฺฌิเมสุ อาปชฺชติฯ เสสาปตฺตึ อุภยตฺถ อาปชฺชติ, อสาธารณํ น กตฺถจิ อาปชฺชติฯ ทุติยจตุเกฺก ปญฺจวเคฺคน คเณน อุปสมฺปทาทิ จตุพฺพิธมฺปิ วตฺถุ **ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ กปฺปติ**ฯ ‘‘อิทํ กปฺปตี’’ติ ทีเปตุมฺปิ ตเตฺถว กปฺปติ โน มชฺฌิเมสุฯ ‘‘อิทํ น กปฺปตี’’ติ ทีเปตุํ ปน **มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ กปฺปติ โน ปจฺจนฺติเมสุ** ฯ เสสํ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺจ โลณานี’’ติอาทิ อนุญฺญาตกํ อุภยตฺถ กปฺปติฯ ยํ ปน อกปฺปิยนฺติ ปฏิกฺขิตฺตํ, ตํ อุภยตฺถาปิ น กปฺปติฯ

อโนฺตอาทิจตุเกฺก อนุปขชฺช เสยฺยาทึ **อโนฺต อาปชฺชติ โน พหิ,** อโชฺฌกาเส สงฺฆิกมญฺจาทีนิ นิกฺขิปิตฺวา ปกฺกมโนฺต **พหิ อาปชฺชติ โน อโนฺต,** เสสํ **อโนฺต เจว พหิ จ,** อสาธารณํ **เนว อโนฺต น พหิ**ฯ อโนฺตสีมาทิจตุเกฺก อาคนฺตุโก วตฺตํ อปูเรโนฺต **อโนฺตสีมาย อาปชฺชติ,** คมิโย **พหิสีมาย** มุสาวาทาทึ **อโนฺตสีมาย จ พหิสีมาย จ อาปชฺชติ,**อสาธารณํ น กตฺถจิฯคามจตุเกฺก อนฺตรฆรปฏิสํยุตฺตํ เสขิยปญฺญตฺตึ **คาเม อาปชฺชติ โน อรเญฺญ**ฯ ภิกฺขุนี อรุณํ อุฏฺฐาปยมานา **อรเญฺญ อาปชฺชติ โน คาเม**ฯ มุสาวาทาทึ **คาเม เจว อาปชฺชติ อรเญฺญ จ,** อสาธารณํ น กตฺถจิฯ

จตฺตาโร ปุพฺพกิจฺจาติ ‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ อุทกํ อาสเนน จา’’ติ อิทํ จตุพฺพิธํ ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจตีติ วุตฺตํฯ ‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท’’ติ อิเม ปน ‘‘จตฺตาโร ปุพฺพกิจฺจา’’ติ เวทิตพฺพาฯ **จตฺตาโร ปตฺตกลฺลาติ** อุโปสโถ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา เต อาคตา โหนฺติ, สภาคาปตฺติโย น วิชฺชนฺติ, วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺติ, ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจตีติฯ **จตฺตาริ อนญฺญปาจิตฺติยานี**ติ ‘‘เอตเทว ปจฺจยํ กริตฺวา อนญฺญปาจิตฺติย’’นฺติ เอวํ วุตฺตานิ อนุปขชฺชเสยฺยากปฺปนสิกฺขาปทํ ‘‘เอหาวุโส คามํ วา นิคมํ วา’’ติ สิกฺขาปทํ, สญฺจิจฺจ กุกฺกุจฺจอุปทหนํ, อุปสฺสุติติฏฺฐนนฺติ อิมานิ จตฺตาริฯ **จตโสฺส ภิกฺขุสมฺมุติโย**ติ ‘‘เอกรตฺตมฺปิ เจ ภิกฺขุ ติจีวเรน วิปฺปวเสยฺย อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา, อญฺญํ นวํ สนฺถตํ การาเปยฺย อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา, ตโต เจ อุตฺตริ วิปฺปวเสยฺย อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา, ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ อนุปสมฺปนฺนสฺส อาโรเจยฺย อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา’’ติ เอวํ อาคตา เตรสหิ สมฺมุตีหิ มุตฺตา **สมฺมุติโย**ฯ คิลานจตุกฺเก อญฺญเภสชฺชน กรณีเยน โลลตาย อญฺญํ วิญฺญาเปนฺโต **คิลาโน อาปชฺชติ,** อเภสชฺชกรณีเยน เภสชฺชํ วิญฺญาเปนฺโต **อคิลาโน อาปชฺชติ,** มุสาวาทาทึ อุโภปิ อาปชฺชนฺติ, อสาธารณํ อุโภปิ นาปชฺชนฺติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

จตุกฺกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปญฺจกวารวณฺณนา

๓๒๕. **ปญฺจเกสุ ปญฺจ ปุคฺคลา นิยตา**ติ อานนฺตริยานเมเวตํ คหณํฯ **ปญฺจ เฉทนกา อาปตฺติโย** นาม ปมาณาติกฺกเนฺต มญฺจปีเฐ นิสีทนกณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิวสฺสิกสาฏิกาสุ สุคตจีวเร จ เวทิตพฺพาฯ **ปญฺจหากาเรหี**ติ อลชฺชิตา, อญฺญาณตา, กุกฺกุจฺจปฺปกตตา, อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตา, กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตาติ อิเมหิ ปญฺจหิฯ **ปญฺจ อาปตฺติโย มุสาวาทปจฺจยา**ติ ปาราชิกถุลฺลจฺจยทุกฺกฏสงฺฆาทิเสสปาจิตฺติยาฯ **อนามนฺตจาโร**ติ ‘‘สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปเชฺชยฺยา’’ติ อิมสฺส อาปุจฺฉิตฺวา จารสฺส อภาโวฯ **อนธิฏฺฐาน**นฺติ ‘‘คณโภชเน อญฺญตฺร สมยา’’ติ วุตฺตํ สมยํ อธิฏฺฐหิตฺวา โภชนํ อธิฏฺฐานํ นาม; ตถา อกรณํ **อนธิฏฺฐานํ**ฯ **อวิกปฺปนา** นาม ยา ปรมฺปรโภชเน วิกปฺปนา วุตฺตา, ตสฺสา อกรณํฯ อิมานิ หิ ปญฺจ ปิณฺฑปาติกสฺส ธุตงฺคเนว ปฏิกฺขิตฺตานิฯ **อุสฺสงฺกิตปริสงฺกิโต**ติ เย ปสฺสนฺติ, เย สุณนฺติ, เตหิ อุสฺสงฺกิโต เจว ปริสงฺกิโต จฯ อปิ อกุปฺปธมฺโม ขีณาสโวปิ สมาโน, ตสฺมา อโคจรา ปริหริตพฺพาฯ น หิ เอเตสุ สนฺทิสฺสมาโน อยสโต วา ครหโต วา มุจฺจติฯ **โสสานิก**นฺติ สุสาเน ปติตกํฯ **ปาปณิก**นฺติ อาปณทฺวาเร ปติตกํฯ **ถูปจีวร**นฺติ วมฺมิกํ ปริกฺขิปิตฺวา พลิกมฺมกตํฯ **อาภิเสกิก**นฺติ นหานฏฺฐาเน วา รโญฺญ อภิเสกฏฺฐาเน วา ฉฑฺฑิตจีวรํฯ **ภตปฏิยาภต**นฺติ สุสานํ เนตฺวา ปุน อานีตกํฯ **ปญฺจ มหาโจรา** อุตฺตริมนุสฺสธเมฺม วุตฺตาฯ

ปญฺจาปตฺติโย กายโต สมุฏฺฐนฺตีติ ปฐเมน อาปตฺติสมุฏฺฐาเนน ปญฺจ อาปตฺติโย อาปชฺชติ, ‘‘ภิกฺขุ กปฺปิยสญฺญี สญฺญาวิกาย กุฏึ กโรตี’’ติ เอวํ อนฺตรเปยฺยาเล วุตฺตาปตฺติโยฯ **ปญฺจ อาปตฺติโย กายโต จ วาจโต จา**ติ ตติเยน อาปตฺติสมุฏฺฐาเนน ปญฺจ อาปตฺติโย อาปชฺชติ, ‘‘ภิกฺขุ กปฺปิยสญฺญี สํวิทหิตฺวา กุฏึ กโรตี’’ติ เอวํ ตเตฺถว วุตฺตา อาปตฺติโยฯ **เทสนาคามินิโย**ติ ฐเปตฺวา ปาราชิกญฺจ สงฺฆาทิเสสญฺจ อวเสสาฯ

ปญฺจ กมฺมานีติ ตชฺชนียนิยสฺสปพฺพาชนียปฏิสารณียานิ จตฺตาริ อุเกฺขปนียญฺจ ติวิธมฺปิ เอกนฺติ ปญฺจฯ **ยาวตติยเก ปญฺจา**ติ อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาย ภิกฺขุนิยา ยาวตติยํ สมนุ

ภาสนาย อปฺปฏินิสฺสชฺชนฺติยา ปาราชิกํ ถุลฺลจฺจยํ ทุกฺกฏนฺติ ติโสฺส , เภทกานุวตฺตกาทิสมนุภาสนาสุ สงฺฆาทิเสโส, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค ปาจิตฺติยํฯ **อทินฺน**นฺติ อเญฺญน อทินฺนํฯ **อวิทิต**นฺติ ปฏิคฺคณฺหามีติ เจตนาย อภาเวน อวิทิตํฯ **อกปฺปิย**นฺติ ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ อกปฺปิยกตํ; ยํ วา ปนญฺญมฺปิ อกปฺปิยมํสํ อกปฺปิยโภชนํฯ **อกตาติริตฺต**นฺติ ปวาเรตฺวา อติริตฺตํ อกตํฯ **สมชฺชทาน**นฺติ นฏสมชฺชาทิทานํฯ **อุสภทาน**นฺติ โคคณสฺส อนฺตเร อุสภวิสฺสชฺชนํฯ **จิตฺตกมฺมทาน**นฺติ อาวาสํ กาเรตฺวา ตตฺถ จิตฺตกมฺมํ กาเรตุํ วฏฺฏติฯ อิทํ ปน ปฏิภานจิตฺตกมฺมทานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อิมานิ หิ ปญฺจ กิญฺจาปิ โลกสฺส ปุญฺญสมฺมตานิ, อถ โข อปุญฺญานิ อกุสลานิเยว ฯ **อุปฺปนฺนํ ปฏิภาน**นฺติ เอตฺถ ปฏิภานนฺติ กเถตุกมฺยตา วุจฺจติฯ **อิเม ปญฺจ ทุปฺปฏิวิโนทยา**ติ น สุปฏิวิโนทยา; อุปาเยน ปน การเณน อนุรูปาหิ ปจฺจเวกฺขนาอนุสาสนาทีหิ สกฺกา ปฏิวิโนเทตุนฺติ อโตฺถฯ

สกจิตฺตํ ปสีทตีติ เอตฺถ อิมานิ วตฺถูนิ – กฏอนฺธการวาสี **ผุสฺสเทวเตฺถโร** กิร เจติยงฺคณํ สมฺมชฺชิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา สินฺทุวารกุสุมสนฺถตมิว สมวิปฺปกิณฺณวาลิกํ เจติยงฺคณํ โอโลเกโนฺต พุทฺธารมฺมณํ ปีติปาโมชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา อฏฺฐาสิฯ ตสฺมิํ ขเณ มาโร ปพฺพตปาเท นิพฺพตฺตกาฬมกฺกโฏ วิย หุตฺวา เจติยงฺคเณ โคมยํ วิปฺปกิรโนฺต คโตฯ เถโร นาสกฺขิ อรหตฺตํ ปาปุณิตุํ, สมฺมชฺชิตฺวา อคมาสิฯ ทุติยทิวเสปิ ชรคฺคโว หุตฺวา ตาทิสเมว วิปฺปการํ อกาสิฯ ตติยทิวเส วงฺกปาทํ มนุสฺสตฺตภาวํ นิมฺมินิตฺวา ปาเทน ปริกสโนฺต อคมาสิฯ เถโร ‘‘เอวรูโป พีภจฺฉปุริโส สมนฺตา โยชนปฺปมาเณสุ โคจรคาเมสุ นตฺถิ, สิยา นุ โข มาโร’’ติ จิเนฺตตฺวา ‘‘มาโรสิ ตฺว’’นฺติ อาหฯ ‘‘อาม, ภเนฺต, มาโรมฺหิ, น ทานิ เต วเณฺณตุํ อสกฺขิ’’นฺติฯ ‘‘ทิฏฺฐปุโพฺพ ตยา ตถาคโต’’ติ? ‘‘อาม, ทิฏฺฐปุโพฺพ’’ติฯ ‘‘มาโร นาม มหานุภาโว โหติ, อิงฺฆ ตาว พุทฺธสฺส ภควโต อตฺตภาวสทิสํ อตฺตภาวํ นิมฺมินาหี’’ติ? ‘‘น สกฺกา, ภเนฺต, ตาทิสํ รูปํ นิมฺมินิตุํ; อปิจ โข ปน ตํสริกฺขกํ ปติรูปกํ นิมฺมินิสฺสามี’’ติ สกภาวํ วิชหิตฺวา พุทฺธรูปสทิเสน อตฺตภาเวน อฏฺฐาสิ ฯ เถโร มารํ โอโลเกตฺวา ‘‘อยํ ตาว สราคโทสโมโห เอวํ โสภติ, กถํ นุ โข ภควา น โสภติ สพฺพโส วีตราคโทสโมโห’’ติ พุทฺธารมฺมณํ ปีติํ ปฏิลภิตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิฯ มาโร ‘‘วญฺจิโตมฺหิ ตยา, ภเนฺต’’ติ อาหฯ เถโรปิ ‘‘กิํ อตฺถิ ชรมาร, ตาทิสํ วเณฺณตุ’’นฺติ อาหฯ โลกนฺตรวิหาเรปิ ทโตฺต นาม ทหรภิกฺขุ เจติยงฺคณํ สมฺมชฺชิตฺวา โอโลเกโนฺต โอทาตกสิณํ ปฏิลภิฯ อฏฺฐ สมาปตฺติโย นิพฺพเตฺตสิฯ ตโต วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา ผลตฺตยํ สจฺฉากาสิฯ

ปรจิตฺตํ ปสีทตีติ เอตฺถ อิมานิ วตฺถูนิ – **ติโสฺส** นาม ทหรภิกฺขุ ชมฺพุโกลเจติยงฺคณํ สมฺมชฺชิตฺวา สงฺการฉฑฺฑนิํ หเตฺถน คเหตฺวาว อฏฺฐาสิ ฯ ตสฺมิํ ขเณ **ติสฺสทตฺตเตฺถโร** นาม นาวาโต โอรุยฺห เจติยงฺคณํ โอโลเกโนฺต ภาวิตจิเตฺตน สมฺมฏฺฐฏฺฐานนฺติ ญตฺวา ปญฺหาสหสฺสํ ปุจฺฉิ, อิตโร สพฺพํ วิสฺสเชฺชสิฯ อญฺญตรสฺมิมฺปิ วิหาเร เถโร เจติยงฺคณํ สมฺมชฺชิตฺวา วตฺตํ ปริจฺฉินฺทิฯ โยนกวิสยโต เจติยวนฺทกา จตฺตาโร เถรา อาคนฺตฺวา เจติยงฺคณํ ทิสฺวา อโนฺต อปฺปวิสิตฺวา ทฺวาเรเยว ฐตฺวา เอโก เถโร อฏฺฐ กเปฺป อนุสฺสริ, เอโก โสฬส, เอโก วีสติ, เอโก ติํส กเปฺป อนุสฺสริฯ

เทวตา อตฺตมนา โหนฺตีติ เอตฺถ อิทํ วตฺถุ – เอกสฺมิํ กิร วิหาเร เอโก ภิกฺขุ เจติยงฺคณญฺจ โพธิยงฺคณญฺจ สมฺมชฺชิตฺวา นหายิตุํ คโตฯ เทวตา ‘‘อิมสฺส วิหารสฺส กตกาลโต ปฏฺฐาย เอวํ วตฺตํ ปูเรตฺวา สมฺมฏฺฐปุโพฺพ ภิกฺขุ นตฺถี’’ติ ปสนฺนจิตฺตา ปุปฺผหตฺถา อฏฺฐํสุฯ เถโร อาคนฺตฺวา ‘‘กตรคามวาสิกาตฺถา’’ติ อาหฯ ‘‘ภเนฺต, อิเธว วสาม, อิมสฺส วิหารสฺส ก

ตกาลโต ปฏฺฐาย เอวํ วตฺตํ ปูเรตฺวา สมฺมฏฺฐปุพฺพ ภิกฺขุ นตฺถีติ ตุมฺหากํ, ภเนฺต, วเตฺต ปสีทิตฺวา ปุปฺผหตฺถา ฐิตามฺหา''ติ เทวตา อาหํสุฯ

ปาสาทิกสํวตฺตนิกนฺติ เอตฺถ อิทํ วตฺถุ – เอกํ กิร อมจฺจปุตฺตํ อภยเตฺถรญฺจ อารพฺภ อยํ กถา อุทปาทิ ''กึ นุ โข อมจฺจปุโตฺต ปาสาทิโก, อภยเตฺถโรติ อุโภปิ เน เอกสฺมึ ฐาเน โอโลเกสฺสามา''ติฯ ญาตกา อมจฺจปุตฺตํ อลงฺกริตฺวา มหาเจติยํ วนฺทาเปสฺสามาติ อคมํสุฯ เถรมาตาปิ ปาสาทิกํ จีวรํ กาเรตฺวา ปุตฺตสฺส ปหิณิ, ''ปุโตฺต เม เกเส ฉินฺทาเปตฺวา อิมํ จีวรํ ปารุปิตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต มหาเจติยํ วนฺทตู''ติฯ อมจฺจปุโตฺต ญาติปริวุโต ปาจีนทฺวาเรน เจติยงฺคณํ อารุโฬฺห, อภยเตฺถโร ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ทกฺขิณทฺวาเรน เจติยงฺคณํ อารุหิตฺวา เจติยงฺคเณ เตน สทฺธึ สมาคนฺตฺวา อาห – ''กึ ตฺวํ, อาวุโส, มหลฺลกเตฺถรสฺส สมฺมฏฺฐฏฺฐาเน กจวรํ ฉเฑฺฑตฺวา มยา สทฺธึ ยุคคฺคาหํ คณฺหาสี''ติฯ อตีตตฺตภาเว กิร อภยเตฺถโร มหลฺลกเตฺถโร นาม หุตฺวา โคจรคาเม เจติยงฺคณํ สมฺมชฺชิ, อมจฺจปุโตฺต มหาอุปาสโก หุตฺวา สมฺมฏฺฐฏฺฐาเน กจวรํ คเหตฺวา ฉเฑฺฑสิฯ

สตฺถุสาสนํ กตํ โหตีติ อิทํ สมฺมชฺชนวตฺตํ นาม พุเทฺธหิ วณฺณิตํ, ตสฺมา ตํ กโรเนฺตน สตฺถุสาสนํ กตํ โหติฯ ตตฺริทํ วตฺถุ – อายสฺมา กิร **สาริปุโตฺต** หิมวนฺตํ คนฺตฺวา เอกสฺมึ ปพฺภาเร อสมฺมชฺชิตฺวาว นิโรธํ สมาปชฺชิตฺวา นิสีทิฯ ภควา อาวชฺชโนฺต เถรสฺส อสมฺมชฺชิตฺวา นิสินฺนภาวํ ญตฺวา อากาเสน คนฺตฺวา เถรสฺส ปุรโต อสมฺมฏฺฐฏฺฐาเน ปาทานิ ทเสฺสตฺวา ปจฺจาคญฺฉิฯ เถโร สมาปตฺติโต วุฏฺฐิโต ภควโต ปาทานิ ทิสฺวา พลวหิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฏฺฐาเปตฺวา ชณฺณุเกหิ ปติฏฺฐาย ''อสมฺมชฺชิตฺวา นิสินฺนภาวํ วต เม สตฺถา อญฺญาสิ, สงฺฆมเชฺฌ ทานิ โจทนํ กาเรสฺสามี''ติ ทสพลสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิสีทิฯ ภควา ''กุหึ คโตสิ, สาริปุตฺตา''ติ วตฺวา ''น ปติรูปํ ทานิ เต มยฺหํ อนนฺตเร ฐาเน ฐตฺวา วิจรนฺตสฺส อสมฺมชฺชิตฺวา นิสีทิตุ''นฺติ อาหฯ ตโต ปฏฺฐาย เถโร คณฺฐิกปฏิมุญฺจนฏฺฐาเนปิ ติฏฺฐโนฺต ปาเทน กจวรํ วิยูหิตฺวาว ติฏฺฐติฯ

อตฺตโน ภาสปริยนฺตํ น อุคฺคณฺหาตีติ ''อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึ เอตฺตกํ สุตฺตํ อุปลพฺภติ, เอตฺตโก วินิจฺฉโย, เอตฺตกํ สุตฺตญฺจ วินิจฺฉยญฺจ วกฺขามี''ติ เอวํ อตฺตโน ภาสปริยนฺตํ น อุคฺคณฺหาติฯ ''อยํ โจทกสฺส ปุริมกถา, อยํ ปจฺฉิมกถา, อยํ จุทิตกสฺส ปุริมกถา, อยํ ปจฺฉิมกถา, เอตฺตกํ คยฺหูปคํ, เอตฺตกํ น คยฺหูปค''นฺติ เอวํ อนุคฺคณฺหโนฺต ปน **ปรสฺส ภาสปริยนฺตํ น อุคฺคณฺหาติ** นามฯ **อาปตฺตึ น ชานาตี**ติ ปาราชิกํ วา สงฺฆาทิเสสํ วาติ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ นานากรณํ น ชานาติฯ **มูล**นฺติ เทฺว อาปตฺติยา มูลานิ กาโย จ วาจา จ, ตานิ น ชานาติฯ **สมุฏฺฐาน**นฺติ ฉ อาปตฺติสมุฏฺฐานานิ อาปตฺติสมุฏฺฐาโน นาม, ตานิ น ชานาติฯ ปาราชิกาทีนํ วตฺถุํ น ชานาตีติปิ วุตฺตํ โหติฯ **นิโรธ**นฺติ อยํ อาปตฺติ เทสนาย นิรุชฺฌติ, วูปสมฺมติ, อยํ วุฏฺฐาเนนาติ เอวํ อาปตฺตินิโรธํ น ชานาติฯ สตฺต สมเถ อชานโนฺต ปน **อาปตฺตินิโรธคามินิปฏิปทํ** น ชานาติฯ

อธิกรณปญฺจเก **อธิกรณํ** นาม จตฺตาริ อธิกรณานิฯ **อธิกรณสฺส มูลํ** นาม เตตฺตึส มูลานิ – วิวาทาธิกรณสฺส ทฺวาทส มูลานิ, อนุวาทาธิกรณสฺส จุทฺทส, อาปตฺตาธิกรณสฺส ฉ, กิจฺจาธิกรณสฺส เอกํ; ตานิ ปรโต อาวิ ภวิสฺสนฺติฯ **อธิกรณสมุทโย** นาม อธิกรณสมุฏฺฐานํฯ วิวาทาธิกรณํ อฏฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ; อนุวาทาธิกรณํ จตโสฺส วิปตฺติโย; อาปตฺตาธิกรณํ สตฺตาปตฺติกฺขเนฺธ; กิจฺจาธิกรณํ จตฺตาริ สงฺฆกิจฺจานีติ อิมํ วิภาคํ น ชานาตีติ อโตฺถ ฯ **อธิกรณนิโรธํ น ชานาตี**ติ ธเมฺมน วินเยน สตฺถุสาสเนน มูลามูลํ คนฺตฺวา วินิจฺฉย

สมถํ ปาเปตุํ น สโกฺกติ ; ‘‘อิทํ อธิกรณํ ทฺวีหิ, อิทํ จตูหิ, อิทํ ตีหิ อิทํ เอเกน สมเถน สมฺมตี’’ติ เอวํ สตฺต สมเถ อชานนฺโต ปน **อธิกรณนิโรธคามินิปฏิปทํ** น ชานาติ นามฯ **วตฺถุํ น ชานาตี**ติ ‘‘อิทํ ปาราชิกสฺส วตฺถุ, อิทํ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ เอวํ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ วตฺถุํ น ชานาติฯ **นิทาน**นฺติ ‘‘สตฺตนฺนํ นิทานานํ อิทํ สิกฺขาปทํ เอตฺถ ปญฺญตฺตํ, อิทํ เอตฺถา’’ติ น ชานาติฯ **ปญฺญตฺติํ น ชานาตี**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ สิกฺขาปเท ปฐมปญฺญตฺติํ น ชานาติฯ **อนุปญฺญตฺติ**นฺติ ปุนปฺปุนํ ปญฺญตฺติํ น ชานาติฯ **อนุสนฺธิวจนปถ**นฺติ กถานุสนฺธิ-วินิจฺฉยานุสนฺธิวเสน วตฺถุํ น ชานาติฯ **ญตฺติํ น ชานาตี**ติ สเพฺพน สพฺพํ ญตฺติํ น ชานาติฯ **ญตฺติยา กรณํ น ชานาตี**ติ ญตฺติกิจฺจํ น ชานาติ, โอสารณาทีสุ นวสุ ฐาเนสุ ญตฺติกมฺมํ นาม โหติ, ญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถกเมฺมสุ ญตฺติยา กมฺมปฺปตฺโต หุตฺวา ติฏฺฐตีติ น ชานาติฯ **น ปุพฺพกุสโล โหติ น อปรกุสโล**ติ ปุเพฺพ กเถตพฺพญฺจ ปจฺฉา กเถตพฺพญฺจ น ชานาติ, ญตฺติ นาม ปุเพฺพ ฐเปตพฺพา, ปจฺฉา น ฐเปตพฺพาติปิ น ชานาติฯ **อกาลญฺญู จ โหตี**ติ กาลํ น ชานาติ, อนชฺฌิโฏฺฐ อยาจิโต ภาสติ, ญตฺติกาลมฺปิ ญตฺติเขตฺตมฺปิ ญตฺติโอกาสมฺปิ น ชานาติฯ

มนฺทตฺตา โมมูหตฺตาติ เกวลํ อญฺญาเณน โมมูหภาเวน ธุตงฺค อานิสํสํ อชานิตฺวาฯ **ปาปิโจฺฉ**ติ เตน อรญฺญวาเสน ปจฺจยลาภํ ปตฺถยมาโนฯ **ปวิเวก**นฺติ กายจิตฺตอุปธิวิเวกํฯ **อิทมตฺถิต**นฺติ อิมาย กลฺยาณาย ปฏิปตฺติยา อโตฺถ เอตสฺสาติ อิทมตฺถิ, อิทมตฺถิโน ภาโว อิทมตฺถิตา; ตํ อิทมตฺถิตํเยว นิสฺสาย น อญฺญํ กิญฺจิ โลกามิสนฺติ อโตฺถฯ

อุโปสถํ น ชานาตีติ นววิธํ อุโปสถํ น ชานาติฯ **อุโปสถกมฺม**นฺติ อธเมฺมนวคฺคาทิเภทํ จตุพฺพิธํ อุโปสถกมฺมํ น ชานาติฯ **ปาติโมกฺข**นฺติ เทฺว มาติกา น ชานาติฯ **ปาติโมกฺขุเทฺทส**นฺติ สพฺพมฺปิ นววิธํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํ น ชานาติฯ **ปวารณ**นฺติ นววิธํ ปวารณํ น ชานาติฯ ปวารณากมฺมํ อุโปสถกมฺมสทิสเมวฯ

อปาสาทิกปญฺจเก – **อปาสาทิก**นฺติ กายทุจฺจริตาทิ อกุสลกมฺมํ วุจฺจติฯ **ปาสาทิก**นฺติ กายสุจริตาทิ กุสลกมฺมํ วุจฺจติฯ **อติเวล**นฺติ เวลํ อติกฺกมฺม พหุตรํ กาลํ กุเลสุ อปฺปํ วิหาเรติ อโตฺถฯ **โอตาโร**ติ กิเลสานํ อโนฺต โอตรณํฯ **สํกิลิฏฺฐ**นฺติ ทุฏฺฐุลฺลาปตฺติกายสํสคฺคาทิเภทํ ฯ **วิสุทฺธิปญฺจเก**ปวารณาคฺคหเณน นววิธาปิ ปวารณา เวทิตพฺพาฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ปญฺจกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ฉกฺกวารวณฺณนา

๓๒๖. ฉเกฺกสุ – **ฉ สามีจิโย**ติ ‘‘โส จ ภิกฺขุ อนพฺภิโต, เต จ ภิกฺขู คารยฺหา, อยํ ตตฺถ สามีจิ’’, ‘‘ยุญฺชนฺตายสฺมโนฺต สกํ, มา โว สกํ วินสฺสาติ อยํ ตตฺถ สามีจิ’’, ‘‘อยํ เต ภิกฺขุ ปโตฺต ยาว เภทนาย ธาเรตโพฺพติ อยํ ตตฺถ สามีจิ’’, ‘‘ตโต นีหริตฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธิํ สํวิภชิตพฺพํ, อยํ ตตฺถ สามีจิ’’, ‘‘อญฺญาตพฺพํ ปริปุจฺฉิตพฺพํ ปริปญฺหิตพฺพํ, อยํ ตตฺถ สามีจิ’’, ‘‘ยสฺส ภวิสฺสติ โส หริสฺสตีติ อยํ ตตฺถ สามีจี’’ติ อิมา ภิกฺขุปาติโมเกฺขเยว **ฉ สามีจิโย**ฯ **ฉ เฉทนกา**ติ ปญฺจเก วุตฺตา ปญฺจ ภิกฺขุนีนํ อุทกสาฏิกาย สทฺธิํ ฉฯ **ฉหากาเรหี**ติ อลชฺชิตา อญฺญาณตา กุกฺกุจฺจปกตตา อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตา กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตา สติสโมฺมสาติฯ ตตฺถ เอกรตฺตฉารตฺตสตฺตาหาติกฺกมาทีสุ อาปตฺติํ สติสโมฺมเสน อาปชฺชติฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ **ฉ อานิสํสา วินยธเร**ติ ปญฺจเก วุตฺตา ปญฺจ ตสฺสาเธโยฺย อุโปสโถติ อิมินา สทฺธิํ ฉฯ

ฉ ปรมานีติ ‘‘ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพํ, มาสปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตํ จีวรํ นิกฺขิปิตพฺพํ, สนฺตรุตฺตรปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตโต จีวรํ สาทิตพฺพํ, ฉกฺขตฺตุปรมํ ตุณฺหีภูเตน อุทฺทิสฺส ฐาตพฺพํ, นวํ ปน ภิกฺขุนา สนฺถตํ การาเปตฺวา ฉพฺพสฺสานิ ธาเรตพฺพํ ฉพฺพสฺสปรมตา ธาเรตพฺพํ, ติโยชนปรมํ สหตฺถา ธาเรตพฺพานิ, ทสาหปรมํ อติเรกปตฺโต ธาเรตพฺโพ, สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพานิ, ฉารตฺตปรมํ เตน ภิกฺขุนา เตน จีวเรน วิปฺปวสิตพฺพํ, จตุกฺกํสปรมํ, อฑฺฒเตยฺยกํสปรมํ, ทฺวงฺคุลปพฺพปรมํ อาทาตพฺพํ, อฏฺฐงฺคุลปรมํ มญฺจปฏิปาทกํ , อฏฺฐงฺคุลปรมํ ทนฺตกฏฺฐ’’นฺติ อิมานิ **จุทฺทส ปรมานิ**ฯ ตตฺถ ปฐมานิ ฉ เอกํ ฉกฺกํ, ตโต เอกํ อปเนตฺวา เสเสสุ เอเกกํ ปกฺขิปิตฺวาติอาทินา นเยน อญฺญานิปิ ฉกฺกานิ กาตพฺพานิฯ

ฉ อาปตฺติโยติ ตีณิ ฉกฺกานิ อนนฺตรเปยฺยาเล วุตฺตานิฯ **ฉ กมฺมานี**ติ ตชฺชนีย-นิยสฺส-ปพฺพาชนีย-ปฏิสารณียานิ จตฺตาริ, อาปตฺติยา อทสฺสเน จ อปฺปฏิกมฺเม จ วุตฺตทฺวยมฺปิ เอกํ, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺเค เอกนฺติ ฉฯ **นหาเน**ติ โอเรนฑฺฒมาสํ นหาเน; วิปฺปกตจีวราทิฉกฺกทฺวยํ กถินกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐํฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ฉกฺกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สตฺตกวารวณฺณนา

๓๒๗. สตฺตเกสุ – **สตฺต สามีจิโย**ติ ปุเพฺพ วุเตฺตสุ ฉสุ ‘‘สา จ ภิกฺขุนี อนพฺภิตา, ตา จ ภิกฺขุนิโย คารยฺหา, อยํ ตตฺถ สามีจี’’ติ อิมํ ปกฺขิปิตฺวา สตฺต เวทิตพฺพาฯ **สตฺต อธมฺมิกา ปฏิญฺญาตกรณา**ติ ‘‘ภิกฺขุ ปาราชิกํ อชฺฌาปนฺโน โหติ, ปาราชิเกน โจทิยมาโน ‘สงฺฆาทิเสสํ อชฺฌาปนฺนมฺหี’ติ ปฏิชานาติ, ตํ สโงฺฆ สงฺฆาทิเสเสน กาเรติ, อธมฺมิกํ ปฏิญฺญาตกรณ’’นฺติ เอวํ สมถกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐาฯ ธมฺมิกาปิ ตเตฺถว นิทฺทิฏฺฐาฯ **สตฺตนฺนํ อนาปตฺติ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุ**นฺติ วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเก วุตฺตํ ฯ **สตฺตานิสํสา วินยธเร**ติ ‘‘ตสฺสาเธยฺย อุโปสโถ ปวารณา’’ติ อิเมหิ สทฺธิํ ปญฺจเก วุตฺตา ปญฺจ สตฺต โหนฺติฯ **สตฺต ปรมานี**ติ ฉเกฺก วุตฺตานิเยว สตฺตกวเสน โยเชตพฺพานิฯ **กตจีวร**นฺติอาทีนิ เทฺว สตฺตกานิ กถินกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐานิฯ

ภิกฺขุสฺส น โหติ อาปตฺติ ทฏฺฐพฺพา, ภิกฺขุสฺส โหติ อาปตฺติ ทฏฺฐพฺพา, ภิกฺขุสฺส โหติ อาปตฺติ ปฏิกาตพฺพาติ อิมานิ ตีณิ สตฺตกานิ, เทฺว อธมฺมิกานิ, เอกํ ธมฺมิกํ; ตานิ ตีณิปิ จเมฺปยฺยเก นิทฺทิฏฺฐานิฯ **อสทฺธมฺมา**ติ อสตํ ธมฺมา, อสโนฺต วา ธมฺมา; อโสภนา หีนา ลามกาติ อโตฺถฯ **สทฺธมฺมา**ติ สตํ พุทฺธาทีนํ ธมฺมา; สโนฺต วา ธมฺมา สุนฺทรา อุตฺตมาติ อโตฺถฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

สตฺตกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อฏฺฐกวารวณฺณนา

๓๒๘. อฏฺฐเกสุ – **อฏฺฐานิสํเส**ติ ‘‘น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ อุโปสถํ กริสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา อุโปสถํ กริสฺสาม, น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ ปวาเรสฺสาม, สงฺฆกมฺมํ กริสฺสาม, อาสเน นิสีทิสฺสาม, ยาคุปาเน นิสีทิสฺสาม, ภตฺตเคฺค นิสีทิสฺสาม, เอกจฺฉเนฺน วสิสฺสาม, ยถาวุฑฺฒํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กริสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา กริสฺสา

มา’’ติ เอวํ โกสมฺพกกฺขนฺธเก วุตฺต อานิสํเสฯ ทุติยอฏฺฐเกปิ เอเสว นโย, ตมฺปิ หิ เอวเมว โกสมฺพกกฺขนฺธเก วุตฺตํฯ

อฏฺฐ ยาวตติยกาติ ภิกฺขูนํ เตรสเก จตฺตาโร, ภิกฺขุนีนํ สตฺตรสเก ภิกฺขูหิ อสาธารณา จตฺตาโรติ อฏฺฐฯ **อฏฺฐหากาเรหิ กุลานิ ทูเสตี**ติ กุลานิ ทูเสติ ปุปฺเผน วา ผเลน วา จุณฺเณน วา มตฺติกาย วา ทนฺตกฏฺเฐน วา เวฬุยา วา เวชฺชิกาย วา ชงฺฆเปสนิเกน วาติ อิเมหิ อฏฺฐหิฯ **อฏฺฐ มาติกา** จีวรกฺขนฺธเก, อปรา อฏฺฐ กถินกฺขนฺธเก วุตฺตาฯ **อฏฺฐหิ อสทฺธมฺเมหี**ติ ลาเภน อลาเภน ยเสน อยเสน สกฺกาเรน อสกฺกาเรน ปาปิจฺฉตาย ปาปมิตฺตตายฯ **อฏฺฐ โลกธมฺมา** นาม ลาเภ สาราโค, อลาเภ ปฏิวิโรโธ; เอวํ ยเส อยเส, ปสํสาย นินฺทาย, สุเข สาราโค, ทุเกฺข ปฏิวิโรโธติฯ **อฏฺฐงฺคิโก มุสาวาโท**ติ ‘‘วินิธาย สญฺญ’’นฺติ อิมินา สทฺธึ ปาฬิยํ อาคเตหิ สตฺตหีติ อฏฺฐหิ องฺเคหิ อฏฺฐงฺคิโกฯ

อฏฺฐ อุโปสถงฺคานีติ –

‘‘ปาณํ น หเน น จาทินฺนมาทิเย,
มุสา น ภาเส น จ มชฺชโป สิยา;
อพฺรหฺมจริยา วิรเมยฺย เมถุนา,
รตฺตึ น ภุเญฺชยฺย วิกาลโภชนํฯ

‘‘มาลํ น ธาเร น จ คนฺธมาจเร,
มเญฺจ ฉมายํว สเยถ สนฺถเต;
เอตญฺหิ อฏฺฐงฺคิกมาหุโปสถํ,
พุเทฺธน ทุกฺขนฺตคุนา ปกาสิต’’นฺติฯ (อ. นิ. ๓.๗๑);

เอวํ วุตฺตานิ อฏฺฐฯ **อฏฺฐ ทูเตยฺยงฺคานี**ติ ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โสตา จ โหติ สาเวตา จา’’ติอาทินา นเยน สงฺฆเภทเก วุตฺตานิฯ **ติตฺถิยวตฺตานิ** มหาขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐานิฯ **อนติริตฺตา** จ **อติริตฺตา** จ ปวารณาสิกฺขาปเท นิทฺทิฏฺฐาฯ **อฏฺฐนฺนํ ปจฺจุฏฺฐาตพฺพนฺ**ติ ภตฺตเคฺค วุฑฺฒภิกฺขุนีนํ, อาสนมฺปิ ตาสํเยว ทาตพฺพํฯ **อุปาสิกา**ติ วิสาขาฯ **อฏฺฐานิสํสา วินยธเร**ติ ปญฺจเก วุเตฺตสุ ปญฺจสุ ‘‘ตสฺสาเธยฺโย อุโปสโถ, ปวารณา, สงฺฆกมฺม’’นฺติ อิเม ตโย ปกฺขิปิตฺวา อฏฺฐ เวทิตพฺพาฯ **อฏฺฐ ปรมานี**ติ ปุเพฺพ วุตฺตปรมาเนว อฏฺฐกวเสน โยเชตฺวา เวทิตพฺพานิฯ **อฏฺฐสุ ธเมฺมสุ สมฺมา วตฺติตพฺพนฺ**ติ ‘‘น ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน อุโปสโถ ฐเปตโพฺพ, น ปวารณา ฐเปตพฺพา’’ติอาทินา นเยน สมถกฺขนฺธเก นิทฺทิเฏฺฐสุ อฏฺฐสุฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

อฏฺฐกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นวกวารวณฺณนา

๓๒๙. นวเกสุ – **นว อาฆาตวตฺถูนี**ติ ‘‘อนตฺถํ เม อจรี’’ติอาทีนิ นวฯ **นว อาฆาตปฏิวินยา**ติ ‘‘อนตฺถํ เม อจริ, ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ อาฆาตํ ปฏิวิเนตี’’ติอาทีนิ นวฯ **นว วินีตวตฺถูนี**ติ นวหิ อาฆาตวตฺถูหิ อารติ วิรติ ปฏิวิรติ เสตุฆาโตฯ **นวหิ สโงฺฆ ภิชฺชตี**ติ ‘‘นวนฺนํ วา, อุปาลิ, อติเรกนวนฺนํ วา สงฺฆราชิ เจว โหติ สงฺฆเภโท จา’’ติฯ **นว ปรมานี**ติ ปุเพฺพ วุตฺตปรมาเนว นวกวเสน โยเชตฺวา เวทิตพฺพานิฯ **นว ตณฺหามูลกา** นาม ตณฺหํ ปฏิจฺจ ปริเยสนา, ปริ

เยสนํ ปฏิจฺจ ลาโภ, ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโย, วินิจฺฉยํ ปฏิจฺจ ฉนฺทราโค, ฉนฺทราคํ ปฏิจฺจ อโชฺสานํ, อโชฺสานํ ปฏิจฺจ ปริคฺคโห, ปริคฺคหํ ปฏิจฺจ มจฺฉริยํ, มจฺฉริยํ ปฏิจฺจ อารกฺขา, อารกฺขาธิกรณํ ทณฺฑาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตุวํตุวํเปสุญฺญมุสาวาทาฯ **นว วิธมานา**ติ ''เสยฺยสฺส เสโยฺยหมสฺมี''ติมานาทโยฯ **นว จีวรานี**ติ ติจีวรนฺติ วา วสฺสิกสาฏิกาติ วาติ อาทินา นเยน วุตฺตานิฯ **น วิกเปฺปตพฺพานี**ติ อธิฏฺฐิตกาลโต ปฏฺฐาย น วิกเปฺปตพฺพานิ ฯ **นว อธมฺมิกานิ ทานานี**ติ สงฺฆสฺส ปริณตํ อญฺญสงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ, เจติยสฺส ปริณตํ อญฺญเจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ , ปุคฺคลสฺส ปริณตํ อญฺญปุคฺคลสฺส วา สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณาเมตีติ เอวํ วุตฺตานิฯ

นว ปฏิคฺคหปริโภคาติ เอเตสํเยว ทานานํ ปฏิคฺคหา จ ปริโภคา จฯ **ตีณิ ธมฺมิกานิ ทานานี**ติ สงฺฆสฺส นินฺนํ สงฺฆเสฺสว เทติ, เจติยสฺส นินฺนํ เจติยเสฺสว, ปุคฺคลสฺส นินฺนํ ปุคฺคลเสฺสว เทตีติ อิมานิ ตีณิฯ ปฏิคฺคหปฏิโภคาปิ เตสํเยว ปฏิคฺคหา จ ปริโภคา จฯ **นว อธมฺมิกา สญฺญตฺติโย**ติ อธมฺมวาทิปุคฺคโล, อธมฺมวาทิสมฺพหุลา, อธมฺมวาทิสโงฺฆติ เอวํ ตีณิ ติกานิ สมถกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐานิฯ **ธมฺมิกา สญฺญตฺติโย**ปิ ธมฺมวาที ปุคฺคโลติอาทินา นเยน ตเตฺถว นิทฺทิฏฺฐาฯ **อธมฺมกเมฺม เทฺว นวกานิ** โอวาทวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปทนิเทฺทเส ปาจิตฺติยวเสน วุตฺตานิฯ **ธมฺมกเมฺม เทฺว นวกานิ** ตเตฺถว ทุกฺกฏวเสน วุตฺตานิฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

นวกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ทสกวารวณฺณนา

๓๓๐. ทสเกสุ – **ทส อาฆาตวตฺถูนี**ติ นวเกสุ วุตฺตานิ นว ''อฏฺฐาเน วา ปน อาฆาโต ชายตี''ติ อิมินา สทฺธิํ ทส โหนฺติฯ **อาฆาตปฏิวินยา**ปิ ตตฺถ วุตฺตา นว ''อฏฺฐาเน วา ปน อาฆาโต ชายติ, ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ อาฆาตํ ปฏิวิเนตี''ติ อิมินา สทฺธิํ ทส เวทิตพฺพาฯ **ทส วินีตวตฺถูนี**ติ ทสหิ อาฆาตวตฺถูหิ วิรติสงฺขาตานิ ทสฯ **ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐี**ติ ''นตฺถิ ทินฺน''นฺติอาทิวเสน เวทิตพฺพา, ''อตฺถิ ทินฺน''นฺติอาทิวเสน **สมฺมาทิฏฺฐิ,** ''สสฺสโต โลโก''ติ อาทินา วเสน ปน **อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ** เวทิตพฺพาฯ **ทส มิจฺฉตฺตา**ติ มิจฺฉาทิฏฺฐิอาทโย มิจฺฉาวิมุตฺติปริโยสานา, วิปรีตา **สมฺมตฺตาฯ สลากคฺคาหา** สมถกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐาฯ

ทสหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อุพฺพาหิกาย สมฺมนฺนิตโพฺพติ ''สีลวา โหตี''ติอาทินา นเยน สมถกฺขนฺธเก วุเตฺตหิ ทสหิฯ **ทส อาทีนวา ราชเนฺตปุรปฺปเวสเน** ราชสิกฺขาปเท นิทฺทิฏฺฐาฯ **ทส ทานวตฺถูนี**ติ อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลา คนฺธํ วิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํฯ **ทส รตนานี**ติ มุตฺตามณิเวฬุริยาทีนิฯ **ทส ปํสุกูลานี**ติ โสสานิกํ, ปาปณิกํ , อุนฺทูรกฺขายิตํ, อุปจิกกฺขายิตํ, อคฺคิทฑฺฒํ, โคขายิตํ, อชิกกฺขายิตํ, ถูปจีวรํ, อาภิเสกิยํ, ภตปฏิยาภตนฺติ เอเตสุ อุปสมฺปเนฺนน อุสฺสุกฺกํ กาตพฺพํฯ **ทส จีวรธารณา**ติ ''สพฺพนีลกานิ จีวรานิ ธาเรนฺตี''ติ วุตฺตวเสน ทสาติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน ''นวสุ กปฺปิยจีวเรสุ อุทกสาฏิกํ วา สงฺกจฺจิกํ วา ปกฺขิปิตฺวา ทสา''ติ วุตฺตํฯ

อวนฺทนียปุคฺคลา เสนาสนกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐาฯ **ทส อโกฺกสวตฺถูนิ** โอมสวาเท นิทฺทิฏฺฐานิฯ **ทส อาการา** เปสุญฺญสิกฺขาปเท นิทฺทิฏฺฐาฯ **ทส เสนาสนานี**ติ มโญฺจ, ปีฐํ, ภิสิ, พิโมฺพหนํ, จิมิลิกา, อุตฺตรตฺถรณํ, ตฏฺฏิกา, จมฺมขโณฺฑ, นิสีทนํ, ติณสนฺถาโร, ปณฺณสนฺ

ถาโรติฯ **ทส วรานิ ยาจึสูติ** วิสาขา อฏฺฐ, สุโทฺธทนมหาราชา เอกํ, ชีวโก เอกํฯ **ยาคุอานิสํสา** จ **อกปฺปิยมํสานิ** จ เภสชฺชกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐานิฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ทสกวารวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เอกาทสกวารวณฺณนา

๓๓๑. เอกาทสเกสุ – **เอกาทสา**ติ ปณฺฑกาทโย เอกาทสฯ **เอกาทส ปาทุกา**ติ ทส รตนมยา, เอกา กฏฺฐปาทุกาฯ ติณปาทุกมุญฺชปาทุกปพฺพชปาทุกาทโย ปน กฏฺฐปาทุกสงฺคหเมว คจฺฉนฺติฯ **เอกาทส ปตฺตา**ติ ตมฺพโลหมเยน วา ทารุมเยน วา สทฺธึ ทส รตนมยาฯ **เอกาทส จีวรานี**ติ สพฺพนีลกาทีนิ เอกาทสฯ **ยาวตติยกา**ติ อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา ภิกฺขุนี, สงฺฆาทิเสสา อฏฺฐ, อริโฏฺฐ, จณฺฑกาฬีติฯ **เอกาทส อนฺตรายิกา** นาม ‘‘นสิ อนิมิตฺตา’’ติ อาทโยฯ **เอกาทส จีวรานิ อธิฏฺฐาตพฺพานี**ติ ติจีวรํ, วสฺสิกสาฏิกา, นิสีทนํ, ปจฺจตฺถรณํ, กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิ, มุขปุญฺฉนโจฬํ, ปริกฺขารโจฬํ, อุทกสาฏิกา, สงฺกจฺจิกาติฯ **น วิกปฺเปตพฺพานี**ติ เอตาเนว อธิฏฺฐิตกาลโต ปฏฺฐาย น วิกปฺเปตพฺพานิฯ **คณฺฐิกา** จ **วิธา** จ สุตฺตมเยน สทฺธึ เอกาทส โหนฺติ, เต สเพฺพ ขุทฺทกกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐาฯ **ปถวิโย** ปถวิสิกฺขาปเท นิทฺทิฏฺฐาฯ **นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิโย** อุปชฺฌายมฺหา ปญฺจ, อาจริยมฺหา ฉ; เอวํ เอกาทสฯ **อวนฺทิยปุคฺคลา** นเคฺคน สทฺธึ เอกาทส, เต สเพฺพ เสนาสนกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐา ฯ **เอกาทส ปรมานิ** ปุเพฺพ วุตฺตสฺส จุทฺทสสฺส เอกาทสกวเสน โยเชตฺวา เวทิตพฺพานิฯ **เอกาทส วรานี**ติ มหาปชาปติยา ยาจิตวเรน สทฺธึ ปุเพฺพ วุตฺตานิ ทสฯ **เอกาทส สีมาโทสา**ติ ‘‘อติขุทฺทกํ สีมํ สมฺมนฺนนฺตี’’ติอาทินา นเยน กมฺมวเคฺค อาคมิสฺสนฺติฯ

อโกฺกสกปริภาสเก ปุคฺคเล เอกาทสาทีนวา นาม ‘‘โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อโกฺกสโก ปริภาสโก อริยูปวาที, สพฺรหฺมจารีนํ อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส ยํ โส เอกาทสนฺนํ พฺยสนานํ อญฺญตรํ พฺยสนํ น นิคเจฺฉยฺยฯ กตเมสํ เอกาทสนฺนํ? อนธิคตํ นาธิคจฺฉติ, อธิคตา ปริหายติ, สทฺธมฺมสฺส น โวทายนฺติ, สทฺธเมฺมสุ วา อธิมานิโก โหติ, อนภิรโต วา พฺรหฺมจริยํ จรติ, อญฺญตรํ วา สํกิลิฏฺฐํ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, สิกฺขํ วา ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติ, คาฬฺหํ วา โรคาตงฺกํ ผุสติ, อุมฺมาทํ วา ปาปุณาติ จิตฺตเกฺขปํ วา, สมฺมูโฬฺห กาลํ กโรติ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติ (อ. นิ. ๑๑.๖)ฯ เอตฺถ จ **สทฺธโมฺม**ติ พุทฺธวจนํ อธิเปฺปตํฯ

อาเสวิตายาติ อาทิโต ปฏฺฐาย เสวิตายฯ **ภาวิตายา**ติ นิปฺผาทิตาย วฑฺฒิตาย

วาฯ **พหุลีกตายา**ติ ปุนปฺปุนํ กตายฯ **ยานีกตายา**ติ สุยุตฺตยานสทิสาย กตายฯ **วตฺถุกตายา**ติ ยถา ปติฏฺฐา โหติ; เอวํ กตายฯ **อนุฏฺฐิตายา**ติ อนุ อนุ ปวตฺติตาย; นิจฺจาธิฏฺฐิตายาติ อโตฺถฯ **ปริจิตายา**ติ สมนฺตโต จิตาย; สพฺพทิสาสุ จิตาย อาจิตาย ภาวิตาย อภิวฑฺฒิตายาติ อโตฺถฯ **สุสมารทฺธายา**ติ สุฏฺฐุ สมารทฺธาย; วสีภาวํ อุปนีตายาติ อโตฺถฯ **น ปาปกํ สุปินนฺ**ติ ปาปกเมว น ปสฺสติ, ภทฺรกํ ปน วุฑฺฒิการณภูตํ ปสฺสติฯ **เทวตา รกฺขนฺตี**ติ อารกฺขเทวตา ธมฺมิกํ รกฺขํ ปจฺจุปฏฺฐาเปนฺติฯ **ตุวฏํ จิตฺตํ สมาธิยตี**ติ ขิปฺปํ จิตฺตํ สมาธิยติฯ **อุตฺตริ อปฺปฏิวิชฺฌโนฺต**ติ เมตฺตาฌานโต อุตฺตรึ อรหตฺตํ อสจฺฉิกโรโนฺต เสโข วา ปุถุชฺชโน วา หุตฺวา กาลํ กโรโนฺต พฺรหฺมโลกูปโค โหติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

เอกาทสกวารวณฺณนา ปริโยสานา

เอกุตฺตริกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อุโปสถาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนา

๓๓๒. ‘‘อุโปสถกมฺมสฺส โก อาที’’ติอาทีนํ ปุจฺฉานํ วิสฺสชฺชเน **สามคฺคี อาที**ติ ‘‘อุโปสถํ กริสฺสามา’’ติ สีมํ โสเธตฺวา ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา สนฺนิปติตานํ กายสามคฺคี อาทิฯ **กิริยา มชฺฌ**ติ ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา ปาติโมกฺขโอสารณกิริยา มชฺฌํฯ **นิฏฺฐานํ ปริโยสาน**นฺติ ‘‘ตตฺถ สเพฺพเหว สมคฺเคหิ สโมฺมทมาเนหิ อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ อิทํ ปาติโมกฺขนิฏฺฐานํ ปริโยสานํฯ **ปวารณากมฺมสฺส สามคฺคี อาที**ติ ‘‘ปวารณํ กริสฺสามา’’ติ สีมํ โสเธตฺวา ฉนฺทปวารณํ อาหริตฺวา สนฺนิปติตานํ กายสามคฺคี อาทิฯ **กิริยา มชฺฌ**ติ ปวารณาญตฺติ จ ปวารณากถา จ มชฺฌํ, สงฺฆนวกสฺส ‘‘ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสามี’’ติ วจนํ ปริโยสานํฯ ตชฺชนียกมฺมาทีสุ **วตฺถุ** นาม เยน วตฺถุนา กมฺมารโห โหติ, ตํ วตฺถุฯ **ปุคฺคโล**ติ เยน ตํ วตฺถุ กตํ, โส ปุคฺคโลฯ **กมฺมวาจา ปริโยสาน**นฺติ ‘‘กตํ สเงฺฆน อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ตชฺชนียกมฺมํ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ เอวํ ตสฺสา ตสฺสา กมฺมวาจาย อวสานวจนํ ปริโยสานํฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติ

อุโปสถาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อตฺถวสปกรณาวณฺณนา

๓๓๔. อตฺถวสปกรเณ – **ทส อตฺถวเส**ติอาทีสุ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ ปฐมปาราชิกวณฺณนายเมว วุตฺตํฯ **ยํ สงฺฆสุฏฺฐุ ตํ สงฺฆผาสู**ติอาทีสุ อุปริมํ อุปริมํ ปทํ เหฏฺฐิมสฺส เหฏฺฐิมสฺส ปทสฺส อโตฺถฯ

อตฺถสตํ ธมฺมสตนฺติอาทิมฺหิ ปน ยเทตํ ทสสุ ปเทสุ เอเกกํ มูลํ กตฺวา ทสกฺขตฺตุํ โยชนาย ปทสตํ วุตฺตํฯ ตตฺถ ปจฺฉิมสฺส ปจฺฉิมสฺส ปทสฺส วเสน อตฺถสตํ ปุริมสฺส ปุริมสฺส วเสน ธมฺมสตํ เวทิตพฺพํฯ อถ วา เย ทส อตฺถวเส ปฏิจฺจ ตถาคเตน สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, เย ปุเพฺพ ปฐมปาราชิกวณฺณนายํ ‘‘ตตฺถ สงฺฆสุฏฺฐุตา นาม สงฺฆสฺส สุฏฺฐุภาโว ‘สุฏฺฐุ เทวา’ติ อาคตฏฺฐาเน วิย ‘สุฏฺฐุ ภเนฺต’ติ วจนสมฺปฏิจฺฉนภาโว, โย จ ตถาคตสฺส วจนํ สมฺปฏิจฺฉติ, ตสฺส ตํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย โหติ, ตสฺมา สงฺฆสฺส ‘สุฏฺฐุ ภเนฺต’ติ มม วจนสมฺปฏิจฺฉนตฺถํ ปญฺญเปสฺสามิ อสมฺปฏิจฺฉเน อาทีนวํ สมฺปฏิจฺฉเน จ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา น พลกฺกาเรน อภิภวิตฺวาติ เอตมตฺถํ อาวิกโรโนฺต อาห – สงฺฆสุฏฺฐุตายา’’ติ เอวมาทินา นเยน วณฺณิตา, เตสํ อิธ ทสกฺขตฺตุํ อาคตตฺตา อตฺถสตํ ตทตฺถโชตกานญฺจ ปทานํ วเสน ธมฺมสตํ เวทิตพฺพํฯ อิทานิ อตฺถโชตกานํ นิรุตฺตีนํ วเสน นิรุตฺติสตํ, ธมฺมภูตานํ นิรุตฺตีนํ วเสน นิรุตฺติสตนฺติ เทฺว นิรุตฺติสตานิ, อตฺถสเต ญาณสตํ, ธมฺมสเต ญาณสตํ, ทฺวีสุ นิรุตฺติสเตสุ เทฺว ญาณสตานีติ จตฺตาริ ญาณสตานิ จ เวทิตพฺพานิฯ

> ‘‘อตฺถสตํ ธมฺมสตํ, เทฺว นิรุตฺติสตานิ;
> จตฺตาริ ญาณสตานิ, อตฺถวเส ปกรเณ’’ติฯ

อิติ หิ ยํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

มหาวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปฐมคาถาสงฺคณิกํ

สตฺตนคเรสุ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๓๕. เอกํสํ จีวรํ กตฺวาติ เอกสฺมึ อํสกูเฏ จีวรํ กตฺวา; สาธุกํ อุตฺตราสงฺคํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **ปคฺคณฺหิตฺวาน อญฺชลิ**นฺติ ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ อญฺชลึ อุกฺขิปิตฺวาฯ **อาสีสมานรูโป วา**ติ ปจฺจาสีสมานรูโป วิยฯ **กิสฺส ตฺวํ อิธ มาคโต**ติ เกน การเณน กิมตฺถํ ปตฺถยมาโน ตฺวํ อิธ อาคโตฯ โก เอวมาห? สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ กํ เอวมาห? อายสฺมนฺตํ อุปาลึฯ อิติ อายสฺมา อุปาลิ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ''ทฺวีสุ วินเยสู''ติ อิมํ คาถํ ปุจฺฉิฯ อถสฺส ภควา ''ภทฺทโก เต อุมฺมโงฺค''ติอาทีนิ วตฺวา ตํ วิสฺสเชฺชสิฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ อิติ อิเม สพฺพปเญฺห พุทฺธกาเล อุปาลิเตฺถโร ปุจฺฉิฯ ภควา พฺยากาสิฯ สงฺคีติกาเล ปน มหากสฺสปเตฺถโร ปุจฺฉิฯ อุปาลิเตฺถโร พฺยากาสิฯ

ตตฺถ **ภทฺทโก เต อุมฺมโงฺค**ติ ภทฺทกา เต ปญฺหา; ปญฺหา หิ อวิชฺชนฺธการโต อุมฺมุชฺชิตฺวา ฐิตตฺตา ''อุมฺมโงฺค''ติ วุจฺจติฯ **ตคฺฆา**ติ การณเตฺถ นิปาโตฯ ยสฺมา มํ ปุจฺฉสิ, ตสฺมา เต อหมกฺขิสฺสนฺติ อโตฺถฯ สมฺปฏิจฺฉนเตฺถ วา, ''ตคฺฆา''ติ หิ อิมินา วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อกฺขิสฺสนฺติ อาหฯ ''สมาทหิตฺวา วิสิเพฺพนฺติ, สามิเสน, สสิตฺถก''นฺติ อิมานิ ตีณิเยว สิกฺขาปทานิ ภเคฺคสุ ปญฺญตฺตานิฯ

จตุวิปตฺติวณฺณนา

๓๓๖. ยํ ตํ ปุจฺฉิมฺหาติ ยํ ตฺวํ อปุจฺฉิมฺหาฯ **อกิตฺตยี**ติ อภาสิฯ **โน**ติ อมฺหากํ ฯ **ตํ ตํ พฺยากต**นฺติ ยํ ยํ ปุฏฺฐํ, ตํ ตเทว พฺยากตํฯ **อนญฺญถา**ติ อญฺญถา อกตฺวา พฺยากตํฯ

เย ทุฏฺฐุลฺลา สา สีลวิปตฺตีติ เอตฺถ กิญฺจาปิ สีลวิปตฺติ นาม ปเญฺห นตฺถิ, อถ โข ทุฏฺฐุลฺลํ วิสฺสเชฺชตุกามตาเยตํ วุตฺตํฯ จตูสุ หิ วิปตฺตีสุ ทุฏฺฐุลฺลํ เอกาย วิปตฺติยา สงฺคหิตํ, อทุฏฺฐุลฺลํ ตีหิ วิปตฺตีหิ สงฺคหิตํฯ ตสฺมา ''เย ทุฏฺฐุลฺลา สา สีลวิปตฺตี''ติ วตฺวา ตเมว วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ ''ปาราชิกํ สงฺฆาทิเสโส สีลวิปตฺตีติ วุจฺจตี''ติ อาหฯ

อิทานิ ติสฺสนฺนํ วิปตฺตีนํ วเสน อทุฏฺฐุลฺลํ ทเสฺสตุํ ''ถุลฺลจฺจย''นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **โย จายํ, อโกฺกสติ หสาธิปฺปาโย**ติ อิทํ ทุพฺภาสิตสฺส วตฺถุทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ

อพฺภาจิกฺขนฺตีติ ''ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามี''ติ วทนฺตา อพฺภาจิกฺขนฺติฯ

อยํ สา อาชีววิปตฺติสมฺมตาติ อยํ ฉหิ สิกฺขาปเทหิ สงฺคหิตา อาชีววิปตฺติ นาม จตุตฺถา วิปตฺติ สมฺมตาติ เอตฺตาวตา ''อทุฏฺฐุลฺล''นฺติ อิทํ วิสฺสชฺชิตํ โหติฯ

อิทานิ ''เย จ ยาวตติยกา''ติ ปญฺหํ วิสฺสเชฺชตุํ ''เอกาทสา''ติอาทิมาหฯ

เฉทนกาทิวณฺณนา

๓๓๗. ยสฺมา ปน ''เย จ ยาวตติยกา''ติ อยํ ปโญฺห ''เอกาทส ยาวตติยกา''ติ เอวํ สงฺขาวเสน วิสฺสชฺชิโต, ตสฺมา สงฺขานุสนฺธิวเสเนว **''กติ เฉทนกานี''**ติอาทิเก อเญฺญ อนฺตราปเญฺห ปุจฺฉิฯ เตสํ วิสฺสชฺชนตฺถํ **''ฉ เฉทนกานี''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ''เอกํ เภทนกํ, เอกํ อุทฺ

ทาลนกํ, โสทส ชานนฺติ ปญฺญตฺตา’’ติ อิทเมว อปุพฺพํฯ เสสํ มหาวเคฺค วิภตฺตเมวฯ ยํ ปเนตํ อปุพฺพํ ตตฺถ **เอกํ เภทนก**นฺติ สูจิฆรํฯ **เอกํ อุทฺทาลนก**นฺติ ตูโลนทฺธมญฺจปีฐํฯ **โสทสา**ติ โสฬสฯ **ชานนฺติ ปญฺญตฺตา**ติ ‘‘ชาน’’นฺติ เอวํ วตฺวา ปญฺญตฺตา, เต เอวํ เวทิตพฺพา – ‘‘ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ อตฺตโน ปริณาเมยฺย, ชานํ ปุพฺพุปคตํ ภิกฺขุํ อนุปขชฺช นิสชฺชํ กเปฺปยฺย, ชานํ สปฺปาณกํ อุทกํ ติณํ วา มตฺติกํ วา สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา, ชานํ ภิกฺขุนิปริปาจิตํ ปิณฺฑปาตํ ภุเญฺชยฺย, ชานํ อาสาทนาเปโกฺข ภุตฺตสฺมิํ ปาจิตฺติยํ, ชานํ สปฺปาณกํ อุทกํ ปริภุเญฺชยฺย, ชานํ ยถาธมฺมํ นิหตาธิกรณํ, ชานํ ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺติํ ปฏิจฺฉาเทยฺย, ชานํ อูนวีสติวสฺสํ ปุคฺคลํ อุปสมฺปาเทยฺย, ชานํ เถยฺยสเตฺถน สทฺธิํ, ชานํ ตถาวาทินา ภิกฺขุนา อกตานุธเมฺมน, ชานํ ตถานาสิตํ สมณุเทฺทสํ, ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ ปุคฺคลสฺส ปริณาเมยฺย, ชานํ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปนฺนํ ภิกฺขุนิํ เนว อตฺตนา ปฏิโจเทยฺย, ชานํ โจริํ วชฺฌํ วิทิตํ อนปโลเกตฺวา, ชานํ สภิกฺขุกํ อารามํ อนาปุจฺฉา ปวิเสยฺยา’’ติฯ

อสาธารณาทิวณฺณนา

๓๓๘. อิทานิ ‘‘สาธารณํ อสาธารณ’’นฺติ อิมํ ปุริมปญฺหํ วิสฺสเชฺชโนฺต **‘‘วีสํ เทฺว สตานี’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ภิกฺขุนีหิ อสาธารเณสุ **ฉ สงฺฆาทิเสสา**ติ วิสฺสฏฺฐิ, กายสํสโคฺค, ทุฏฺฐุลฺลํ, อตฺตกามํ, กุฏิ, วิหาโรติฯ **เทฺว อนิยเตหิ อฎฺฐา**ติ ทฺวีหิ อนิยเตหิ สทฺธิํ อฏฺฐ อิเมฯ

นิสฺสคฺคิยานิ ทฺวาทสาติ –

โธวนญฺจ ปฏิคฺคโห, โกเสยฺยสุทฺธเทฺวภาคา;
ฉพฺพสฺสานิ นิสีทนํ, เทฺว โลมา ปฐโม ปโตฺต;
วสฺสิกา อารญฺญเกน จาติ – อิเม ทฺวาทสฯ

เทฺววีสติ ขุทฺทกาติ –

สกโล ภิกฺขุนีวโคฺค, ปรมฺปรญฺจ โภชนํ;
อนติริตฺตํ อภิหฎํ, ปณีตญฺจ อเจลกํ;
อูนํ ทุฏฺฐุลฺลฉาทนํฯ

มาตุคาเมน สทฺธิญฺจ, ยา จ อนิกฺขนฺตราชเก;
สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา, วิกาเล คามปฺปเวสนาฯ

นิสีทเน จ ยา สิกฺขา, วสฺสิกา ยา จ สาฎิกา;
ทฺววีสติ อิมา สิกฺขา, ขุทฺทเกสุ ปกาสิตาติฯ

ภิกฺขูหิ อสาธารเณสุปิ **สงฺฆมฺหา ทส นิสฺสเร**ติ ‘‘สงฺฆมฺหา นิสฺสารียตี’’ติ เอวํ วิภเงฺค วุตฺตา, มาติกายํ ปน ‘‘นิสฺสารณียํ สงฺฆาทิเสส’’นฺติ เอวํ อาคตา ทสฯ **นิสฺสคฺคิยานิ ทฺวาทสา**ติ ภิกฺขุนิวิภเงฺค วิภตฺตานิ นิสฺสคฺคิยาเนวฯ ขุทฺทกาปิ ตตฺถ วิภตฺตขุทฺทกา เอวฯ ตถา จตฺตาโร ปาฏิเทสนียา, อิติ สตเญฺจว ติํสญฺจ สิกฺขา วิภเงฺค ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูหิ อสาธารณาฯ เสสํ อิมสฺมิํ สาธารณาสาธารณวิสฺสชฺชเน อุตฺตานเมวฯ

อิทานิ วิปตฺติโย จ ‘‘เยหิ สมเถหิ สมฺมนฺตี’’ติ อิทํ ปญฺหํ วิสฺสเชฺชโนฺต **อเฎฺฐว ปาราชิกา**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ทุราสทา**ติ อิมินา เตสํ สปฺปฏิภยตํ ทเสฺสติฯ กณฺหสปฺปาทโย วิย หิ

เอเต ทุราสทา ทุรูปคมนา ทุราสชฺชนา, อาปชฺชิยมานา มูลเจฺฉทาย สํวตฺตนฺติฯ **ตาลวตฺถุ สมูปมา**ติ สพฺพํ ตาลํ อุทฺธริตฺวา ตาลสฺส วตฺถุมตฺตกรเณน สมูปมาฯ ยถา วตฺถุมตฺตกโต ตาโล น ปุน ปากติโก โหติ, เอวํ น ปุน ปากติกา โหนฺติฯ

เอวํ สาธารณํ อุปมํ ทเสฺสตฺวา ปุน เอเกกสฺส วุตฺตํ อุปมํ ทเสฺสโนฺต **ปณฺฑุปลาโส**ติอาทิมาหฯ **อวิรุฬฺหี ภวนฺติ เต**ติ ยถา เอเต ปณฺฑุปลาสาทโย ปุนหริตาทิภาเวน อวิรุฬฺหิธมฺมา โหนฺติ; เอวํ ปาราชิกาปิ ปุน ปกติสีลาภาเวน อวิรุฬฺหิธมฺมา โหนฺตีติ อโตฺถฯ เอตฺตาวตา ''วิปตฺติโย จ เยหิ สมเถหิ สมฺมนฺตี''ติ เอตฺถ อิมา ตาว อฎฺฐ ปาราชิกวิปตฺติโย เกหิจิ สมเถหิ น สมฺมนฺตีติ เอวํ ทสฺสิตํ โหติฯ ยา ปน วิปตฺติโย สมฺมนฺติ, ตา ทเสฺสตุํ **เตวีสติ สงฺฆาทิเสสา**ติ อาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ตีหิ สมเถหี**ติ สพฺพสงฺคาหิกวจนเมตํฯ สงฺฆาทิเสสา หิ ทฺวีหิ สมเถหิ สมฺมนฺติ, น ติณวตฺถารเกนฯ เสสา ตีหิปิ สมฺมนฺติฯ

เทฺว อุโปสถา เทฺว ปวารณาติ อิทํ ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ วเสน วุตฺตํฯ วิภตฺติมตฺตทสฺสเนเนว เจตํ วุตฺตํ, น สมเถหิ วูปสมนวเสนฯ ภิกฺขุอุโปสโถ, ภิกฺขุนิอุโปสโถ, ภิกฺขุปวารณา, ภิกฺขุนิปวารณาติ อิมาปิ หิ จตโสฺส วิภตฺติโย ; วิภชนานีติ อโตฺถฯ **จตฺตาริ กมฺมานี**ติ อธเมฺมนวคฺคาทีนิ อุโปสถกมฺมานิฯ **ปเญฺจว อุเทฺทสา จตุโร ภวนฺติ อนญฺญถา**ติ ภิกฺขูนํ ปญฺจ อุเทฺทสา ภิกฺขุนีนํ จตุโร ภวนฺติ, อญฺญถา น ภวนฺติ; อิมา อปราปิ วิภตฺติโยฯ **อาปตฺติกฺขนฺธา จ ภวนฺติ สตฺต, อธิกรณานิ จตฺตารี**ติ อิมา ปน วิภตฺติโย สมเถหิ สมฺมนฺติ, ตสฺมา **สตฺตหิ สมเถหี**ติอาทิมาหฯ อถ วา ''เทฺว อุโปสถา เทฺว ปวารณา จตฺตาริ กมฺมานิ ปเญฺจว อุเทฺทสา จตุโร ภวนฺติ, อนญฺญถา''ติ อิมาปิ จตโสฺส วิภตฺติโย นิสฺสาย ''นสฺสเนฺตเต วินสฺสเนฺตเต''ติอาทินา นเยน ยา อาปตฺติโย อาปชฺชนฺติ, ตา ยสฺมา วุตฺตปฺปกาเรเหว สมเถหิ สมฺมนฺติ, ตสฺมา ตํมูลกานํ อาปตฺตีนํ สมถทสฺสนตฺถมฺปิ ตา วิภตฺติโย วุตฺตาติ เวทิตพฺพาฯ **กิจฺจํ เอเกนา**ติ กิจฺจาธิกรณํ เอเกน สมเถน สมฺมติฯ

ปาราชิกาทิอาปตฺติวณฺณนา

๓๓๙. เอวํ ปุจฺฉานุกฺกเมน สพฺพปเญฺห วิสฺสเชฺชตฺวา อิทานิ ''อาปตฺติกฺขนฺธา จ ภวนฺติ สตฺตา''ติ เอตฺถ สงฺคหิตอาปตฺติกฺขนฺธานํ ปเจฺจกํ นิพฺพจนมตฺตํ ทเสฺสโนฺต **ปาราชิกนฺ**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ปาราชิกนฺ**ติ คาถาย อยมโตฺถ – ยทิทํ ปุคฺคลาปตฺติสิกฺขาปทปาราชิเกสุ **อาปตฺติปาราชิกํ** นาม วุตฺตํ, ตํ อาปชฺชโนฺต ปุคฺคโล ยสฺมา ปราชิโต ปราชยมาปโนฺน สทฺธมฺมา จุโต ปรโทฺธ ภโฎฺฐ นิรงฺกโต จ โหติ, อนิหเต ตสฺมิํ ปุคฺคเล ปุน อุโปสถปฺปวารณาทิเภโท สํวาโส นตฺถิฯ **เตเนตํ อิติ วุจฺจตี**ติ เตน การเณน เอตํ อาปตฺติปาราชิกนฺติ วุจฺจติฯ อยเญฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ – ยสฺมา ปราชิโต โหติ เตน, ตสฺมา เอตํ ปาราชิกนฺติ วุจฺจติฯ

ทุติยคาถายปิ พฺยญฺชนํ อนาทิยิตฺวา อตฺถมตฺตเมว ทเสฺสตุํ **สโงฺฆว เทติ ปริวาส**นฺติ อาทิ วุตฺตํฯ อยํ ปเนตฺถ อโตฺถ – อิมํ อาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวา วุฎฺฐาตุกามสฺส ยํ ตํ อาปตฺติวุฎฺฐานํ ตสฺส อาทิมฺหิ เจว ปริวาสทานตฺถาย อาทิโต เสเส มเชฺฌ มานตฺตทานตฺถาย มูลายปฎิกสฺสเนน วา สห มานตฺตทานตฺถาย, อวสาเน อพฺภานตฺถาย จ สโงฺฆ อิจฺฉิตโพฺพ, น เหตฺถ เอกมฺปิ กมฺมํ วินา สเงฺฆน สกฺกา กาตุนฺติ สโงฺฆ, อาทิมฺหิ เจว เสเส จ อิจฺฉิตโพฺพ อสฺสาติ **สงฺฆาทิเสโส**ฯ

ตติยคาถาย **อนิยโต น นิยโต**ติ ยสฺมา น นิยโต, ตสฺมา อนิยโต อยมาปตฺติกฺขโนฺธติ อโตฺถฯ กิํ การณา น นิยโตติ? **อเนกํสิกตํ ปทํ,** ยสฺมา อิทํ สิกฺขาปทํ อเนกํเสน กตนฺติ อโตฺถฯ

กถํ อเนกํเสน? **ติณฺณมญฺญตรํ ฐานํ,** ติณฺณํ ธมฺมานํ อญฺญตเรน กาเรตโพฺพติ หิ ตตฺถ วุตฺตํ, ตสฺมา ‘‘อนิยโต’’ติ ปวุจฺจติ, โส อาปตฺติกฺขโนฺธ อนิยโตติ วุจฺจติฯ ยถา จ ติณฺณํ อญฺญตรํ ฐานํ, เอวํ ทฺวินฺนํ ธมฺมานํ อญฺญตรํ ฐานํ ยตฺถ วุตฺตํ, โสปิ อนิยโต เอวฯ

จตุตฺถคาถาย **อจฺจโย เตน สโม นตฺถี**ติ เทสนาคามินีสุ อจฺจเยสุ เตน สโม ถูโล อจฺจโย นตฺถิ, เตเนตํ อิติ วุจฺจติ; ถูลตฺตา อจฺจยสฺส เอตํ **ถุลฺลจฺจย**นฺติ วุจฺจตีติ อโตฺถฯ

ปญฺจมคาถาย **นิสฺสชฺชิตฺวาน เทเสติ เตเนต**นฺติ นิสฺสชฺชิตฺวา เทเสตพฺพโต **นิสฺสคฺคิย**นฺติ วุจฺจตีติ อโตฺถฯ

ฉฎฺฐคาถาย **ปาเตติ กุสลํ ธมฺม**นฺติ สญฺจิจฺจ อาปชฺชนฺตสฺส กุสลธมฺมสงฺขาตํ กุสลจิตฺตํ ปาเตติ, ตสฺมา ปาเตติ จิตฺตนฺติ **ปาจิตฺติยํ**ฯ ยํ ปน จิตฺตํ ปาเตติ, ตํ ยสฺมา อริยมคฺคํ อปรชฺฌติ, จิตฺตสโมฺมหการณญฺจ โหติ, ตสฺมา ‘‘อริยมคฺคํ อปรชฺฌติ, จิตฺตสโมฺมหนฎฺฐาน’’นฺติ จ วุตฺตํฯ

ปาฎิเทสนียคาถาสุ ‘‘คารยฺหํ อาวุโส ธมฺมํ อาปชฺชิ’’นฺติ วุตฺตคารยฺหภาวการณทสฺสนตฺถเมว **ภิกฺขุ อญฺญาตโก สโนฺต**ติอาทิ วุตฺตํฯ ปฎิเทเสตพฺพโต ปน สา อาปตฺติ **ปาฎิเทสนียา**ติ วุจฺจติฯ

ทุกฺกฎคาถาย **อปรทฺธํ วิรทฺธญฺจ ขลิต**นฺติ สพฺพเมตํ ‘‘ยญฺจ ทุกฺกฎ’’นฺติ เอตฺถ วุตฺตสฺส ทุกฺกฎสฺส ปริยายวจนํฯ ยญฺหิ ทุฎฺฐุ กตํ วิรูปํ วา กตํ, ตํ **ทุกฺกฎํ**ฯ ตํ ปเนตํ ยถา สตฺถารา วุตฺตํ; เอวํ อกตตฺตา **อปรทฺธํ,** กุสลํ วิรชฺฌิตฺวา ปวตฺตตฺตา **วิรทฺธํ,** อริยวตฺตปฎิปทํ อนารุฬฺหตฺตา **ขลิตํ**ฯ ยํ **มนุโสฺส กเร**ติ อิทํ ปนสฺส โอปมฺมนิทสฺสนํฯ ตสฺสโตฺถ – ยถา หิ ยํ โลเก มนุโสฺส อาวิ วา ยทิ วา รโห ปาปํ กโรติ, ตํ ทุกฺกฎนฺติ ปเวเทนฺติ; เอวมิทมฺปิ พุทฺธปฺปฎิกุเฎฺฐน ลามกภาเวน ปาปํ, ตสฺมา ทุกฺกฎนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ทุพฺภาสิตคาถาย **ทุพฺภาสิตํ ทุราภฎฺฐ**นฺติ ทุฎฺฐุ อาภฎฺฐํ ภาสิตํ ลปิตนฺติ **ทุราภฎฺฐํ**ฯ ยํ ทุราภฎฺฐํ, ตํ **ทุพฺภาสิต**นฺติ อโตฺถฯ กิญฺจ ภิโยฺย? **สํกิลิฎฺฐญฺจ ยํ ปทํ,** สํกิลิฎฺฐํ ยสฺมา ตํ ปทํ โหตีติ อโตฺถฯ ตถา **ยญฺจ วิญฺญู ครหนฺติ,** ยสฺมา จ นํ วิญฺญู ครหนฺตีติ อโตฺถฯ **เตเนตํ อิติ วุจฺจตี**ติ เตน สํกิลิฎฺฐภาเวน จ วิญฺญุครหเนนาปิ จ เอตํ อิติ วุจฺจติ; ‘‘ทุพฺภาสิต’’นฺติ เอวํ วุจฺจตีติ อโตฺถฯ

เสขิยคาถาย ‘‘อาทิ เจตํ จรณญฺจา’’ติอาทินา นเยน เสขสฺส สนฺตกภาวํ ทีเปติฯ ตสฺมา เสขสฺส อิทํ **เสขิย**นฺติ อยเมตฺถ สเงฺขปโตฺถฯ อิทํ ‘‘ครุกลหุกญฺจาปี’’ติอาทิปเญฺหหิ อสงฺคหิตสฺส ‘‘หนฺท วากฺยํ สุโณม เต’’ติ อิมินา ปน อายาจนวจเนน สงฺคหิตสฺส อตฺถสฺส ทีปนตฺถํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ฉนฺนมติวสฺสตีติอาทิมฺหิปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถ **ฉนฺนมติวสฺสตี**ติ เคหํ ตาว ติณาทีหิ อจฺฉนฺนํ อติวสฺสติฯ อิทํ ปน อาปตฺติสงฺขาตํ เคหํ ฉนฺนํ อติวสฺสติ; มูลาปตฺติญฺหิ ฉาเทโนฺต อญฺญํ นวํ อาปตฺตึ อาปชฺชติฯ **วิวฎํ นาติวสฺสตี**ติ เคหํ ตาว อวิวฎํ สุจฺฉนฺนํ นาติวสฺสติฯ อิทํ ปน อาปตฺติสงฺขาตํ เคหํ วิวฎํ นาติวสฺสติ; มูลาปตฺติญฺหิ วิวรโนฺต เทสนาคามินึ เทเสตฺวา วุฎฺฐานคามินิโต วุฎฺฐหิตฺวา สุทฺธเนฺต ปติฎฺฐาติฯ อายตึ สํวรโนฺต อญฺญํ อาปตฺตึ นาปชฺชติฯ **ตสฺ**

มา ฉนฺนํ วิวเรถาติ เตน การเณน เทสนาคามินึ เทเสนฺต วุฏฺฐานคามินิโต จ วุฏฺฐหนฺต ฉนฺนํ วิวเรถฯ **เอวํ ตํ นาติวสฺสตี**ติ เอวเณฺจตํ วิวฏํ นาติวสฺสตีติ อโตฺถฯ

คติ มิคานํ ปวนนฺติ อโชฺฌกาเส พฺยคฺฆาทีหิ ปริปาติยมานานํ มิคานํ ปวนํ รุกฺขาทิคหนํ อรญฺญํ คติ ปฏิสรณํ โหติ, ตํ ปตฺวา เต อสฺสาสนฺติฯ เอเตเนว นเยน **อากาโส ปกฺขีนํ คติ**ฯ อวสฺสํ อุปคมนเฏฺฐน ปน **วิภโว คติ ธมฺมานํ,** สเพฺพสมฺปิ สงฺขตธมฺมานํ วินาโสว เตสํ คติฯ น หิ เต วินาสํ อคจฺฉนฺตา ฐาตุํ สโกฺกนฺติฯ สุจิรมฺปิ ฐตฺวา ปน **นิพฺพานํ อรหโต คติ,** ขีณาสวสฺส อรหโต อนุปาทิเสสนิพฺพานธาตุ เอกํเสน คตีติ อโตฺถฯ

ปฐมคาถาสงฺคณิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อธิกรณเภทํ

อุโกฺกฏนเภทาทิวณฺณนา

๓๔๐. อธิกรณเภเท **อิเม ทส อุโกฺกฏา**ติ อธิกรณานํ อุโกฺกเฏตฺวา ปุน อธิกรณอุโกฺกเฏน สมถานํ อุโกฺกฏํ ทเสฺสตุํ ‘‘วิวาทาธิกรณํ อุโกฺกเฏโนฺต กติ สมเถ อุโกฺกเฏตี’’ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **วิวาทาธิกรณํ อุโกฺกเฏโนฺต เทฺว สมเถ อุโกฺกเฏตี**ติ สมฺมุขาวินยญฺจ เยภุยฺยสิกญฺจ อิเม เทฺว อุโกฺกเฏติ, ปฏิเสเธติ; ปฏิโกฺกสตีติ อโตฺถฯ **อนุวาทาธิกรณํ อุโกฺกเฏโนฺต จตฺตาโร**ติ สมฺมุขาวินยํ, สติวินยํ, อมูฬฺหวินยํ, ตสฺสปาปิยสิกนฺติ อิเม จตฺตาโร สมเถ อุโกฺกเฏติฯ **อาปตฺตาธิกรณํ อุโกฺกเฏโนฺต ตโย**ติ สมฺมุขาวินยํ, ปฏิญฺญาตกรณํ, ติณวตฺถารกนฺติ อิเม ตโย สมเถ อุโกฺกเฏติฯ **กิจฺจาธิกรณํ อุโกฺกเฏโนฺต เอกน**ฺติ สมฺมุขาวินยํ อิมํ เอกํ สมถํ อุโกฺกเฏติฯ

๓๔๑. **กติ อุโกฺกฏา**ติอาทิปุจฺฉานํ วิสฺสชฺชเน ปน ทฺวาทสสุ อุโกฺกเฏสุ **อกตํ กมฺม**นฺติอาทโย ตาว ตโย อุโกฺกฏา วิเสสโต ทุติเย อนุวาทาธิกรเณ ลพฺภนฺติฯ **อนิหตํ กมฺม**นฺติอาทโย ตโย ปฐเม วิวาทาธิกรเณ ลพฺภนฺติฯ **อวินิจฺฉิต**นฺติอาทโย ตโย ตติเย อาปตฺตาธิกรเณ ลพฺภนฺติฯ **อวูปสนฺต**นฺติอาทโย ตโย จตุเตฺถ กิจฺจาธิกรเณ ลพฺภนฺติ; อปิจ ทฺวาทสาปิ จ เอเกกสฺมิํ อธิกรเณ ลพฺภนฺติเยวฯ

ตตฺถชาตกํ อธิกรณํ อุโกฺกเฏตีติ ยสฺมิํ วิหาเร ‘‘มยฺหํ อิมินา ปโตฺต คหิโต, จีวรํ คหิต’’นฺติอาทินา นเยน ปตฺตจีวราทีนํ อตฺถาย อธิกรณํ อุปฺปนฺนํ โหติ, ตสฺมิํเยว จ นํ วิหาเร อาวาสิกา สนฺนิปติตฺวา ‘‘อลํ อาวุโส’’ติ อตฺตปจฺจตฺถิเก สญฺญาเปตฺวา ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉเยเนว วูปสเมนฺติ, อิทํ ตตฺถชาตกํ อธิกรณํ นามฯ เยนาปิ วินิจฺฉเยน สมิตํ, โสปิ เอโก สมโถเยวฯ อิมํ อุโกฺกเฏนฺตสฺสาปิ ปาจิตฺติยํฯ

ตตฺถชาตกํ วูปสนฺตนฺติ สเจ ปน ตํ อธิกรณํ เนวาสิกา วูปสเมตุํ น สโกฺกนฺติ, อถโญฺญ วินยธโร อาคนฺตฺวา ‘‘กิํ อาวุโส อิมสฺมิํ วิหาเร อุโปสโถ วา ปวารณา วา ฐิตา’’ติ ปุจฺฉติ, เตหิ จ ตสฺมิํ การเณ กถิเต ตํ อธิกรณํ ขนฺธกโต จ ปริวารโต จ สุเตฺตน วินิจฺฉินิตฺวา วูปสเมติ, อิทํ ตตฺถชาตกํ วูปสนฺตํ นาม อธิกรณํฯ เอตํ อุโกฺกเฏนฺตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมวฯ

อนฺตรามเคฺคติ เต อตฺตปจฺจตฺถิกา ‘‘น มยํ เอตสฺส วินิจฺฉเย ติฏฺฐาม, นายํ วินเย กุสโล, อสุกสฺมิํ นาม คาเม วินยธรา เถรา วสนฺติ, ตตฺถ คนฺตฺวา วินิจฺฉินิสฺสามา’’ติ คจฺฉนฺตา อนฺตรามเคฺคเยว การณํ สลฺลเกฺขตฺวา อญฺญมญฺญํ วา สญฺญาเปนฺติ, อเญฺญ วา เต ภิกฺขู นิชฺฌาเปนฺติ, อิทมฺปิ วูปสนฺตเมว โหติฯ เอวํ วูปสนฺตํ อนฺตรามเคฺค อธิกรณํ อุโกฺกเฏติ โย, ตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมวฯ

อนฺตรามเคฺค วูปสนฺตนฺติ น เหว โข ปน อญฺญมญฺญํ สญฺญตฺติยา วา สภาคภิกฺขุนิชฺฌาปเนน วา วูปสนฺตํ โหติ; อปิจ โข ปฏิปถํ อาคจฺฉโนฺต เอโก วินยธโร ทิสฺวา ‘‘กตฺถ อาวุโส คจฺฉถา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อสุกํ นาม คามํ, อิมินา นาม การเณนา’’ติ วุเตฺต ‘‘อลํ, อาวุโส, กิํ ตตฺถ คเตนา’’ติ ตเตฺถว ธเมฺมน วินเยน ตํ อธิกรณํ วูปสเมติ, อิทํ อนฺตรามเคฺค วูปสนฺตํ นามฯ เอตํ อุโกฺกเฏนฺตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมวฯ

ตตฺถ คตนฺติ สเจ ปน ‘‘อลํ, อาวุโส, กึ ตตฺถ คเตนา’’ติ วุจฺจมานาปิ ‘‘มยํ ตเตฺถว คนฺตฺวา วินิจฺฉยํ ปาเปสฺสามา’’ติ วินยธรสฺส วจนํ อนาทิยิตฺวา คจฺฉนฺติเยว, คนฺตฺวา สภาคานํ ภิกฺขูนํ เอตมตฺถํ อาโรเจนฺติฯ สภาคา ภิกฺขู ‘‘อลํ, อาวุโส, สงฺฆสนฺนิปาตํ นาม ครุก’’นฺติ ตเตฺถว นิสีทาเปตฺวา วินิจฺฉินิตฺวา สญฺญาเปนฺติ, อิทมฺปิ วูปสนฺตเมว โหติฯ เอวํ วูปสนฺตํ ตตฺถ คตํ อธิกรณํ อุโกฺกเฏติ โย, ตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมวฯ

ตตฺถ คตํ วูปสนฺตนฺติ น เหว โข ปน สภาคภิกฺขูนํ สญฺญตฺติยา วูปสนฺตํ โหติ; อปิจ โข สงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา อาโรจิตํ สงฺฆมเชฺฌ วินยธรา วูปสเมนฺติ, อิทํ ตตฺถ คตํ วูปสนฺตํ นามฯ เอตํ อุโกฺกเฏนฺตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมวฯ

สติวินยนฺติ ขีณาสวสฺส ทินฺนํ สติวินยํ อุโกฺกเฏติ, ปาจิตฺติยเมวฯ อุมฺมตฺตกสฺส ทิเนฺน อมูฬฺหวินเย ปาปุสฺสนฺนสฺส ทินฺนาย ตสฺสปาปิยสิกายปิ เอเสว นโยฯ

ติณวตฺถารกํ อุโกฺกเฏตีติ สเงฺฆน ติณวตฺถารกสมเถน วูปสมิเต อธิกรเณ ‘‘อาปตฺติ นาม เอกํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา อุกฺกุฎิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เทสิยมานา วุฎฺฐาติ, ยํ ปเนตํ นิทฺทายนฺตสฺสาปิ อาปตฺติวุฎฺฐานํ นาม, เอตํ มยฺหํ น ขมตี’’ติ เอวํ วทโนฺตปิ ติณวตฺถารกํ อุโกฺกเฏติ นาม, ตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมวฯ

ฉนฺทาคตึ คจฺฉโนฺต อธิกรณํ อุโกฺกเฏตีติ วินยธโร หุตฺวา อตฺตโน อุปชฺฌายาทีนํ อตฺถาย ‘‘อธมฺมํ ธโมฺม’’ติอาทีนิ ทีเปตฺวา ปุเพฺพ วินิจฺฉิตํ อธิกรณํ ทฺวาทสสุ อุโกฺกเฏสุ เยน เกนจิ อุโกฺกเฏโนฺต ฉนฺทาคตึ คจฺฉโนฺต อธิกรณํ อุโกฺกเฏติ นามฯ ทฺวีสุ ปน อตฺตปจฺจตฺถิเกสุ เอกสฺมึ ‘‘อนตฺถํ เม อจรี’’ติอาทินา นเยน สมุปฺปนฺนาฆาโต, ตสฺส ปราชยํ อาโรปนฺตฺถํ ‘‘อธมฺมํ ธโมฺม’’ติอาทีนิ ทีเปตฺวา ปุเพฺพ วินิจฺฉิตํ อธิกรณํ ทฺวาทสสุ อุโกฺกเฏสุ เยน เกนจิ อุโกฺกเฏโนฺต โทสาคตึ คจฺฉโนฺต อธิกรณํ อุโกฺกเฏติ นามฯ มโนฺท ปน โมมูโห โมมูหตฺตา เอว ‘‘อธมฺมํ ธโมฺม’’ติอาทีนิ ทีเปตฺวา วุตฺตนเยเนว อุโกฺกเฏโนฺต โมหาคตึ คจฺฉโนฺต อธิกรณํ อุโกฺกเฏติ นามฯ สเจ ปน ทฺวีสุ อตฺตปจฺจตฺถิเกสุ เอโก วิสมานิ กายกมฺมาทีนิ คหนมิจฺฉาทิฎฺฐึ พลวเนฺต จ ปกฺขนฺตริเย อภิญฺญาเต ภิกฺขู นิสฺสิตตฺตา วิสมนิสฺสิโต คหนนิสฺสิโต พลวนิสฺสิโต จ โหติ, ตสฺส ภเยน ‘‘อยํ เม ชีวิตนฺตรายํ วา พฺรหฺมจริยนฺตรายํ วา กเรยฺยา’’ติ ‘‘อธมฺมํ ธโมฺม’’ติอาทีนิ ทีเปตฺวา วุตฺตนเยเนว อุโกฺกเฏโนฺต ภยาคตึ คจฺฉโนฺต อธิกรณํ อุโกฺกเฏติ นามฯ

ตทหุปสมฺปโนฺนติ เอโก สามเณโร พฺยโตฺต โหติ พหุสฺสุโต, โส วินิจฺฉเย ปราชยํ ปตฺวา มงฺกุภูเต ภิกฺขู ทิสฺวา ปุจฺฉติ ‘‘กสฺมา มงฺกุภูตาตฺถา’’ติ? เต ตสฺส ตํ อธิกรณํ อาโรเจนฺติฯ โส เต เอวํ วเทติ ‘‘โหตุ, ภเนฺต, มํ อุปสมฺปาเทถ, อหํ ตํ อธิกรณํ วูปสเมสฺสามี’’ติ ฯ เต ตํ อุปสมฺปาเทนฺติฯ โส ทุติยทิวเส เภรึ ปหริตฺวา สงฺฆํ สนฺนิปาเตติฯ ตโต ภิกฺขูหิ ‘‘เกน สโงฺฆ สนฺนิปาติโต’’ติ วุเตฺต ‘‘มยา’’ติ วทติฯ ‘‘กสฺมา สนฺนิปาติโต’’ติ? ‘‘หิโยฺย อธิกรณํ ทุพฺพินิจฺฉิตํ, ตมหํ วินิจฺฉินิสฺสามี’’ติฯ ‘‘ตฺวํ ปน หิโยฺย กุหึ คโต’’ติ? ‘‘อนุปสมฺปโนฺนมฺหิ, ภเนฺต, อชฺช ปน อุปสมฺปโนฺนมฺหี’’ติฯ โส วตฺตโพฺพ ‘‘อิทํ อาวุโส ตุมฺหาทิสานํ ภควตา สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ‘ตทหุปสมฺปโนฺน อุโกฺกเฏติ, อุโกฺกฏนกํ ปาจิตฺติย’นฺติ, คจฺฉ อาปตฺตึ เทเสหี’’ติฯ อาคนฺตุเกปิ เอเสว นโยฯ

การโกติ เอกํ สเงฺฆน สทฺธึ อธิกรณํ วินิจฺฉินิตฺวา ปริเวณคตํ ปราชิตา ภิกฺขู วทนฺติ ‘‘กิสฺส, ภเนฺต, ตุเมฺหหิ เอวํ วินิจฺฉิตํ อธิกรณํ, นนุ เอวํ วินิจฺฉินิตพฺพ’’นฺติฯ โส ‘‘กสฺมา ปฐมํ

เยว เอวํ น วทิตฺถา’’ติ ตํ อธิกรณํ อุโกฺกเฏติฯ เอวํ โย การโก อุโกฺกเฏติ, ตสฺสาปิ อุโกฺกฏนกํ ปาจิตฺติยํฯ **ฉนฺททายโก**ติ เอโก อธิกรณวินิจฺฉเย ฉนฺทํ ทตฺวา สภาเค ภิกฺขู ปราชยํ ปตฺวา อาคเต มงฺกุภูเต ทิสฺวา ‘‘เสฺว ทานิ อหํ วินิจฺฉินิสฺสามี’’ติ สงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา ‘‘กสฺมา สนฺนิปาเตสี’’ติ วุเตฺต ‘‘หิโยฺย อธิกรณํ ทุพฺพินิจฺฉิตํ, ตมหํ อชฺช วินิจฺฉินิสฺสามี’’ติฯ ‘‘หิโยฺย ปน ตฺวํ กตฺถ คโต’’ติฯ ‘‘ฉนฺทํ ทตฺวา นิสิโนฺนมฺหี’’ติฯ โส วตฺตโพฺพ ‘‘อิทํ อาวุโส ตุมฺหาทิสานํ ภควตา สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ‘ฉนฺททายโก อุโกฺกเฏติ, อุโกฺกฏนกํ ปาจิตฺติย’นฺติ, คจฺฉ อาปตฺติํ เทเสหี’’ติฯ

อธิกรณนิทานาทิวณฺณนา

๓๔๒. **วิวาทาธิกรณํ กิํนิทาน**นฺติอาทีสุ กิํ นิทานมสฺสาติ **กิํนิทานํ**ฯ โก สมุทโย อสฺสาติ **กิํสมุทยํ**ฯ กา ชาติ อสฺสาติ **กิํชาติกํ**ฯ โก ปภโว อสฺสาติ **กิํปภวํ**ฯ โก สมฺภาโร อสฺสาติ **กิํสมฺภารํ**ฯ กิํ สมุฎฺฐานํ อสฺสาติ **กิํสมุฎฺฐานํ**ฯ สพฺพาเนตานิ การณเววจนานิเยวฯ

วิวาทนิทานนฺติอาทีสุปิ อฎฺฐารสเภทกรวตฺถุสงฺขาโต วิวาโท นิทานเมตสฺสาติ **วิวาทนิทานํ**ฯ วิวาทํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชนกวิวาทวเสเนตํ วุตฺตํฯ อนุวาโท นิทานํ อสฺสาติ **อนุวาทนิทานํ** ฯ อิทมฺปิ อนุวาทํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชนกอนุวาทวเสน วุตฺตํฯ อาปตฺติ นิทานํ อสฺสาติ **อาปตฺตินิทานํ**ฯ อาปตฺตาธิกรณปจฺจยา จตโสฺส อาปตฺติโย อาปชฺชตีติ เอวํ อาปตฺติํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชนกอาปตฺติวเสเนตํ วุตฺตํฯ กิจฺจยํ นิทานมสฺสาติ **กิจฺจยนิทานํ;** จตุพฺพิธํ สงฺฆกมฺมํ การณมสฺสาติ อโตฺถฯ อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาย ภิกฺขุนิยา ยาวตติยํ สมนุภาสนาทีนํ กิจฺจํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชนกกิจฺจานํ วเสเนตํ วุตฺตํฯ อยํ จตุนฺนมฺปิ อธิกรณานํ วิสฺสชฺชนปเกฺข เอกปทโยชนาฯ เอเตนานุสาเรน สพฺพปทานิ โยเชตพฺพานิฯ

ทุติยปุจฺฉาย **เหตุนิทาน**นฺติอาทิมฺหิ วิสฺสชฺชเน นวนฺนํ กุสลากุสลาพฺยากตเหตูนํ วเสน เหตุนิทานาทิตา เวทิตพฺพาฯ ตติยปุจฺฉาย วิสฺสชฺชเน พฺยญฺชนมตฺตํ นานํฯ เหตุเยว หิ เอตฺถ ปจฺจโยติ วุโตฺตฯ

๓๔๓. มูลปุจฺฉาย วิสฺสชฺชเน **ทฺวาทส มูลานี**ติ โกธอุปนาหยุคฬกาทีนิ ฉ วิวาทามูลานิ, โลภโทสโมหา ตโย, อโลภาโทสาโมหา ตโยติ อิมานิ อชฺฌตฺตสนฺตานปฺปวตฺตานิ ทฺวาทส มูลานิฯ **จุทฺทส มูลานี**ติ ตาเนว ทฺวาทส กายวาจาหิ สทฺธิํ จุทฺทส โหนฺติฯ **ฉ มูลานี**ติ กายาทีนิ ฉ สมุฎฺฐานานิฯ

สมุฎฺฐานปุจฺฉาย วิสฺสชฺชเน **อฎฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ** สมุฎฺฐานานิ, ตญฺหิ เอเตสุ อฎฺฐารสสุ เภทกรวตฺถูสุ สมุฎฺฐาติ, เอเตหิ วา การณภูเตหิ สมุฎฺฐาติฯ เตนเสฺสตานิ สมุฎฺฐานานิ วุจฺจนฺติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ

๓๔๔. **วิวาทาธิกรณํ อาปตฺตี**ติอาทิเภเท **เอเกน อธิกรเณน กิจฺจาธิกรเณนา**ติ อิทํ เยน อธิกรเณน สมฺมนฺติ, ตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ, น ปเนตานิ เอกํสโต กิจฺจาธิกรเณเนว สมฺมนฺติฯ น หิ ปุคฺคลสฺส สนฺติเก เทเสนฺตสฺส กิจฺจาธิกรณํ นาม อตฺถิฯ

น กตเมน สมเถนาติ สาวเสสาปตฺติ วิย น สมฺมติฯ น หิ สกฺกา สา เทเสตุํ, น ตโต วุฎฺฐาย สุทฺธเนฺต ปติฎฺฐาตุํฯ

๓๔๘. **วิวาทาธิกรณํ โหติ อนุวาทาธิกรณ**นฺติอาทิ นโย อุตฺตาโนเยวฯ

๓๔๙. ตโต ปรํ **ยตฺถ สติวินโย**ติอาทิกา สมฺมุขาวินยํ อมุญฺจิตฺวา ฉ ยมกปุจฺฉา วุตฺตา, ตาสํ วิสฺสชฺชเนเนว อโตฺถ ปกาสิโตฯ

๓๕๑. สํสฏฺฐาทิปุจฺฉานํ วิสฺสชฺชเน **สํสฏฺฐา**ติ สติวินยกมฺมวาจากฺขณสฺมึเยว ทฺวินฺนมฺปิ สมถานํ สิทฺธตฺตา สมฺมุขาวินโยติ วา สติวินโยติ วา อิเม ธมฺมา สํสฏฺฐา, โน วิสํสฏฺฐาฯ ยสฺมา ปน กทลิกฺขเนฺธ ปตฺตวฏฺฏีนํ วิย น สกฺกา เตสํ วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ทเสฺสตุํ, เตน วุตฺตํ ''น จ ลพฺภา อิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุ''นฺติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ

สตฺตสมถนิทานวณฺณนา

๓๕๒. **กึนิทาโน**ติ ปุจฺฉาวิสฺสชฺชเน นิทานํ นิทานมสฺสาติ **นิทานนิทาโน**ฯ ตตฺถ สงฺฆสมฺมุขตา, ธมฺมสมฺมุขตา, วินยสมฺมุขตา, ปุคฺคลสมฺมุขตาติ อิทํ สมฺมุขาวินยสฺส นิทานํฯ สติเวปุลฺลปโตฺต ขีณาสโว ลทฺธุปวาโท สติวินยสฺส นิทานํฯ อุมฺมตฺตโก ภิกฺขุ อมูฬฺหวินยสฺส นิทานํฯ โย จ เทเสติ, ยสฺส จ เทเสติ, อุภินฺนํ สมฺมุขีภาโว ปฏิญฺญาตกรณสฺส นิทานํฯ ภณฺฑนชาตานํ อธิกรณํ วูปสเมตุํ อสกฺกุเณยฺยตา เยภุยฺยสิกาย นิทานํฯ ปาปุสฺสโนฺน ปุคฺคโล ตสฺส ปาปิยสิกาย นิทานํฯ ภณฺฑนชาตานํ พหุ อสฺสามณกอชฺฌาจาโร ติณวตฺถารกสฺส นิทานํฯ **เหตุปจฺจยวารา** วุตฺตนยา เอวฯ

๓๕๓. มูลปุจฺฉาย วิสฺสชฺชนํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานปุจฺฉาย กิญฺจาปิ ''สตฺตนฺนํ สมถานํ กตเม ฉตฺตึส สมุฏฺฐานา''ติ วุตฺตํ, สมฺมุขาวินยสฺส ปน กมฺมสงฺคหาภาเวน สมุฏฺฐานาภาวโต ฉนฺนํเยว สมถานํ ฉ สมุฏฺฐานานิ วิภตฺตานิฯ ตตฺถ **กมฺมสฺส กิริยา**ติ ญตฺติ เวทิตพฺพาฯ **กรณ**นฺติ ตสฺสาเยว ญตฺติยา ฐเปตพฺพกาเล ฐปนํฯ **อุปคมน**นฺติ สยํ อุปคมนํ; อตฺตนาเยว ตสฺส กมฺมสฺส กรณนฺติ อโตฺถฯ **อชฺฌุปคมน**นฺติ อเชฺฌสนุปคมนํ; อญฺญํ สทฺธิวิหาริกาทิกํ ''อิทํ กมฺมํ กโรหี''ติ อเชฺฌสนนฺติ อโตฺถฯ **อธิวาสนา**ติ ''รุจฺจติ เม เอตํ, กโรตุ สโงฺฆ''ติ เอวํ อธิวาสนา; ฉนฺททานนฺติ อโตฺถฯ **อปฺปฏิโกฺกสนา**ติ ''น เมตํ ขมติ, มา เอวํ กโรถา''ติ อปฺปฏิเสธนาฯ อิติ ฉนฺนํ ฉกฺกานํ วเสน ฉตฺตึส สมุฏฺฐานา เวทิตพฺพาฯ

สตฺตสมถนานาตฺถาทิวณฺณนา

๓๕๔. นานาตฺถปุจฺฉาวิสฺสชฺชนํ อุตฺตานเมวฯ อธิกรณปุจฺฉาวิสฺสชฺชเน **อยํ วิวาโท โน อธิกรณ**นฺติ อยํ มาตาปุตฺตาทีนํ วิวาโท วิรุทฺธวาทตฺตา วิวาโท นาม โหติ, สมเถหิ ปน อธิกรณียตาย อภาวโต อธิกรณํ น โหติฯ อนุวาทาทีสุปิ เอเสว นโยฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

อธิกรณเภทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ทุติยคาถาสงฺคณิกํ

โจทนาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนาวณฺณนา

๓๕๙. ทุติยคาถาสงฺคณิยํ **โจทนา**ติ วตฺถุญฺจ อาปตฺติญฺจ ทเสฺสตฺวา โจทนาฯ **สารณา**ติ โทสสารณาฯ **สโงฺฆ กิมตฺถายา**ติ สงฺฆสนฺนิปาโต กิมตฺถายฯ **มติกมฺมํ ปน กิสฺส การณา**ติ มติกมฺมํ วุจฺจติ มนฺตคฺคหณํ; ตํ กิสฺส การณาติ อโตฺถฯ

โจทนา สารณตฺถายาติ วุตฺตปฺปการา โจทนา, เตน จุทิตกปุคฺคเลน โจทกโทสสารณตฺถายฯ **นิคฺคหตฺถาย สารณา**ติ โทสสารณา ปน ตสฺส ปุคฺคลสฺส นิคฺคหตฺถายฯ **สโงฺฆ ปริคฺคหตฺถายา**ติ ตตฺถ สนฺนิปติโต สโงฺฆ วินิจฺฉยปริคฺคหณตฺถาย; ธมฺมาธมฺมํ ตุลนตฺถาย สุวินิจฺฉิตทุพฺพินิจฺฉิตํ ชานนตฺถายาติ อโตฺถฯ **มติกมฺมํ ปน ปาฎิเยกฺก**นฺติ สุตฺตนฺติกเตฺถรานญฺจ วินยธรเตฺถรานญฺจ มนฺตคฺคหณํ ปาเฎกฺกํ ปาเฎกฺกํ วินิจฺฉยสนฺนิฎฺฐาปนตฺถํฯ

มา โข ปฎิฆนฺติ จุทิตเก วา โจทเก วา โกปํ มา ชนยิฯ **สเจ อนุวิชฺชโก ตุว**นฺติ สเจ ตุวํ สงฺฆมเชฺฌ โอติณฺณํ อธิกรณํ วินิจฺฉิตุํ นิสิโนฺน วินยธโรฯ

วิคฺคาหิกนฺติ ‘‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสี’’ติอาทินยปฺปวตฺตํฯ **อนตฺถสํหิต**นฺติ ยา อนตฺถํ ชนยติ, ปริสํ โขเภตฺวา อุฎฺฐาเปติ, เอวรูปึ กถํ มา อภณิฯ **สุเตฺต วินเย วา**ติอาทีสุ **สุตฺตํ** นาม อุภโตวิภโงฺคฯ **วินโย** นาม ขนฺธโกฯ **อนุโลโม** นาม ปริวาโรฯ **ปญฺญตฺตํ** นาม สกลํ วินยปิฎกํฯ **อนุโลมิกํ** นาม จตฺตาโร มหาปเทสาฯ

อนุโยควตฺตํ นิสามยาติ อนุยุญฺชนวตฺตํ นิสาเมหิฯ **กุสเลน พุทฺธิมตา กต**นฺติ เฉเกน ปณฺฑิเตน ญาณปารมิปฺปเตฺตน ภควตา นีหริตฺวา ฐปิตํฯ **สุวุตฺต**นฺติ สุปญฺญาปิตํฯ **สิกฺขาปทานุโลมิก**นฺติ สิกฺขาปทานํ อนุโลมํฯ อยํ ตาว ปทโตฺถ, อยํ ปเนตฺถ สาธิปฺปายสเงฺขปวณฺณนา – ‘‘สเจ ตฺวํ อนุวิชฺชโก, มา สหสา ภณิ, มา อนตฺถสํหิตํ วิคฺคาหิกกถํ ภณิฯ ยํ ปน กุสเลน พุทฺธิมตา โลกนาเถน เอเตสุ สุตฺตาทีสุ อนุโยควตฺตํ กถํ สุปญฺญตฺตํ สพฺพสิกฺขาปทานํ อนุโลมํ, ตํ นิสามย ตํ อุปธาเรหี’’ติฯ **คตึ น นาเสนฺต สมฺปรายิก**นฺติ อตฺตโน สมฺปราเย สุคตินิพฺพตฺตึ อนาเสนฺต อนุโยควตฺตํ นิสามยฯ โย หิ ตํ อนิสาเมตฺวา อนุยุญฺชติ, โส สมฺปรายิกํ อตฺตโน คตึ นาเสติ, ตสฺมา ตฺวํ อนาเสนฺต นิสามยาติ อโตฺถฯ อิทานิ ตํ อนุโยควตฺตํ ทเสฺสตุํ **หิเตสี**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **หิเตสี**ติ หิตํ เอสนฺต คเวสนฺต; เมตฺตญฺจ เมตฺตาปุพฺพภาคญฺจ อุปฎฺฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ **กาเลนา**ติ ยุตฺตปตฺตกาเลน; อเชฺฌสิตกาเลเยว ตว ภาเร กเต อนุยุญฺชาติ อโตฺถฯ

สหสา โวหารํ มา ปธาเรสีติ โย เอเตสํ สหสา โวหาโร โหติ, สหสา ภาสิตํ, ตํ มา ปธาเรสิ, มา คณฺหิตฺถฯ

ปฎิญฺญานุสนฺธิเตน การเยติ เอตฺถ **อนุสนฺธิต**นฺติ กถานุสนฺธิ วุจฺจติ, ตสฺมา ปฎิญฺญานุสนฺธินา การเย; กถานุสนฺธึ สลฺลเกฺขตฺวา ปฎิญฺญาย การเยติ อโตฺถฯ อถ วา ปฎิญฺญาย จ อนุสนฺธิเตน จ การเย, ลชฺชึ ปฎิญฺญาย การเย; อลชฺชึ วตฺตานุสนฺธินาติ อโตฺถฯ ตสฺมา เอว **ปฎิญฺญา ลชฺชีสู**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **วตฺตานุสนฺธิเตน การเย**ติ วตฺตานุสนฺธินา การเย, ยา อสฺส วเตฺตน สทฺธึ ปฎิญฺญา สนฺธิยติ, ตาย ปฎิญฺญาย การเยติ อโตฺถฯ

สญฺจิจฺจาติ ชานนฺโต อาปชฺชติฯ **ปริคูหตี**ติ นิคูหติ น เทเสติ น วุฏฺฐาติฯ

สา อหมฺปิ ชานามีติ ยํ ตุเมฺหหิ วุตฺตํ, ตํ สจฺจํ, อหมฺปิ นํ เอวเมว ชานามิฯ **อญฺญญฺจ ตาห**นฺติ อญฺญญฺจ ตํ อหํ ปุจฺฉามิฯ

ปุพฺพาปรํ น ชานาตีติ ปุเรกถิตญฺจ ปจฺฉากถิตญฺจ น ชานาติฯ **อโกวิโท**ติ ตสฺมึ ปุพฺพาปเร อกุสโลฯ **อนุสนฺธิวจนปถํ น ชานาตี**ติ กถานุสนฺธิวจนํ วินิจฺฉยานุสนฺธิวจนญฺจ น ชานาติฯ

สีลวิปตฺติยา โจเทตีติ ทฺวีหิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ โจเทติฯ **อาจารทิฏฺฐิยา**ติ อาจารวิปตฺติยา เจว ทิฏฺฐิวิปตฺติยา จฯ อาจารวิปตฺติยา โจเทนฺโต ปญฺจหาปตฺติกฺขเนฺธหิ โจเทติ, ทิฏฺฐิวิปตฺติยา โจเทนฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิยา เจว อนฺตคฺคาหิกทิฏฺฐิยา จ โจเทติฯ **อาชีเวนปิ โจเทตี**ติ อาชีวเหตุปญฺญเตฺตหิ ฉหิ สิกฺขาปเทหิ โจเทติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ทุติยคาถาสงฺคณิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

โจทนากณฺฑํ

อนุวิชฺชกกิจฺจวณฺณนา

๓๖๐-๓๖๑. อิทานิ เอวํ อุปฺปนฺนาย โจทนาย วินยธเรน กตฺตพฺพกิจฺจํ ทเสฺสตุํ **อนุวิชฺชเกนา**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ทิฏฺฐํ ทิเฏฺฐนา**ติ คาถาย อยมโตฺถ – เอเกเนโก มาตุคาเมน สทฺธิํ เอกฏฺฐานโต นิกฺขมโนฺต วา ปวิสโนฺต วา ทิโฏฺฐ, โส ตํ ปาราชิเกน โจเทติ, อิตโร ตสฺส ทสฺสนํ อนุชานาติฯ ตํ ปน ทสฺสนํ ปฏิจฺจ ปาราชิกํ น อุเปติ, น ปฏิชานาติฯ เอวเมตฺถ ยํ เตน ทิฏฺฐํ, ตํ ตสฺส ‘‘ทิโฏฺฐ มยา’’ติ อิมินา ทิฏฺฐวจเนน สเมติฯ ยสฺมา ปน อิตโร ตํ ทสฺสนํ ปฏิจฺจ โทสํ น ปฏิชานาติ, ตสฺมา อสุทฺธปริสงฺกิโต โหติ; อมูลกปริสงฺกิโตติ อโตฺถฯ ตสฺส ปุคฺคลสฺส ‘‘สุโทฺธ อห’’นฺติ ปฏิญฺญาย เตน สทฺธิํ อุโปสโถ กาตโพฺพฯ เสสคาถาทฺวเยปิ เอเสว นโยฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

อนุวิชฺชกกิจฺจวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

โจทกปุจฺฉาวิสฺสชฺชนาวณฺณนา

๓๖๒-๓๖๓. **โจทนาย โก อาที**ติอาทิปุจฺฉานํ วิสฺสชฺชเน **สเจฺจ จ อกุเปฺป จา**ติ สเจฺจ ปติฏฺฐาตพฺพํ อกุเปฺป จฯ ยํ กตํ วา น กตํ วา, ตเทว วตฺตพฺพํ, น จ โจทเก วา อนุวิชฺชเก วา สเงฺฆ วา โกโป อุปฺปาเทตโพฺพฯ **โอติณฺณาโนติณฺณํ ชานิตพฺพนฺ**ติ โอติณฺณญฺจ อโนติณฺณญฺจ วจนํ ชานิตพฺพํฯ ตตฺรายํ ชานนวิธิ – เอตฺตกา โจทกสฺส ปุพฺพกถา, เอตฺตกา ปจฺฉิมกถา, เอตฺตกา จุทิตกสฺส ปุพฺพกถา, เอตฺตกา ปจฺฉิมกถาติ ชานิตพฺพา ฯ โจทกสฺส ปมาณํ คณฺหิตพฺพํ, จุทิตกสฺส ปมาณํ คณฺหิตพฺพํ, อนุวิชฺชกสฺส ปมาณํ คณฺหิตพฺพํ, อนุวิชฺชโก อปฺปมตฺตกมฺปิ อหาเปโนฺต ‘‘อาวุโส สมนฺนาหริตฺวา อุชุํ กตฺวา อาหรา’’ติ วตฺตโพฺพ, สเงฺฆน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ **เยน ธเมฺมน เยน วินเยน เยน สตฺถุสาสเนน ตํ อธิกรณํ วูปสมฺมตี**ติ เอตฺถ **ธโมฺม**ติ ภูตํ วตฺถุฯ **วินโย**ติ โจทนา เจว สารณา จฯ **สตฺถุสาสนนฺ**ติ ญตฺติสมฺปทา เจว อนุสฺสาวนสมฺปทา จฯ เอเตน หิ ธเมฺมน จ วินเยน จ สตฺถุสาสเนน จ อธิกรณํ วูปสมติ, ตสฺมา อนุวิชฺชเกน ภูเตน วตฺถุนา โจเทตฺวา อาปตฺติํ สาเรตฺวา ญตฺติสมฺปทาย เจว อนุสฺสาวนสมฺปทาย จ ตํ อธิกรณํ วูปสเมตพฺพํ, อนุวิชฺชเกน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

๓๖๔. **อุโปสโถ กิมตฺถายา**ติอาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนมฺปิ อุตฺตานเมวฯ อวสานคาถาสุ **เถเร จ ปริภาสตี**ติ อวมญฺญํ กโรโนฺต ‘‘กิํ อิเม ชานนฺตี’’ติ ปริภาสติฯ **ขโต อุปหตินฺทฺริโย**ติ ตาย ฉนฺทาทิคามิตาย เตน จ ปริภาสเนน อตฺตนา อตฺตโน ขตตฺตา **ขโต**ฯ สทฺธาทีนญฺจ อินฺทฺริยานํ อุปหตตฺตา **อุปหตินฺทฺริโย**ฯ **นิรยํ คจฺฉติ ทุเมฺมโธ, น จ สิกฺขาย คารโว**ติ โส ขโต อุปหตินฺทฺริโย ปญฺญาย อภาวโต ทุเมฺมโธ ตีสุ สิกฺขาสุ อสิกฺขนโต น จ สิกฺขาย คารโว กายสฺส เภทา นิรยเมว อุปคจฺฉติ, ตสฺมา **น จ อามิสํ นิสฺสาย...เป.... ยถา ธโมฺม ตถา กเร**ติฯ ตสฺสโตฺถ น จ อามิสํ นิสฺสาย กเร, จุทิตกโจทเกสุ หิ อญฺญตเรน ทินฺนํ จีวราทิอามิสํ คณฺหโนฺต อามิสํ นิสฺสาย กโรติ, เอวํ น กเรยฺยฯ **น จ นิสฺสาย ปุคฺคลนฺ**ติ ‘‘อยํ เม อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา’’ติอาทินา นเยน ฉนฺทาทีหิ คจฺฉโนฺต ปุคฺคลํ นิสฺสาย กโรติ, เอวํ น กเรยฺยฯ อถ โข **อุโภเปเต วิวเชฺชตฺวา** ยถา ธโมฺม ฐิโต, ตเถว กเรยฺยาติฯ

อุปกณฺณกํ ชปฺปตีติ ‘‘เอวํ กเถหิ, มา เอวํ กถยิตฺถา’’ติ กณฺณมูเล มเนฺตติฯ **ชิมฺหํ เปกฺขตี**ติ โทสเมว คเวสติฯ **วีติหรตี**ติ วินิจฺฉยํ หาเปติฯ **กุมฺมคฺคํ ปฏิเสวตี**ติ อาปตฺตึ ทีเปติฯ

อกาเลน จ โจเทตีติ อโนกาเส อนชฺฌิโฏฺฐว โจเทติฯ **ปุพฺพาปรํ น ชานาตี**ติ ปุริมกถญฺจ ปจฺฉิมกถญฺจ น ชานาติฯ

อนุสนฺธิวจนปถํ น ชานาตีติ กถานุสนฺธิวินิจฺฉยานุสนฺธิวเสน วจนํ น ชานาติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

โจทนากณฺฑวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จูฬสงฺคาโม

อนุวิชฺชกสฺส ปฏิปตฺติวณฺณนา

๓๖๕. จูฬสงฺคาเม **สงฺคามาวจเรน ภิกฺขุนา**ติ สงฺคาโม วุจฺจติ อธิกรณวินิจฺฉยตฺถาย สงฺฆสนฺนิปาโตฯ ตตฺร หิ อตฺตปจฺจตฺถิกา เจว สาสนปจฺจตฺถิกา จ อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุ สาสนํ ทีเปนฺตา สโมสรนฺติ เวสาลิกา วชฺชิปุตฺตกา วิยฯ โย ภิกฺขุ เตสํ ปจฺจตฺถิกานํ ลทฺธึ มทฺทิตฺวา สกวาททีปนตฺถาย ตตฺถ อวจรติ, อโชฺฌคาเหตฺวา วินิจฺฉยํ ปวเตฺตติ, โส สงฺคามาวจโร นาม ยสเตฺถโร วิยฯ เตน สงฺคามาวจเรน ภิกฺขุนา สงฺฆํ อุปสงฺกมเนฺตน นีจจิเตฺตน สโงฺฆ อุปสงฺกมิตโพฺพฯ **นีจจิเตฺตนา**ติ มานทฺธชํ นิปาเตตฺวา นิหตมานจิเตฺตนฯ **รโชหรณสเมนา**ติ ปาทปุญฺฉนสเมน; ยถา รโชหรณสฺส สํกิลิเฏฺฐ วา อสํกิลิเฏฺฐ วา ปาเท ปุญฺฉิยมาเน เนว ราโค น โทโส; เอวํ อิฏฺฐานิเฏฺฐสุ อรชฺชเนฺตน อทุสฺสเนฺตนาติ อโตฺถฯ **ยถาปติรูเป อาสเน**ติ ยถาปติรูปํ อาสนํ ญตฺวา อตฺตโน ปาปุณนฏฺฐาเน เถรานํ ภิกฺขูนํ ปิฏฺฐึ อทเสฺสตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ **อนานากถิเกนา**ติ นานาวิธํ ตํ ตํ อนตฺถกถํ อกเถเนฺตนฯ **อติรจฺฉานกถิเกนา**ติ ทิฏฺฐสุตมุตมฺปิ ราชกถาทิกํ ติรจฺฉานกถํ อกเถเนฺตนฯ **สามํ วา ธโมฺม ภาสิตโพฺพ**ติ สงฺฆสนฺนิปาตฏฺฐาเน กปฺปิยากปฺปิยนิสฺสิตา วา รูปารูปปริเจฺฉทสมถาจารวิปสฺสนาจารฏฺฐานนิสชฺชวตฺตาทินิสฺสิตา วา กถา ธโมฺม นามฯ เอวรูโป ธโมฺม สยํ วา ภาสิตโพฺพ, ปโร วา อเชฺฌสิตโพฺพฯ โย ภิกฺขุ ตถารูปึ กถํ กเถตุํ ปโหติ, โส วตฺตโพฺพ – ‘‘อาวุโส สงฺฆมชฺฌมฺหิ ปเญฺห อุปฺปเนฺน ตฺวํ กเถยฺยาสี’’ติฯ **อริโย วา ตุณฺหีภาโว นาติมญฺญิตโพฺพ**ติ อริยา ตุณฺหี นิสีทนฺตา น พาลปุถุชฺชนา วิย นิสีทนฺติฯ อญฺญตรํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาว นิสีทนฺติฯ อิติ กมฺมฏฺฐานมนสิการวเสน ตุณฺหีภาโว อริโย ตุณฺหีภาโว นาม, โส นาติมญฺญิตโพฺพ, กึ กมฺมฏฺฐานานุโยเคนาติ นาวชานิตโพฺพ; อตฺตโน ปติรูปํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาว นิสีทิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

น อุปชฺฌาโย ปุจฺฉิตโพฺพติ ‘‘โก นาโม ตุยฺหํ อุปชฺฌาโย’’ติ น ปุจฺฉิตโพฺพฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **น ชาตี**ติ ‘‘ขตฺติยชาติโย ตฺวํ พฺราหฺมณชาติโย’’ติ เอวํ ชาติ น ปุจฺฉิตพฺพาฯ **น อาคโม**ติ ‘‘ทีฆภาณโกสิ ตฺวํ มชฺฌิมภาณโก’’ติ เอวํ อาคโม น ปุจฺฉิตโพฺพฯ **กุลปเทโส**ติ ขตฺติยกุลาทิวเสเนว เวทิตโพฺพฯ **อตฺรสฺส เปมํ วา โทโส วา**ติ อตฺร ปุคฺคเล เอเตสํ การณานํ อญฺญตรวเสน เปมํ วา ภเวยฺย โทโส วาฯ

โน ปริสกปฺปิเกนาติ ปริสกปฺปเกน ปริสานุวิธายเกน น ภวิตพฺพํ; ยํ ปริสาย รุจฺจติ, ตเทว เจเตตฺวา กเปฺปตฺวา น กเถตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **น หตฺถมุทฺทา ทเสฺสตพฺพา**ติ กเถตเพฺพ จ อกเถตเพฺพ จ สญฺญาชนนตฺถํ หตฺถวิกาโร น กาตโพฺพฯ

อตฺถํ อนุวิธิยเนฺตนาติ วินิจฺฉยปฏิเวธเมว สลฺลเกฺขเนฺตน ‘‘อิทํ สุตฺตํ อุปลพฺภติ, อิมสฺมึ วินิจฺฉเย อิทํ วกฺขามี’’ติ เอวํ ปริตุลยเนฺตน นิสีทิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **น จ อาสนา วุฏฺฐาตพฺพนฺ**ติ น อาสนา วุฏฺฐาย สนฺนิปาตมณฺฑเล วิจริตพฺพํ, วินยธเร อุฏฺฐิเต สพฺพา ปริสา อุฏฺฐหติฯ **น วีติหาตพฺพนฺ**ติ น วินิจฺฉโย หาเปตโพฺพฯ **น กุมฺมโคฺค เสวิตโพฺพ**ติ น อาปตฺติ ทีเปตพฺพาฯ **อสาหสิเกน ภวิตพฺพนฺ**ติ น สหสาการินา ภวิตพฺพํ; สหสา ทุรุตฺตวจนํ น กเถตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **วจนกฺขเมนา**ติ ทุรุตฺตวาจํ ขมนสีเลนฯ **หิตปริสกฺกินา**ติ หิเตสินา หิตคเวสินา กรุณา จ กรุณาปุพฺพภาโค จ อุปฏฺฐาเปตโพฺพติ อยํ ปททฺวเยปิ อธิปฺปาโยฯ **อนสุรุเตฺตนา**ติ น อสุรุเตฺตนฯ อสุรุตฺตํ วุจฺจติ วิคฺคาหิกกถาสงฺขาตํ อสฺสนฺทรวจนํ; ตํ น กเถตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อตฺตา ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ‘‘วินิจฺฉินิตุํ วูปสเมตุํ สกฺขิสฺสามิ นุ โข โน’’ติ เอวํ อตฺตา ปริคฺคเห

ตโพฺพ; อตฺตโน ปมาณํ ชานิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **ปโร ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ‘‘ลชฺชิยา นุ โข อยํ ปริสา, สกฺกา สญฺญาเปตุํ อุทาหุ โน’’ติ เอวํ ปโร ปริคฺคเหตโพฺพฯ

โจทโก ปริคฺคเหตโพฺพติ ‘‘ธมฺมโจทโก นุ โข โน’’ติ เอวํ ปริคฺคเหตโพฺพฯ **จุทิตโก ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ‘‘ธมฺมจุทิตโก นุ โข โน’’ติ เอวํ ปริคฺคเหตโพฺพฯ **อธมฺมโจทโก ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ตสฺส ปมาณํ ชานิตพฺพํฯ เสเสสฺปิ เอเสว นโยฯ **วุตฺตํ อหาเปเนฺตนา**ติ โจทกจุทิตเกหิ วุตฺตวจนํ อหาเปเนฺตนฯ **อวุตฺตํ อปกาเสเนฺตนา**ติ อโนสฎํ วตฺถุํ อปฺปกาเสเนฺตนฯ **มโนฺท หาเสตโพฺพ**ติ มโนฺท โมมูโห ปคฺคณฺหิตโพฺพ, ‘‘นนุ ตฺวํ กุลปุโตฺต’’ติ อุเตฺตเชตฺวา อนุโยควตฺตํ กถาเปตฺวา ตสฺส อนุโยโค คณฺหิตโพฺพฯ **ภีรุ อสฺสาเสตโพฺพ**ติ ยสฺส สงฺฆมชฺฌํ วา คณมชฺฌํ วา อโนสฎปุพฺพตฺตา สารชฺชํ อุปฺปชฺชติ, ตาทิโส ‘‘มา ภายิ, วิสฺสโฎฺฐ กเถหิ, มยํ เต อุปตฺถมฺภา ภวิสฺสามา’’ติ วตฺวาปิ อนุโยควตฺตํ กถาเปตโพฺพฯ **จโณฺฑ นิเสเธตโพฺพ**ติ อปสาเทตโพฺพ ตเชฺชตโพฺพฯ **อสุจิ วิภาเวตโพฺพ**ติ อลชฺชึ ปกาเสตฺวา อาปตฺตึ เทสาเปตโพฺพฯ **อุชุมทฺทเวนา**ติ โย ภิกฺขุ อุชุ สีลวา กายวงฺกาทิรหิโต, โส มทฺทเวเนว อุปจริตโพฺพฯ **ธเมฺมสุ จ ปุคฺคเลสุ จา**ติ เอตฺถ โย ธมฺมครุโก โหติ น ปุคฺคลครุโก, อยเมว ธเมฺมสุ จ ปุคฺคเลสุ จ มชฺฌโตฺตติ เวทิตโพฺพฯ

๓๖๖. **สุตฺตํ สํสนฺทนตฺถายา**ติอาทีสุ เตน จ ปน เอวํ สพฺรหฺมจารีนํ ปิยมนาปครุภาวนีเยน อนุวิชฺชเกน สมฺทาหเฎสุ สุตฺตาทีสุ สุตฺตํ สํสนฺทนตฺถาย; อาปตฺตานาปตฺตีนํ สํสนฺทนตฺถนฺติ เวทิตพฺพํฯ **โอปมฺมํ นิทสฺสนตฺถายา**ติ โอปมฺมํ อตฺถทสฺสนตฺถายฯ **อโตฺถ วิญฺญาปนตฺถายา**ติ อโตฺถ ชานาปนตฺถายฯ **ปฎิปุจฺฉา ฐปนตฺถายา**ติ ปุจฺฉา ปุคฺคลสฺส ฐปนตฺถายฯ **โอกาสกมฺมํ โจทนตฺถายา**ติ วตฺถุนา วา อาปตฺติยา วา โจทนตฺถายฯ **โจทนา สารณตฺถายา**ติ โทสาโทสํ สราปนตฺถายฯ **สารณา สวจนียตฺถายา**ติ โทสาโทสสารณา สวจนียกรณตฺถายฯ **สวจนียํ ปลิโพธตฺถายา**ติ สวจนียํ ‘‘อิมมฺหา อาวาสา ปรํ มา ปกฺกมี’’ติ เอวํ ปลิโพธตฺถายฯ **ปลิโพโธ วินิจฺฉยตฺถายา**ติ วินิจฺฉยํ ปาปนตฺถายฯ **วินิจฺฉโย สนฺตีรณตฺถายา**ติ โทสาโทสํ สนฺตีรณตฺถาย ตุลนตฺถายฯ **สนฺตีรณํ ฐานาฎฺฐานคมนตฺถายา**ติ อาปตฺติอนาปตฺติครุกลหุกาปตฺติชานนตฺถาย ฯ **สโงฺฆ สมฺปริคฺคหสมฺปฎิจฺฉนตฺถายา**ติ วินิจฺฉยสมฺปฎิคฺคหณตฺถาย จ; สุวินิจฺฉิตทุพฺพินิจฺฉิตภาวชานนตฺถาย จาติ อโตฺถฯ **ปเจฺจกฎฺฐายิโน อวิสํวาทกฎฺฐายิโน**ติ อิสฺสริยาธิปจฺจเชฎฺฐกฎฺฐาเน จ อวิสํวาทกฎฺฐาเน จ ฐิตา; น เต อปสาเทตพฺพาติ อโตฺถฯ

อิทานิ เย มนฺทา มนฺทพุทฺธิโน เอวํ วเทยฺยุํ ‘‘วินโย นาม กิมตฺถายา’’ติ เตสํ วจโนกาสปิทหนตฺถมตฺตํ ทเสฺสตุํ **วินโย สํวรตฺถายา**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **วินโย สํวรตฺถายา**ติ สกลาปิ วินยปญฺญตฺติ กายวจีทฺวารสํวรตฺถายฯ อาชีววิสุทฺธิปริโยสานสฺส สีลสฺส อุปนิสฺสโย โหติ; ปจฺจโย โหตีติ อโตฺถฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ อปิเจตฺถ **อวิปฺปฎิสาโร**ติ ปาปปุญฺญานํ กตากตวเสน จิตฺตวิปฺปฎิสาราภาโวฯ **ปาโมชฺชน**ฺติ ทุพฺพลา ตรุณปีติฯ **ปีตี**ติ พลวา พหลปีติฯ **ปสฺสทฺธี**ติ กายจิตฺตทรถปฎิปฺปสฺสทฺธิฯ **สุขน**ฺติ กายิกเจตสิกสุขํฯ ตญฺหิ ทุวิธมฺปิ สมาธิสฺส อุปนิสฺสยปจฺจโย โหติฯ **สมาธี**ติ จิเตฺตกคฺคตาฯ **ยถาภูตญาณทสฺสนน**ฺติ ตรุณวิปสฺสนา; อุทยพฺพยญาณเสฺสตํ อธิวจนํฯ จิเตฺตกคฺคตา หิ ตรุณวิปสฺสนาย อุปนิสฺสยปจฺจโย โหติฯ **นิพฺพิทา**ติ สิขาปตฺตา วุฎฺฐานคามินิพลววิปสฺสนาฯ **วิราโค**ติ อริยมโคฺคฯ **วิมุตฺตี**ติ อรหตฺตผลํฯ จตุพฺพิโธปิ หิ อริยมโคฺค อรหตฺตผลสฺส อุปนิสฺสยปจฺจโย โหติฯ **วิมุตฺติญาณทสฺสนน**ฺติ ปจฺจเวกฺขณาญาณํฯ **วิมุตฺติญาณทสฺสนํ อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถายา**ติ อปจฺจยปรินิพฺพานตฺถายฯ อปจฺจยปรินิพฺพานสฺส หิ ตํ ปจฺจโย โหติ, ตสฺมึ อนุปฺปเตฺต อวสฺสํ ปรินิพฺพายิ

ตพฺพโตติฯ **เอตทตฺถา กถา**ติ อยํ วินยกถา นาม เอตทตฺถาฯ **มนฺตนา**ติ วินยมนฺตนา เอวฯ **อุปนิสา**ติ อยํ ‘‘วินโย สํวรตฺถายา’’ติอาทิกา ปรมฺปรปจฺจยตาปิ เอตทตฺถายฯ **โสตาวธานนฺ**ติ อิมิสฺสา ปรมฺปรปจฺจยกถาย โสตาวธานํฯ อิมํ กถํ สุตฺวา ยํ อุปฺปชฺชติ ญาณํ, ตมฺปิ เอตทตฺถายฯ **ยทิทํ อนุปาทา จิตฺตสฺส วิโมโกฺข**ติ โย อยํ จตูหิ อุปาทาเนหิ อนุปาทิยิตฺวา จิตฺตสฺส อรหตฺตผลสงฺขาโต วิโมโกฺข, โสปิ เอตทตฺถาย; อปจฺจยปรินิพฺพานตฺถาย เอวาติ อโตฺถฯ

๓๖๗. อนุโยควตฺตคาถาสุ **ปฐมคาถา** วุตฺตตฺถา เอวฯ

วตฺถุํ วิปตฺตึ อาปตฺตึ, นิทานํ อาการอโกวิโท ปุพฺพาปรํ น ชานาตีติ ‘‘วตฺถุ’’นฺติอาทีนิ ‘‘น ชานาตี’’ติ ปเทน สมฺพโนฺธฯ ‘‘อโกวิโท’’ติ ปทสฺส ‘‘ส เว ตาทิสโก’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ ตสฺมา อยเมตฺถ โยชนา – โย ภิกฺขุ ปาราชิกาทีนํ วตฺถุํ น ชานาติ, จตุพฺพิธํ วิปตฺตึ น ชานาติ, สตฺตวิธํ อาปตฺตึ น ชานาติ, ‘‘อิทํ สิกฺขาปทํ อสุกสฺมิํ นาม นคเร ปญฺญตฺต’’นฺติ เอวํ นิทานํ น ชานาติ, ‘‘อิทํ ปุริมวจนํ อิทํ ปจฺฉิมวจน’’นฺติ ปุพฺพาปรํ น ชานาติ, ‘‘อิทํ กตํ อิทํ อกต’’นฺติ กตากตํ น ชานาติฯ **สเมน จา**ติ เตเนว ปุพฺพาปรํ อชานนสฺส สเมน อญฺญาเณน, ‘‘กตากตํ น ชานาตี’’ติ วุตฺตํ โหติ; เอวํ ตาว นชานาติ-ปเทน สทฺธิํ สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ ยํ ปเนตํ ‘‘อาการอโกวิโท’’ติ วุตฺตํ, ตตฺถ **อาการอโกวิโท**ติ การณาการเณ อโกวิโทฯ อิติ ยฺวายํ วตฺถุอาทีนิปิ น ชานาติ, อาการสฺส จ อโกวิโท, ส เว ตาทิสโก ภิกฺขุ อปฏิโกฺขติ วุจฺจติฯ

กมฺมญฺจ อธิกรณญฺจาติ อิเมสมฺปิ ปทานํ ‘‘น ชานาตี’’ติ ปเทเนว สมฺพโนฺธฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – ตเถว อิติ ยฺวายํ กมฺมญฺจ น ชานาติ, อธิกรณญฺจ น ชานาติ, สตฺตปฺปกาเร สมเถ จาปิ อโกวิโท, ราคาทีหิ ปน รโตฺต ทุโฎฺฐ จ มูโฬฺห จ, ภเยน ภยา คจฺฉติ, สโมฺมเหน โมหา คจฺฉติ, รตฺตตฺตา ปน ทุฏฺฐตฺตา จ ฉนฺทา โทสา จ คจฺฉติ, ปรํ สญฺญาเปตุํ อสมตฺถตาย น จ สญฺญตฺติกุสโล, การณาการณทสฺสเน อสมตฺถตาย นิชฺฌตฺติยา จ อโกวิโท อตฺตโน สทิสาย ปริสาย ลทฺธตฺตา ลทฺธปโกฺข, หิริยา ปริพาหิรตฺตา อหิริโก, กาฬเกหิ กเมฺมหิ สมนฺนาคตตฺตา กณฺหกโมฺม, ธมฺมาทริยปุคฺคลาทริยานํ อภาวโต อนาทโร, ส เว ตาทิสโก ภิกฺขุ อปฏิโกฺขติ วุจฺจติ, น ปฏิกฺขิตโพฺพ น โอโลเกตโพฺพ, น สมฺมนฺนิตฺวา อิสฺสริยาธิปจฺจเชฎฺฐกฎฺฐาเน ฐเปตโพฺพติ อโตฺถฯ สุกฺกปกฺขคาถานมฺปิ โยชนานโย วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพติฯ

จูฬสงฺคามวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

มหาสงฺคาโม

โวหรเนฺตน ชานิตพฺพาทิวณฺณนา

๓๖๘-๓๗๔. มหาสงฺคาเม – **วตฺถุโต วา วตฺถุํ สงฺกมตีติ** ‘‘ปฐมปาราชิกวตฺถุ มยา ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา’’ติ วตฺวา ปุน ปุจฺฉิยมาโน นิฆํสิยมาโน ‘‘น มยา ปฐมปาราชิกสฺส วตฺถุ ทิฏฺฐํ, น สุตํ; ทุติยปาราชิกสฺส วตฺถุ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา’’ติ วทติฯ เอเตเนว นเยน เสสวตฺถุสงฺกมนํ, วิปตฺติโต วิปตฺติสงฺกมนํ อาปตฺติโต อาปตฺติสงฺกมนญฺจ เวทิตพฺพํฯ โย ปน ‘‘เนว มยา ทิฏฺฐํ, น สุต’’นฺติ วตฺวา ปจฺฉา ‘‘มยาเปตํ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา’’ติ วทติ, ‘‘ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา’’ติ วตฺวา ปจฺฉา ‘‘น ทิฏฺฐํ วา น สุตํ วา’’ติ วทติ, อยํ **อวชานิตฺวา ปฏิชานาติ, ปฏิชานิตฺวา อวชานาตีติ** เวทิตโพฺพฯ เอเสว **อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ** นามฯ

๓๗๕. **วณฺณาวโณฺณติ** นีลาทิวณฺณาวณฺณวเสน สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสิกฺขาปทํ วุตฺตํฯ **วจนมนุปฺปทานนฺติ** สญฺจริตฺตํ วุตฺตํฯ กายสํสคฺคาทิตฺตยํ สรูเปเนว วุตฺตํฯ อิติ อิมานิ ปญฺจ เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาโค ปุพฺพปโยโคติ เวทิตพฺพานิฯ

๓๗๖. **จตฺตาริ อปโลกนกมฺมานีติ** อธเมฺมนวคฺคาทีนิฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ อิติ จตฺตาริ จตุกฺกานิ โสฬส โหนฺติฯ

อคติอคนฺตพฺพวณฺณนา

๓๗๙. **พหุชนอหิตาย ปฏิปโนฺน โหตีติ** วินยธเรน หิ เอวํ ฉนฺทาทิคติยา อธิกรเณ วินิจฺฉิเต ตสฺมิํ วิหาเร สโงฺฆ ทฺวิธา ภิชฺชติฯ โอวาทูปชีวินิโย ภิกฺขุนิโยปิ เทฺว ภาคา โหนฺติฯ อุปาสกาปิ อุปาสิกาโยปิ ทารกาปิ ทาริกาโยปิ เตสํ อารกฺขเทวตาปิ ตเถว ทฺวิธา ภิชฺชนฺติฯ ตโต ภุมฺมเทวตา อาทิํ กตฺวา ยาว อกนิฏฺฐพฺรหฺมาโน ทฺวิธาว โหนฺติฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘พหุชนอหิตาย ปฏิปโนฺน โหติ…เป.… ทุกฺขาย เทวมนุสฺสาน’’นฺติฯ

๓๘๒. **วิสมนิสฺสิโตติ** วิสมานิ กายกมฺมาทีนิ นิสฺสิโตฯ **คหนนิสฺสิโตติ** มิจฺฉาทิฏฺฐิอนฺตคฺคาหิกทิฏฺฐิสงฺขาตํ คหนํ นิสฺสิโตฯ **พลวนิสฺสิโตติ** พลวเนฺต อภิญฺญาเต ภิกฺขู นิสฺสิโตฯ

๓๙๓. **ตสฺส อวชานโนฺตติ** ตสฺส วจนํ อวชานโนฺตฯ อุปโยคเตฺถ วา สามิวจนํ, ตํ อวชานโนฺตติ อโตฺถฯ

๓๙๔. **ยํ อตฺถายาติ** ยทตฺถายฯ **ตํ อตฺถนฺติ** โส อโตฺถฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

มหาสงฺคามวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

กถินเภทํ

กถินอตฺถตาทิวณฺณนา

๔๐๓. กถิเน – **อฏฺฐ มาติกา**ติ ขนฺธเก วุตฺตา ปกฺกมนนฺติกาทิกา อฏฺฐฯ **ปลิโพธานิสํสา**ปิ ปุเพฺพ วุตฺตา เอวฯ

๔๐๔. **ปโยคสฺสา**ติ จีวรโธวนาทิโน สตฺตวิธสฺส ปุพฺพกรณสฺสตฺถาย โย อุทกาหรณาทิโก ปโยโค กยิรติ, ตสฺส ปโยคสฺสฯ **กตเม ธมฺมา อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย**ติ อนาคตวเสน อนนฺตรา หุตฺวา กตเม ธมฺมา ปจฺจยา โหนฺตีติ อโตฺถฯ **สมนนฺตรปจฺจเยนา**ติ สุฏฺฐุ อนนฺตรปจฺจเยน, อนนฺตรปจฺจยเมว อาสนฺนตรํ กตฺวา ปุจฺฉติฯ **นิสฺสยปจฺจเยนา**ติ อุปฺปชฺชมานสฺส ปโยคสฺส นิสฺสยํ อาธารภาวํ อุปคตา วิย หุตฺวา กตเม ธมฺมา ปจฺจยา โหนฺตีติ อโตฺถฯ **อุปนิสฺสยปจฺจเยนา**ติ อุเปเตน นิสฺสยปจฺจเยน; นิสฺสยปจฺจยเมว อุปคตตรํ กตฺวา ปุจฺฉติฯ **ปุเรชาตปจฺจเยนา**ติ อิมินา ปฐมํ อุปฺปนฺนสฺส ปจฺจยภาวํ ปุจฺฉติฯ **ปจฺฉาชาตปจฺจเยนา**ติ อิมินา ปจฺฉา อุปฺปชฺชนกสฺส ปจฺจยภาวํ ปุจฺฉติฯ **สหชาตปจฺจเยนา**ติ อิมินา อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปชฺชมานานํ ปจฺจยภาวํ ปุจฺฉติฯ **ปุพฺพกรณสฺสา**ติ โธวนาทิโน ปุพฺพกรณสฺสฯ **ปจฺจุทฺธารสฺสา**ติ ปุราณสงฺฆาฏิอาทีนํ ปจฺจุทฺธรณสฺสฯ **อธิฏฺฐานสฺสา**ติ กถินจีวราธิฏฺฐานสฺสฯ **อตฺถารสฺสา**ติ กถินตฺถารสฺสฯ **มาติกานญฺจ ปลิโพธานญฺจา**ติ อฏฺฐนฺนํ มาติกานํ ทฺวินฺนญฺจ ปลิโพธานํฯ **วตฺถุสฺสา**ติ สงฺฆาฏิอาทิโน กถินวตฺถุสฺส; เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

เอวํ ยญฺจ ลพฺภติ ยญฺจ น ลพฺภติ, สพฺพํ ปุจฺฉิตฺวา อิทานิ ยํ ยสฺส ลพฺภติ, ตเทว ทเสฺสโนฺต **ปุพฺพกรณํ ปโยคสฺสา**ติอาทินา นเยน วิสฺสชฺชนมาหฯ ตสฺสโตฺถ – ยํ วุตฺตํ ‘‘ปโยคสฺส กตเม ธมฺมา’’ติอาทิ, ตตฺถ วุจฺจเต, ปุพฺพกรณํ ปโยคสฺส อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, สมนนฺตรนิสฺสยอุปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโยฯ ปโยคสฺส หิ สตฺตวิธมฺปิ ปุพฺพกรณํ ยสฺมา เตน ปโยเคน นิปฺผาเทตพฺพสฺส ปุพฺพกรณสฺสตฺถาย โส ปโยโค กยิรติ, ตสฺมา อิเมหิ จตูหิ ปจฺจเยหิ ปจฺจโย โหติฯ ปุเรชาตปจฺจเย ปเนส อุทฺทิฏฺฐธเมฺมสุ เอกธมฺมมฺปิ น ลภติ, อญฺญทตฺถุ ปุพฺพกรณสฺส สยํ ปุเรชาตปจฺจโย โหติ, ปโยเค สติ ปุพฺพกรณสฺส นิปฺผชฺชนโต ฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ปโยโค ปุพฺพกรณสฺส ปุเรชาตปจฺจเยน ปจฺจโย’’ติฯ ปจฺฉาชาตปจฺจยํ ปน ลภติ, เตน วุตฺตํ – ‘‘ปุพฺพกรณํ ปโยคสฺส ปจฺฉาชาตปจฺจเยน ปจฺจโย’’ติฯ ปจฺฉา อุปฺปชฺชนกสฺส หิ ปุพฺพกรณสฺส อตฺถาย โส ปโยโค กยิรติฯ สหชาตปจฺจยํ ปน มาติกาปลิโพธานิสํสสงฺขาเต ปนฺนรส ธเมฺม ฐเปตฺวา อโญฺญ ปโยคาทีสุ เอโกปิ ธโมฺม น ลภติ, เต เอว หิ ปนฺนรส ธมฺมา สห กถินตฺถาเรน เอกโต นิปฺผชฺชนฺตีติ อญฺญมญฺญํ สหชาตปจฺจยา โหนฺติฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ปนฺนรส ธมฺมา สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโย’’ติฯ เอเตนุปาเยน สพฺพปทวิสฺสชฺชนานิ เวทิตพฺพานิฯ

ปุพฺพกรณนิทานาทิวิภาควณฺณนา

๔๐๕. **ปุพฺพกรณํ กึนิทาน**นฺติอาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนํ อุตฺตานเมวฯ

๔๐๖-๗. ‘‘ปโยโค กึนิทาโน’’ติอาทีสุ ปุจฺฉาทฺวยวิสฺสชฺชเนสุ **เหตุนิทาโน ปจฺจยนิทาโน**ติ เอตฺถ ฉ จีวรานิ เหตุ เจว ปจฺจโย จาติ เวทิตพฺพานิฯ ปุพฺพปโยคาทีนญฺหิ สเพฺพสํ ตานิเยว เหตุ, ตานิ ปจฺจโยฯ น หิ ฉพฺพิเธ จีวเร อสติ ปโยโค อตฺถิ, น ปุพฺพกรณาทีนิ, ตสฺมา ‘‘ปโยโค เหตุนิทาโน’’ติอาทิ วุตฺตํฯ

๔๑๐. สงฺคหวาเร – **วจีเภเทนา**ติ ‘‘อิมาย สงฺฆาฏิยา, อิมินา อุตฺตราสงฺเคน, อิมินา อนฺตรวาสเกน กถินํ อตฺถรามี’’ติ เอเตน วจีเภเทนฯ กติมูลาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชเน – **กิริยา มเชฺฌ**ติ ปจฺจุทฺธาโร เจว อธิฏฺฐานญฺจฯ

๔๑๑. **วตฺถุวิปนฺนํ โหตี**ติ อกปฺปิยทุสฺสํ โหติฯ **กาลวิปนฺนํ** นาม อชฺช ทายเกหิ ทินฺนํ เสฺว สโงฺฆ กถินตฺถารกสฺส เทติฯ **กรณวิปนฺนํ** นาม ตทเหว ฉินฺทิตฺวา อกตํฯ

กถินาทิชานิตพฺพวิภาควณฺณนา

๔๑๒. กถินํ ชานิตพฺพนฺติอาทิปุจฺฉาย วิสฺสชฺชเน – **เตสเญฺญว ธมฺมานน**ฺติ เยสุ รูปาทิธเมฺมสุ สติ กถินํ นาม โหติ, เตสํ สโมธานํ มิสฺสีภาโวฯ **นามํ นามกมฺมน**ฺติอาทินา ปน ‘‘กถิน’’นฺติ อิทํ พหูสุ ธเมฺมสุ นามมตฺตํ, น ปรมตฺถโต เอโก ธโมฺม อตฺถีติ ทเสฺสติฯ

จตุวีสติยา อากาเรหีติ ‘‘น อุลฺลิขิตมเตฺตนา’’ติอาทีหิ ปุเพฺพ วุตฺตการเณหิฯ **สตฺตรสหิ อากาเรหี**ติ ‘‘อหเตน อตฺถตํ โหติ กถิน’’นฺติอาทีหิ ปุเพฺพ วุตฺตการเณหิฯ นิมิตฺตกมฺมาทีสุ ยํ วตฺตพฺพํ สพฺพํ กถินกฺขนฺธกวณฺณนายํ วุตฺตํฯ

๔๑๖. **เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา**ติ อุปฺปชฺชมานาปิ เอกโต อุปฺปชฺชนฺติ, นิรุชฺฌมานาปิ เอกโต นิรุชฺฌนฺติฯ **เอกุปฺปาทา นานานิโรธา**ติ อุปฺปชฺชมานา เอกโต อุปฺปชฺชนฺติ, นิรุชฺฌมานา นานา นิรุชฺฌนฺติฯ กึ วุตฺตํ โหติ ? สเพฺพปิ อตฺถาเรน สทฺธึ เอกโต อุปฺปชฺชนฺติ, อตฺถาเรหิ สติ อุทฺธาโร นามฯ นิรุชฺฌมานา ปเนตฺถ ปุริมา เทฺว อตฺถาเรน สทฺธึ เอกโต นิรุชฺฌนฺติ, อุทฺธารภาวํ ปาปุณนฺติฯ อตฺถารสฺส หิ นิโรโธ เอเตสญฺจ อุทฺธารภาโว เอกกฺขเณ โหติ, อิตเรนานา นิรุชฺฌนฺติฯ เตสุ อุทฺธารภาวํ ปเตฺตสุปิ อตฺถาโร ติฏฺฐติเยวฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

กถินเภทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปญฺญตฺติวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อุปาลิปญฺจกํ

อนิสฺสิตวคฺควณฺณนา

๔๑๗. อุปาลิปเญฺหสุ **กติหิ นุ โข ภเนฺต**ติ ปุจฺฉาย อยํ สมฺพนฺโธฯ เถโร กิร รโหคโต สพฺพานิ อิมานิ ปญฺจกานิ อาวเชฺชตฺวา ‘‘ภควนฺตํ ทานิ ปุจฺฉิตฺวา อิเมสํ นิสฺสาย วสนกาทีนํ อตฺถาย ตนฺติํ ฐเปสฺสามี’’ติ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘กติหิ นุ โข ภเนฺต’’ติอาทินา นเยน ปเญฺห ปุจฺฉิฯ เตสํ วิสฺสชฺชเน **อุโปสถํ น ชานาตี**ติ นววิธํ อุโปสถํ น ชานาติฯ **อุโปสถกมฺมํ น ชานาตี**ติ อธเมฺมนวคฺคาทิเภทํ จตุพฺพิธํ อุโปสถกมฺมํ น ชานาติฯ **ปาติโมกฺขํ น ชานาตี**ติ เทฺว มาติกา น ชานาติฯ **ปาติโมกฺขุเทฺทสํ น ชานาตี**ติ ภิกฺขูนํ ปญฺจวิธํ ภิกฺขุนีนํ จตุพฺพิธนฺติ นววิธํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํ น ชานาติฯ

ปวารณํ น ชานาตีติ นววิธํ ปวารณํ น ชานาติฯ **ปวารณากมฺมํ น ชานาตี**ติ อธเมฺมนวคฺคาทิเภทํ จตุพฺพิธํ ปวารณากมฺมํ น ชานาติฯ

อาปตฺตานาปตฺติํ น ชานาตีติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ สิกฺขาปเท นิทฺทิฎฺฐํ อาปตฺติญฺจ อนาปตฺติญฺจ น ชานาติฯ

อาปนฺนํ กมฺมกโตติ อาปตฺติํ อาปนฺนํ ตปฺปจฺจยาว สเงฺฆน กมฺมํ กตํ โหติฯ

นปฺปฎิปฺปสฺสมฺภนวคฺควณฺณนา

๔๒๐. **กมฺมํ นปฺปฎิปฺปสฺสเมฺภตพฺพนฺ**ติ อยํ ยสฺมา อนุโลมวเตฺต น วตฺตติ, ตสฺมา นาสฺส กมฺมํ ปฎิปฺปสฺสเมฺภตพฺพํ; สรชฺชุโกว วิสฺสเชฺชตโพฺพติ อโตฺถฯ

๔๒๑. **สเจ อุปาลิ สโงฺฆ สมคฺคกรณียานิ กมฺมานิ กโรตี**ติ สเจ สมเคฺคหิ กรณียานิ อุโปสถาทีนิ กมฺมานิ กโรติ, อุโปสถปวารณาทีสุ หิ ฐิตาสุ อุปตฺถโมฺภ น ทาตโพฺพฯ สเจ หิ สโงฺฆ อจฺจยํ เทสาเปตฺวา สงฺฆสามคฺคิํ กโรติ, ติณวตฺถารกสมถํ วา กตฺวา อุโปสถปวารณํ กโรติ , เอวรูปํ สมคฺคกรณียํ นาม กมฺมํ โหติฯ **ตตฺร เจ**ติ สเจ ตาทิเส กเมฺม ภิกฺขุโน นกฺขมติ, ทิฎฺฐาวิกมฺมมฺปิ กตฺวา ตถารูปา สามคฺคี อุเปตพฺพา, เอวํ วิโลมคฺคาโห น คณฺหิตโพฺพฯ ยตฺร ปน อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุ สาสนํ ทีเปนฺติ, ตตฺถ ทิฎฺฐาวิกมฺมํ น วฎฺฎติ, ปฎิพาหิตฺวา ปกฺกมิตพฺพํฯ

อุสฺสิตมนฺตี จาติ โลภโทสโมหมานุสฺสนฺนํ วาจํ ภาสิตา กณฺหวาโจ อนตฺถกทีปโนฯ **นิสฺสิตชปฺปี**ติ อตฺตโน ธมฺมตาย อุสฺสทยุตฺตํ ภาสิตุํ น สโกฺกติ; อถ โข ‘‘มยา สทฺธิํ ราชา เอวํ กเถสิ, อสุกมหามโตฺต เอวํ กเถสิ, อสุโก นาม มยฺหํ อาจริโย วา อุปชฺฌาโย วา เตปิฎโก มยา สทฺธิํ เอวํ กเถสี’’ติ เอวํ อญฺญํ นิสฺสาย ชปฺปติฯ **น จ ภาสานุสนฺธิกุสโล**ติ กถานุสนฺธิวจเน จ วินิจฺฉยานุสนฺธิวจเน จ อกุสโล โหติฯ **น ยถาธเมฺม ยถาวินเย**ติ น ภูเตน วตฺถุนา อาปตฺติํ สาเรตฺวา โจเทตา โหติฯ

อุสฺสาเทตา โหตีติ ‘‘อมฺหากํ อาจริโย มหาเตปิฎโก ปรมธมฺมกถิโก’’ติอาทินา นเยน เอกจฺจํ อุสฺสาเทติฯ ทุติยปเท ‘‘อาปตฺติํ กิํ โส น ชานาตี’’ติอาทินา เอกจฺจํ อปสาเทติฯ **อ**

ธมฺมํ คณฺหาตีติ อนิยฺยานิกปกฺขํ คณฺหาติฯ **ธมฺมํ ปฏิพาหตีติ** นิยฺยานิกปกฺขํ ปฏิพาหติฯ **สมฺผญฺจ พหุํ ภาสตีติ** พหุํ นิรตฺถกกถํ กเถติฯ

ปสยฺห ปวตฺตา โหตีติ อนชฺฌิโฏฺฐ ภาเร อนาโรปิเต เกวลํ มานํ นิสฺสาย อโชฺฌตฺถริตฺวา อนธิกาเร กเถตา โหติฯ **อโนกาสกมฺมํ กาเรตฺวาติ** โอกาสกมฺมํ อกาเรตฺวา ปวตฺตา โหติฯ **น ยถาทิฏฺฐิยา พฺยากตา โหตีติ** ยสฺส อตฺตโน ทิฏฺฐิ ตํ ปุรกฺขตฺวา น พฺยากตา ; ลทฺธิํ นิกฺขิปิตฺวา อยถาภุจฺจํ อธมฺมาทีสุ ธมฺมาทิลทฺธิโก หุตฺวา กเถตา โหตีติ อโตฺถฯ

โวหารวคฺควณฺณนา

๔๒๔. **อาปตฺติยา ปโยคํ น ชานาตีติ** ‘‘อยํ อาปตฺติ กายปฺปโยคา, อยํ วจีปโยคา’’ติ น ชานาติฯ **อาปตฺติยา วูปสมํ น ชานาตีติ** ‘‘อยํ อาปตฺติ เทสนาย วูปสมติ, อยํ วุฏฺฐาเนน, อยํ เนว เทสนาย น วุฏฺฐาเนนา’’ติ น ชานาติฯ **อาปตฺติยา น วินิจฺฉยกุสโล โหตีติ** ‘‘อิมสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ อยํ อาปตฺตี’’ติ น ชานาติ, โทสานุรูปํ อาปตฺติํ อุทฺธริตฺวา ปติฏฺฐาเปตุํ น สโกฺกติฯ

อธิกรณสมุฏฺฐานํ น ชานาตีติ ‘‘อิทํ อธิกรณํ อฎฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ นิสฺสาย สมุฏฺฐาติ, อิทํ จตโสฺส วิปตฺติโย, อิทํ ปญฺจ วา สตฺต วา อาปตฺติกฺขเนฺธ, อิทํ จตฺตาริ สงฺฆกิจฺจานิ นิสฺสาย สมุฏฺฐาตี’’ติ น ชานาติฯ **ปโยคํ น ชานาตีติ** ‘‘อิทํ อธิกรณํ ทฺวาทสมูลปฺปโยคํ, อิทํ จุทฺทสมูลปฺปโยคํ, อิทํ ฉมูลปโยคํ, อิทํ เอกมูลปโยค’’นฺติ น ชานาติฯ อธิกรณานญฺหิ ยถาสกํมูลเมว ปโยคา นาม โหนฺติ, ตํ สพฺพมฺปิ น ชานาตีติ อโตฺถฯ **วูปสมํ น ชานาตีติ** ‘‘อิทํ อธิกรณํ ทฺวีหิ สมเถหิ วูปสมติ, อิทํ ตีหิ, อิทํ จตูหิ, อิทํ เอเกน สมเถน วูปสมตี’’ติ น ชานาติฯ **น วินิจฺฉยกุสโล โหตีติ** อธิกรณํ วินิจฺฉินิตฺวา สมถํ ปาเปตุํ น ชานาติฯ

กมฺมํ น ชานาตีติ ตชฺชนียาทิ สตฺตวิธํ กมฺมํ น ชานาติฯ **กมฺมสฺส กรณํ น ชานาตีติ** ‘‘อิทํ กมฺมํ อิมินา นีหาเรน กาตพฺพ’’นฺติ น ชานาติฯ **กมฺมสฺส วตฺถุํ น ชานาตีติ** ‘‘อิทํ ตชฺชนียสฺส วตฺถุ, อิทํ นิยสฺสาทีน’’นฺติ น ชานาติฯ **วตฺตนฺติ** สตฺตสุ กเมฺมสุ เหฏฺฐา จตุนฺนํ กมฺมานํ อฏฺฐารสวิธํ ติวิธสฺส จ อุเกฺขปนียกมฺมสฺส เตจตฺตาลีสวิธํ วตฺตํ น ชานาติฯ **กมฺมสฺส วูปสมํ น ชานาตีติ** ‘‘โย ภิกฺขุ วเตฺต วตฺติตฺวา ยาจติ, ตสฺส กมฺมํ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตพฺพํ, อจฺจโย เทสาเปตโพฺพ’’ติ น ชานาติฯ

วตฺถุํ น ชานาตีติ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ วตฺถุํ น ชานาติฯ **นิทานํ น ชานาตีติ** ‘‘อิทํ สิกฺขาปทํ อิมสฺมิํ นคเร ปญฺญตฺตํ, อิทํ อิมสฺมิ’’นฺติ น ชานาติฯ **ปญฺญตฺติํ น ชานาตีติ** ปญฺญตฺติอนุปญฺญตฺติอนุปฺปนฺนปญฺญตฺติวเสน ติวิธํ ปญฺญตฺติํ น ชานาติฯ **ปทปจฺจาภฏฺฐํ น ชานาตีติ** สมฺมุขา กาตพฺพํ ปทํ น ชานาติฯ ‘‘พุโทฺธ ภควา’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘ภควา พุโทฺธ’’ติ เหฏฺฐุปริยํ กตฺวา ปทํ โยเชติฯ

อกุสโล จ โหติ วินเยติ วินยปาฬิยญฺจ อฏฺฐกถายญฺจ อกุสโล โหติฯ

ญตฺติํ น ชานาตีติ สเงฺขปโต หิ ทุวิธา ญตฺติ – ‘‘เอสา ญตฺตี’’ติ เอวํ นิทฺทิฏฺฐา จ อนิทฺทิฏฺฐา จฯ ตตฺถ ยา เอวํ อนิทฺทิฏฺฐา, สา ‘‘กมฺมญตฺติ’’ นาม โหติฯ ยา นิทฺทิฏฺฐา, สา ‘‘กมฺมปาทญตฺติ’’ นาม, ตํ สเพฺพน สพฺพํ ญตฺติํ น ชานาติฯ **ญตฺติยา กรณํ น ชานาตีติ** นวสุ ฐาเนสุ กมฺมญตฺติยา กรณํ น ชานาติ, ทฺวีสุ ฐาเนสุ กมฺมปาทญตฺติยาฯ **ญตฺติยา อนุสฺสาวนนฺติ** ‘‘อิมิสฺสา ญตฺติยา เอกา อนุสฺสาวนา, อิมิสฺสา ติโสฺส’’ติ น ชานาติฯ **ญตฺติยา**

สมถํ น ชานาตีติ ยฺวายํ สติวินโย, อมูฬฺหวินโย, ตสฺสปาปิยสิกา, ติณวตฺถารโกติ จตุพฺพิโธ สมโถ ญตฺติยา วินา น โหติ, ตํ ญตฺติยา สมโถติ น ชานาติฯ **ญตฺติยา วูปสมํ น ชานาตีติ** ยํ อธิกรณํ อิมินา จตุพฺพิเธน ญตฺติสมเถน วูปสมติ, ตสฺส ตํ วูปสมํ ‘‘อยํ ญตฺติยา วูปสโมกโต’’ติ น ชานาติฯ

สุตฺตํ น ชานาตีติ อุภโตวิภงฺคํ น ชานาติฯ **สุตฺตานุโลมํ น ชานาตีติ** จตฺตาโร มหาปเทเส น ชานาติฯ **วินยํ น ชานาตีติ** ขนฺธกปริวารํ น ชานาติฯ **วินยานุโลมํ น ชานาตีติ** จตฺตาโร มหาปเทเสเยว น ชานาติฯ **น จ ฐานาฐานกุสโลติ** การณาการณกุสโล น โหติฯ

ธมฺมํ น ชานาตีติ ฐเปตฺวา วินยปิฏกํ อวเสสํ ปิฏกทฺวยํ น ชานาติฯ **ธมฺมานุโลมํ น ชานาตีติ** สุตฺตนฺติเก จตฺตาโร มหาปเทเส น ชานาติฯ **วินยํ น ชานาตีติ** ขนฺธกปริวารเมว น ชานาติฯ **วินยานุโลมํ น ชานาตีติ** จตฺตาโร มหาปเทเส น ชานาติฯ อุภโตวิภงฺคา ปเนตฺถ อสงฺคหิตา โหนฺติ, ตสฺมายํ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํ – ‘‘วินยนฺติ สกลํ วินยปิฏกํ น ชานาตี’’ติ ตํ น คเหตพฺพํฯ **น จ ปุพฺพาปรกุสโล โหตีติ** ปุเรกถาย จ ปจฺฉากถาย จ อกุสโล โหติฯ เสสํ สพฺพตฺถ วุตฺตปฏิปกฺขวเสน เญยฺยตฺตา ปุพฺเพ ปกาสิตตฺตา จ อุตฺตานเมวาติฯ

อนิสฺสิตวคฺคนปฺปฏิปฺปสฺสมฺภนวคฺคโวหารวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ทิฏฺฐาวิกมฺมวคฺควณฺณนา

๔๒๕. ทิฏฺฐาวิกมฺมวคฺเค – **ทิฏฺฐาวิกมฺมาติ** ทิฏฺฐีนํ อาวิกมฺมานิ; ลทฺธิปฺปกาสนานิ อาปตฺติเทสนาสงฺขาตานํ วินยกมฺมานเมตํ อธิวจนํฯ **อนาปตฺติยา ทิฏฺฐึ อาวิ กโรตีติ** อนาปตฺติเมว อาปตฺตีติ เทเสตีติ อตฺโถ ฯ **อเทสนาคามินิยาติ** ครุกาปตฺติยา ทิฏฺฐึ อาวิกโรติ; สงฺฆาทิเสสญฺจ ปาราชิกญฺจ เทเสตีติ อตฺโถฯ **เทสิตายาติ** ลหุกาปตฺติยาปิ เทสิตาย ทิฏฺฐึ อาวิกโรติ; เทสิตํ ปุน เทเสตีติ อตฺโถฯ

จตูหิ ปญฺจหิ ทิฏฺฐินฺติ ยถา จตูหิ ปญฺจหิ ทิฏฺฐิ อาวิกตา โหติ, เอวํ อาวิกโรติ; จตฺตาโร ปญฺจ ชนา เอกโต อาปตฺตึ เทเสนฺตีติ อตฺโถฯ **มโนมานเสนาติ** มนสงฺขาเตน มานเสน ทิฏฺฐึ อาวิกโรติ; วจีเภทํ อกตฺวา จิตฺเตเนว อาปตฺตึ เทเสตีติ อตฺโถฯ

นานาสํวาสกสฺสาติ ลทฺธินานาสํวาสกสฺส วา กมฺมนานาสํวาสกสฺส วา สนฺติเก ทิฏฺฐึ อาวิกโรติ; อาปตฺตึ เทเสตีติ อตฺโถฯ **นานาสีมายาติ** สมานสํวาสกสฺสาปิ นานาสีมาย ฐิตสฺส สนฺติเก อาวิกโรติฯ มาฬกสีมาย หิ ฐิเตน สีมนฺตริกาย ฐิตสฺส สีมนฺตริกาย วา ฐิเตน อวิปฺปวาสสีมาย ฐิตสฺสาปิ อาปตฺตึ เทเสตุํ น วฏฺฏติฯ **อปกตตฺตสฺสาติ** อุกฺขิตฺตกสฺส วา, ยสฺส วา อุโปสถปวารณา ฐปิตา โหนฺติ, ตสฺส สนฺติเก เทเสตีติ อตฺโถฯ

๔๓๐. **นาลํ โอกาสกมฺมํ กาตุนฺติ** น ปริยตฺตํ กาตุํ; น กาตพฺพนฺติ อตฺโถฯ อิธาปิ อปกตตฺโต อุกฺขิตฺตโก จ ฐปิตอุโปสถปวารโณ จฯ **จาวนาธิปฺปาโยติ** สาสนโต จาเวตุกาโมฯ

๔๓๒. **มนฺทตฺตา โมมูหตฺตาติ** มนฺทภาเวน โมมูหภาเวน วิสฺสชฺชิตมฺปิ ชานิตุํ อสมตฺโถ, เกวลํ อตฺตโน โมมูหภาวํ ปกาเสนฺโตเยว ปุจฺฉติ อุมฺมตฺตโก วิยฯ **ปาปิจฺโฉติ** ‘‘เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวสฺสตี’’ติ ปาปิกาย อิจฺฉาย ปุจฺฉติฯ **ปริภวาติ** ปริภวํ อาโรเปตุกาโม หุตฺวา ปุจฺฉติฯ อญฺญพฺยากรเณสุปิ เอเสว นโยฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ อตฺตาทานวคฺเค จ ธุตงฺควคฺเค จ ยํ วตฺตพฺพํ สิยา, ตํ สพฺพํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ

ทิฎฺฐาวิกมฺมวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

มุสาวาทวคฺควณฺณนา

๔๔๔. มุสาวาทวเคฺค – ปาราชิกํ คจฺฉตีติ **ปาราชิกคามี;** ปาราชิกาปตฺติภาวํ ปาปุณาตีติ อโตฺถฯ อิตเรสุปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถ อสนฺตอุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนมุสาวาโท ปาราชิกคามี, อมูลเกน ปาราชิเกน อนุทฺธํสนมุสาวาโท **สงฺฆาทิเสสคามี,** ‘‘โย เต วิหาเร วสตี’’ติ อาทินา ปริยาเยน ชานนฺตสฺส วุตฺตมุสาวาโท **ถุลฺลจฺจยคามี,** อชานนฺตสฺส **ทุกฺกฏคามี,** ‘‘สมฺปชานมุสาวาเท ปาจิตฺติย’’นฺติ อาคโต **ปาจิตฺติยคามี**ติ เวทิตโพฺพฯ

อทสฺสเนนาติ วินยธรสฺส อทสฺสเนนฯ กปฺปิยากปฺปิเยสุ หิ กุกฺกุเจฺจ อุปฺปเนฺน วินยธรํ ทิสฺวา กปฺปิยากปฺปิยภาวํ ปฏิปุจฺฉิตฺวา อกปฺปิยํ ปหาย กปฺปิยํ กเรยฺย, ตํ อปสฺสโนฺต ปน อกปฺปิยมฺปิ กปฺปิยนฺติ กโรโนฺต อาปชฺชติฯ เอวํ อาปชฺชิตพฺพํ อาปตฺตึ วินยธรสฺส ทสฺสเนน นาปชฺชติ, อทสฺสเนเนว อาปชฺชติ, เตน วุตฺตํ ‘‘อทสฺสเนนา’’ติฯ **อสฺสวเนนา**ติ เอกวิหาเรปิ วสโนฺต ปน วินยธรสฺส อุปฏฺฐานํ คนฺตฺวา กปฺปิยากปฺปิยํ อปุจฺฉิตฺวา วา อเญฺญสญฺจ วุจฺจมานํ อสฺสุณโนฺต อาปชฺชติเยว, เตน วุตฺตํ ‘‘อสฺสวเนนา’’ติฯ **ปสุตฺตกตา**ติ ปสุตฺตกตายฯ สหคารเสยฺยญฺหิ ปสุตฺตกภาเวนปิ อาปชฺชติฯ อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตาย อาปชฺชโนฺต ปน **ตถาสญฺญี** อาปชฺชติฯ **สติสโมฺมสา** เอกรตฺตาติกฺกมาทิวเสน อาปชฺชิตพฺพํ อาปชฺชติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

มุสาวาทวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ภิกฺขุโนวาทวคฺควณฺณนา

๔๕๐. ภิกฺขุนิวเคฺค – **อลาภายา**ติ จตุนฺนํ ปจฺจยานํ อลาภตฺถาย; ยถา ปจฺจเย น ลภนฺติ, ตถา ปริสกฺกติ วายมตีติ อโตฺถฯ **อนตฺถายา**ติ อนตฺถํ กลิสาสนํ อาโรเปโนฺต ปริสกฺกติฯ **อวาสายา**ติ อวาสตฺถาย; ยสฺมิํ คามเขเตฺต วสนฺติ, ตโต นีหรณตฺถายฯ **สมฺปโยเชตี**ติ อสทฺธมฺมปฏิเสวนตฺถาย สมฺปโยเชติฯ

๔๕๑. ‘‘กติหิ นุ โข ภเนฺต อเงฺคหิ สมนฺนาคตาย ภิกฺขุนิยา กมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติ สตฺตนฺนํ กมฺมานํ อญฺญตรํ สนฺธาย ปุจฺฉติฯ

๔๕๔. **น สากจฺฉาตโพฺพ**ติ กปฺปิยากปฺปิยนามรูปปริเจฺฉทสมถวิปสฺสนาทิเภโท กถามโคฺค น กเถตโพฺพฯ ยสฺมา ปน ขีณาสโว ภิกฺขุ น วิสํวาเทติ, ตถารูปสฺส กถามคฺคสฺส สามี หุตฺวา กเถติ, น อิตโร; ตสฺมา ปฐมปญฺจเก ‘‘น อเสเกฺขนา’’ติ ปฏิกฺขิปิตฺวา ทุติยปญฺจเก ‘‘อเสเกฺขนา’’ติอาทิ วุตฺตํฯ

น อตฺถปฏิสมฺภิทาปโตฺตติ อฏฺฐกถาย ปฏิสมฺภิทาปโตฺต ปเภทคตญาณปฺปโตฺต น โหติฯ **น ธมฺมปฏิสมฺภิทาปโตฺต**ติ ปาฬิธเมฺม ปฏิสมฺภิทาปโตฺต น โหติฯ **น นิรุตฺติปฏิสมฺภิทาปโตฺต**ติ โวหารนิรุตฺติยํ ปฏิสมฺภิทาปโตฺต น โหติฯ **น ปฏิภานปฏิสมฺภิทาปโตฺต**ติ ยานิ ตานิ ปฏิภานสงฺขาตานิ อตฺถปฏิสมฺภิทาทีนิ ญาณานิ, เตสุ ปฏิสมฺภิทาปโตฺต น โหติฯ **ยถาวิมุตฺตํ จิตฺตํ น ปจฺจเวกฺขิตา**ติ จตุนฺนํ ผลวิมุตฺตีนํ วเสน ยถาวิมุตฺตํ จิตฺตํ เอกูนวีสติเภทาย ปจฺจเวกฺขณาย น ปจฺจเวกฺขิตา โหติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ภิกฺขุโนวาทวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อุพฺพาหิกวคฺควณฺณนา

๔๕๕. อุพฺพาหิกวเคฺค – **น อตฺถกุสโล**ติ น อฏฺฐกถากุสโล; อตฺถุทฺธาเร เฉโก น โหติฯ **น ธมฺมกุสโล**ติ อาจริยมุขโต อนุคฺคหิตตฺตา ปาฬิยํ น กุสโล, น ปาฬิสูโรฯ **น นิรุตฺติกุสโล**ติ ภาสนฺตรโวหาเร น กุสโลฯ **น พฺยญฺชนกุสโล**ติ สิถิลธนิตาทิวเสน ปริมณฺฑลพฺยญฺชนาโรปเน กุสโล น โหติ; น อกฺขรปริเจฺฉเท นิปุโณติ อโตฺถฯ **น ปุพฺพาปรกุสโล**ติ อตฺถปุพฺพาปเร ธมฺมปุพฺพาปเร นิรุตฺติปุพฺพาปเร พฺยญฺชนปุพฺพาปเร ปุเรกถาปจฺฉากถาสุ จ น กุสโล โหติฯ

โกธโนติอาทีนิ ยสฺมา โกธาทีหิ อภิภูโต การณาการณํ น ชานาติ, วินิจฺฉิตุํ น สโกฺกติ, ตสฺมา วุตฺตานิฯ **ปสาเรตา โหติ โน สาเรตา**ติ โมเหตา โหติ, น สติอุปฺปาเทตา; โจทกจุทิตกานํ กถํ โมเหติ ปิทหติ น สาเรตีติ อโตฺถฯ เสสเมตฺถ อุพฺพาหิกวเคฺค อุตฺตานเมวาติฯ

อุพฺพาหิกวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อธิกรณวูปสมวคฺควณฺณนา

๔๕๗. อธิกรณวูปสมวเคฺค – **ปุคฺคลครุ โหตี**ติ ‘‘อยํ เม อุปชฺฌาโย, อยํ เม อาจริโย’’ติอาทีนิ จิเนฺตตฺวา ตสฺส ชยํ อากงฺขมาโน ‘‘อธมฺมํ ธโมฺม’’ติ ทีเปติฯ **สงฺฆครุ โหตี**ติ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ อมุญฺจิตฺวา วินิจฺฉินโนฺต สงฺฆครุโก นาม โหติฯ จีวราทีนิ คเหตฺวา วินิจฺฉินโนฺต **อามิสครุโก** นาม โหติ, ตานิ อคฺคเหตฺวา ยถาธมฺมํ วินิจฺฉินโนฺต **สทฺธมฺมครุโก** นาม โหติฯ

๔๕๘. **ปญฺจหุปาลิ อากาเรหี**ติ ปญฺจหิ การเณหิ สโงฺฆ ภิชฺชติ – **กเมฺมน, อุเทฺทเสน, โวหรโนฺต, อนุสฺสาวเนน, สลากคฺคาเหนา**ติฯ เอตฺถ **กเมฺมนา**ติ อปโลกนาทีสุ จตูสุ กเมฺมสุ อญฺญตเรน กเมฺมนฯ **อุเทฺทเสนา**ติ ปญฺจสุ ปาติโมกฺขุเทฺทเสสุ อญฺญตเรน อุเทฺทเสนฯ **โวหรโนฺต**ติ กถยโนฺต; ตาหิ ตาหิ อุปปตฺตีหิ ‘‘อธมฺมํ ธโมฺม’’ติอาทีนิ อฏฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ ทีเปโนฺต ฯ **อนุสฺสาวเนนา**ติ ‘‘นนุ ตุเมฺห ชานาถ มยฺหํ อุจฺจากุลา ปพฺพชิตภาวํ พหุสฺสุตภาวญฺจ, มาทิโส นาม อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุ สาสนํ คาเหยฺยาติ จิตฺตมฺปิ อุปฺปาเทตุํ ตุมฺหากํ ยุตฺตํ, กึ มยฺหํ อวีจิ นีลุปฺปลวนมิว สีตโล, กิมหํ อปายโต น ภายามี’’ติอาทินา นเยน กณฺณมูเล วจีเภทํ กตฺวา อนุสฺสาวเนนฯ **สลากคฺคาเหนา**ติ เอวํ อนุสฺสาเวตฺวา เตสํ จิตฺตํ อุปตฺถเมฺภตฺวา อนิวตฺติธเมฺม กตฺวา ‘‘คณฺหถ อิมํ สลาก’’นฺติ สลากคฺคาเหนฯ

เอตฺถ จ กมฺมเมว อุเทฺทโส วา ปมาณํ, โวหารานุสฺสาวนสลากคฺคาหา ปน ปุพฺพภาคาฯ อฏฺฐารสวตฺถุทีปนวเสน หิ โวหรเนฺต ตตฺถ รุจิชนนตฺถํ อนุสฺสาเวตฺวา สลากาย คาหิตายปิ อภิโนฺนว โหติ สโงฺฆฯ ยทา ปน เอวํ จตฺตาโร วา อติเรเก วา สลากํ คาเหตฺวา อาเวณิกํ กมฺมํ วา อุเทฺทสํ วา กโรติ, ตทา สโงฺฆ ภิโนฺน นาม โหติฯ อิติ ยํ **สงฺฆเภทกกฺขนฺธกวณฺณนายํ** อโวจุมฺหา ‘‘เอวํ อฏฺฐารสสุ วตฺถูสุ ยํกิญฺจิ เอกมฺปิ วตฺถุํ ทีเปตฺวา เตน เตน การเณน ‘อิมํ คณฺหถ, อิมํ โรเจถา’ติ สญฺญาเปตฺวา สลากํ คาเหตฺวา วิสุํ สงฺฆกเมฺม กเต สโงฺฆ ภิโนฺน โหติฯ ปริวาเร ปน ‘ปญฺจหิ, อุปาลิ, อากาเรหิ สโงฺฆ ภิชฺชตี’ติอาทิ วุตฺตํฯ ตสฺส อิมินา อิธ วุเตฺตน สงฺฆเภทลกฺขเณน อตฺถโต นานากรณํ นตฺถิฯ ตํ ปนสฺส นานากรณาภาวํ ตเตฺถว ปกาสยิสฺสามา’’ติ, สฺวายํ ปกาสิโต โหติฯ

ปญฺญเตฺตตนฺติ ปญฺญตฺตํ เอตํฯ กฺว ปญฺญตฺตํ? วตฺตกฺขนฺธเกฯ ตตฺร หิ จุทฺทส ขนฺธกวตฺตานิ ปญฺญตฺตานิฯ เตนาห – ‘‘ปญฺญเตฺตตํ, อุปาลิ, มยา อาคนฺตุกานํ ภิกฺขูนํ อาคนฺตุกวตฺต’’นฺติอาทิฯ **เอวมฺปิ โข อุปาลิ สงฺฆราชิ โหติ, โน จ สงฺฆเภโท**ติ เอตฺตาวตา หิ สงฺฆราชิมตฺตเมว โหติ, น ตาว สงฺฆเภโท; อนุปุเพฺพน ปน อยํ สงฺฆราชิ วฑฺฒมานา สงฺฆเภทาย สํวตฺตตีติ อโตฺถฯ **ยถารตฺต**นฺติ รตฺติปริมาณานุรูปํ; ยถาเถรนฺติ อโตฺถฯ **อาเวนิภาวํ กริตฺวา**ติ วิสุํ ววตฺถานํ กริตฺวาฯ **กมฺมากมฺมานิ กโรนฺตี**ติ อปราปรํ สงฺฆกมฺมํ อุปาทาย ขุทฺทกานิ เจว มหนฺตานิ จ กมฺมานิ กโรนฺติฯ เสสเมตฺถาปิ อธิกรณวูปสมวเคฺค อุตฺตานเมวฯ

สงฺฆเภทกวคฺคทฺวยวณฺณนา

๔๕๙. สงฺฆเภทวคฺคทฺวเย – **วินิธาย ทิฎฺฐิํ กเมฺมนา**ติ เตสุ อธมฺมาทีสุ อธมฺมาทโย เอเตติ เอวํทิฎฺฐิโกว หุตฺวา ตํ ทิฎฺฐิํ วินิธาย เต ธมฺมาทิวเสน ทีเปตฺวา วิสุํ กมฺมํ กโรติฯ อิติ ยํ วินิธาย ทิฎฺฐิํ กมฺมํ กโรติ, เตน เอวํ กเตน วินิธาย ทิฎฺฐิํ กเมฺมน สทฺธิํ ปญฺจงฺคานิ โหนฺติ, ‘‘อิเมหิ โข อุปาลิ ปญฺจหเงฺคหี’’ติ อยเมกสฺมิํ ปญฺจเก อตฺถโยชนา ฯ เอเตน นเยน สพฺพปญฺจกานิ เวทิตพฺพานิฯ เอตฺถาปิ จ โวหาราทิ องฺคตฺตยํ ปุพฺพภาควเสเนว วุตฺตํฯ กมฺมุเทฺทสวเสน ปน อเตกิจฺฉตา เวทิตพฺพาฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวฯ น เหตฺถ กิญฺจิ อตฺถิ ยํ ปุเพฺพ อวุตฺตนยํฯ

อาวาสิกวคฺควณฺณนา

๔๖๑. อาวาสิกวเคฺค – **ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต**ติ ยถา อาหริตฺวา ฐปิโตฯ

๔๖๒. **วินยพฺยากรณา**ติ วินยปเญฺห วิสฺสชฺชนาฯ **ปริณาเมตี**ติ นิยาเมติ ทีเปติ กเถติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กถินตฺถารวคฺควณฺณนา

๔๖๗. กถินตฺถารวเคฺค – **โอตมสิโก**ติ อนฺธการคโต; ตญฺหิ วนฺทนฺตสฺส มญฺจปาทาทีสุปิ นลาฎํ ปฎิหเญฺญยฺยฯ **อสมนฺนาหรโนฺต**ติ กิจฺจยปสุตตฺตา วนฺทนํ อสมนฺนาหรโนฺตฯ **สุโตฺต**ติ นิทฺทํ โอกฺกโนฺตฯ **เอกาวโตฺต**ติ เอกโต อาวโตฺต สปตฺตปเกฺข ฐิโต เวรี วิสภาคปุคฺคโล วุจฺจติ; อยํ อวนฺทิโยฯ อยญฺหิ วนฺทิยมาโน ปาเทนปิ ปหเรยฺยฯ **อญฺญวิหิโต**ติ อญฺญํ จินฺตยมาโนฯ

ขาทโนฺตติ ปิฎฺฐขชฺชกาทีนิ ขาทโนฺตฯ **อุจฺจารญฺจ ปสฺสาวญฺจ กโรโนฺต** อโนกาสคตตฺตา อวนฺทิโยฯ **อุกฺขิตฺตโก**ติ ติวิเธนปิ อุเกฺขปนียกเมฺมน อุกฺขิตฺตโก อวนฺทิโยฯ ตชฺชนียาทิกมฺมกตา ปน จตฺตาโร วนฺทิตพฺพาฯ อุโปสถปวารณาปิ เตหิ สทฺธิํ ลพฺภนฺติฯ อาทิโต ปฎฺฐาย จ วุเตฺตสุ อวนฺทิเยสุ นคฺคญฺจ อุกฺขิตฺตกญฺจ วนฺทนฺตเสฺสว อาปตฺติฯ อิตเรสํ ปน อสารุปฺปเฎฺฐน จ อนฺตรา วุตฺตการเณน จ วนฺทนา ปฎิกฺขิตฺตาฯ อิโต ปรํ **ปจฺฉาอุปสมฺปนฺนาทโย** ทสปิ อาปตฺติวตฺถุภาเวเนว อวนฺทิยาฯ เต วนฺทนฺตสฺส หิ นิยเมเนว อาปตฺติฯ อิติ อิเมสุ ปญฺจสุ ปญฺจเกสุ เตรส ชเน วนฺทนฺตสฺส อนาปตฺติ, ทฺวาทสนฺนํ วนฺทนาย อาปตฺติฯ

๔๖๘. **อาจริโย วนฺทิโย**ติ ปพฺพชฺชาจริโย อุปสมฺปทาจริโย นิสฺสยาจริโย อุเทฺทสาจริโย โอวาทาจริโยติ อยํ ปญฺจวิโธปิ อาจริโย วนฺทิโยฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

กถินตฺถารวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิฏฺฐิตา จ อุปาลิปญฺจกวณฺณนาฯ

อาปตฺติสมุฏฺฐานวณฺณนา

๔๗๐. อจิตฺตโก อาปชฺชตีติอาทีสุ สหเสยฺยาทิปณฺณตฺติวชฺชํ อสญฺจิจฺจ อาปชฺชโนฺต อจิตฺตโก อาปชฺชติ, เทเสโนฺต สจิตฺตโก วุฏฺฐาติฯ ยํกิญฺจิ สญฺจิจฺจ อาปชฺชโนฺต สจิตฺตโก อาปชฺชติ, ติณวตฺถารเกน วุฏฺฐหโนฺต อจิตฺตโก วุฏฺฐาติฯ ปุเพฺพ วุตฺตเมว ติณวตฺถารเกน วุฏฺฐหโนฺต อจิตฺตโก อาปชฺชติ, อจิตฺตโก วุฏฺฐาติฯ อิตรํ เทเสโนฺต สจิตฺตโก อาปชฺชติ, สจิตฺตโก วุฏฺฐาติฯ ‘‘ธมฺมทานํ กโรมี’’ติ ปทโสธมฺมาทีนิ กโรโนฺต กุสลจิโตฺต อาปชฺชติ, ‘‘พุทฺธานํ อนุสาสนิํ กโรมี’’ติ อุทคฺคจิโตฺต เทเสโนฺต กุสลจิโตฺต วุฏฺฐาติฯ โทมนสฺสิโก หุตฺวา เทเสโนฺต อกุสลจิโตฺต วุฏฺฐาติ, ติณวตฺถารเกน นิทฺทาคโตว วุฏฺฐหโนฺต อพฺยากตจิโตฺต วุฏฺฐาติฯ ภิํสาปนาทีนิ กตฺวา ‘‘พุทฺธานํ สาสนํ กโรมี’’ติ โสมนสฺสิโก เทเสโนฺต อกุสลจิโตฺต อาปชฺชติ, กุสลจิโตฺต วุฏฺฐาติฯ โทมนสฺสิโกว เทเสโนฺต อกุสลจิโตฺต วุฏฺฐาติ, วุตฺตนเยเนว ติณวตฺถารเกน วุฏฺฐหโนฺต อพฺยากตจิโตฺต วุฏฺฐาติฯ นิโทฺทกฺกนฺตสมเย สหคารเสยฺยํ อาปชฺชโนฺต อพฺยากตจิโตฺต อาปชฺชติ, วุตฺตนเยเนว ปเนตฺถ ‘‘กุสลจิโตฺต วุฏฺฐาตี’’ติอาทิ เวทิตพฺพํฯ

ปฐมํ ปาราชิกํ กติหิ สมุฏฺฐาเนหีติอาทิ ปุเพฺพ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

๔๗๓. จตฺตาโร ปาราชิกา กติหิ สมุฏฺฐาเนหีติอาทีสุ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉทโต ยํ ยํ สมุฏฺฐานํ ยสฺส ยสฺส ลพฺภติ, ตํ สพฺพํ วุตฺตเมว โหติฯ

อาปตฺติสมุฏฺฐานวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อปรทุติยคาถาสงฺคณิกํ

(๑) กายิกาทิอาปตฺติวณฺณนา

๔๗๔. ‘‘กติ อาปตฺติโย กายิกา’’ติอาทิคาถานํ วิสฺสชฺชเน **ฉ อาปตฺติโย กายิกา**ติ อนุตรเปยฺยาเล จตุเตฺถน อาปตฺติสมุฏฺฐาเนน ฉ อาปตฺติโย อาปชฺชติ, ‘‘ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติอาทินา นเยน วุตฺตาปตฺติโยฯ กายทฺวาเร สมุฏฺฐิตตฺตา หิ เอตา กายิกาติ วุจฺจนฺติฯ **ฉ วาจสิกา**ติ ตสฺมิํเยว อนุตรเปยฺยาเล ปญฺจเมน อาปตฺติสมุฏฺฐาเนน ฉ อาปตฺติโย อาปชฺชติ, ‘‘ภิกฺขุ ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต’’ติอาทินา นเยน วุตฺตาปตฺติโยฯ **ฉาเทนฺตสฺส ติโสฺส**ติ วชฺชปฏิจฺฉาทิกาย ภิกฺขุนิยา ปาราชิกํ, ภิกฺขุสฺส สงฺฆาทิเสสปฏิจฺฉาทเน ปาจิตฺติยํ, อตฺตโน ทุฏฺฐุลฺลาปตฺติปฏิจฺฉาทเน ทุกฺกฏํฯ **ปญฺจ สํสคฺคปจฺจยา**ติ ภิกฺขุนิยา กายสํสเคฺค ปาราชิกํ, ภิกฺขุโน สงฺฆาทิเสโส, กาเยน กายปฏิพเทฺธ ถุลฺลจฺจยํ, นิสฺสคฺคิเยน กายปฏิพเทฺธ ทุกฺกฏํ, องฺคุลิปโตทเก ปาจิตฺติยนฺติ อิมา กายสํสคฺคปจฺจยา ปญฺจาปตฺติโยฯ

อรุณุเคฺค ติโสฺสติ เอกรตฺตฉารตฺตสตฺตาหทสาหมาสาติกฺกมวเสน นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, ภิกฺขุนิยา รตฺติวิปฺปวาเส สงฺฆาทิเสโส, ‘‘ปฐมมฺปิ ยามํ ฉาเทติ, ทุติยมฺปิ ตติยมฺปิ ยามํ ฉาเทติ, อุทฺธเสฺต อรุเณ ฉนฺนา โหติ อาปตฺติ, โย ฉาเทติ โส ทุกฺกฏํ เทสาเปตโพฺพ’’ติ อิมา อรุณุเคฺค ติโสฺส อาปตฺติโย อาปชฺชติฯ **เทฺว ยาวตติยกา**ติ เอกาทส ยาวตติยกา นาม, ปญฺญตฺติวเสน ปน เทฺว โหนฺติ ภิกฺขูนํ ยาวตติยกา ภิกฺขุนีนํ ยาวตติยกาติฯ **เอเกตฺถ อฏฺฐวตฺถุกา**ติ ภิกฺขุนีนํเยว เอกา เอตฺถ อิมสฺมิํ สาสเน อฏฺฐวตฺถุกา นามฯ **เอเกน สพฺพสงฺคโห**ติ ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺติ, โส อาวิกเรยฺยา’’ติ อิมินา เอเกน นิทานุเทฺทสเน สพฺพสิกฺขาปทานญฺจ สพฺพปาติโมกฺขุเทฺทสานญฺจ สงฺคโห โหติฯ

วินยสฺส เทฺว มูลานีติ กาโย เจว วาจา จฯ **ครุกา เทฺว วุตฺตา**ติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสาฯ **เทฺว ทุฏฺฐุลฺลจฺฉาทนา**ติ วชฺชปฏิจฺฉาทิกาย ปาราชิกํ สงฺฆาทิเสสํ ปฏิจฺฉาทกสฺส ปาจิตฺติยนฺติ อิมา เทฺว ทุฏฺฐุลฺลจฺฉาทนาปตฺติโย นามฯ

คามนฺตเร จตโสฺสติ ‘‘ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ สํวิทหติ, ทุกฺกฏํ; อญฺญสฺส คามสฺส อุปจารํ โอกฺกมติ, ปาจิตฺติยํ; ภิกฺขุนิยา คามนฺตรํ คจฺฉนฺติยา ปริกฺขิเตฺต คาเม ปฐมปาเท ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปาเท สงฺฆาทิเสโส; อปริกฺขิตฺตสฺส ปฐมปาเท อุปจาโรกฺกมเน ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปาเท สงฺฆาทิเสโส’’ติ อิมา คามนฺตเร ทุกฺกฏปาจิตฺติยถุลฺลจฺจยสงฺฆอาทิเสสวเสน จตโสฺส อาปตฺติโยฯ **จตโสฺส นทิปารปจฺจยา**ติ ‘‘ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ สํวิทหติ, ทุกฺกฏํ; นาวํ อภิรุหติ, ปาจิตฺติยํ; ภิกฺขุนิยา นทิปารํ คจฺฉนฺติยา อุตฺตรณกาเล ปฐมปาเท ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปาเท สงฺฆาทิเสโส’’ติ อิมา จตโสฺสฯ **เอกมํเส ถุลฺลจฺจย**นฺติ มนุสฺสมํเสฯ **นวมํเสสุ ทุกฺกฏ**นฺติ เสสอกปฺปิยมํเสสุฯ

เทฺว วาจสิกา รตฺตินฺติ ภิกฺขุนี รตฺตนฺธกาเร อปฺปทีเป ปุริเสน สทฺธิํ หตฺถปาเส ฐิตา สลฺลปติ , ปาจิตฺติยํ; หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิตา สลฺลปติ, ทุกฺกฏํฯ **เทฺว วาจสิกา ทิวา**ติ ภิกฺขุนี ทิวา ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเส ปุริเสน สทฺธิํ หตฺถปาเส ฐิตา สลฺลปติ, ปาจิตฺติยํ; หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา สลฺลปติ, ทุกฺกฏํฯ **ททมานสฺส ติโสฺส**ติ มรณาธิปฺปาโย มนุสฺสสฺส วิสํ เทติ, โส เจ เตน มรติ, ปาราชิกํ; ยกฺขเปตานํ เทติ, เต เจ มรนฺติ, ถุลฺลจฺจยํ; ติรจฺฉานคตสฺส เทติ, โส เจ มรติ,

ปาจิตฺติยํ; อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรทาเน ปาจิตฺติยนฺติ เอวํ ททมานสฺส ติโสฺส อาปตฺติโยฯ **จตฺตาโร จ ปฏิคฺคเห**ติ หตฺถคฺคาห-เวณิคฺคาเหสุ สงฺฆาทิเสโส, มุเขน องฺคชาตคฺคหเณ ปาราชิกํ, อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรปฏิคฺคหเณ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, อวสฺสุตาย อวสฺสุตสฺส หตฺถโต ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิคฺคณฺหนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ; เอวํ ปฏิคฺคเห จตฺตาโร อาปตฺติกฺขนฺธา โหนฺติฯ

(๒) เทสนาคามินิยาทิวณฺณนา

๔๗๕. **ปญฺจ เทสนาคามินิโย**ติ ลหุกา ปญฺจฯ **ฉ สปฺปฏิกมฺมา**ติ ปาราชิกํ ฐเปตฺวา อวเสสาฯ **เอเกตฺถ อปฺปฏิกมฺมา**ติ เอกา ปาราชิกาปตฺติฯ

วินยครุกา เทฺว วุตฺตาติ ปาราชิกเญฺจว สงฺฆาทิเสสญฺจฯ **กายวาจสิกานิ จา**ติ สพฺพาเนว สิกฺขาปทานิ กายวาจสิกานิ, มโนทฺวาเร ปญฺญตฺตํ เอกสิกฺขาปทมฺปิ นตฺถิฯ **เอโก วิกาเล ธญฺญรโส**ติ โลณโสวีรกํฯ อยเมว หิ เอโก ธญฺญรโส วิกาเล วฏฺฏติฯ **เอกา ญตฺติจตุตฺถน สมฺมุตี**ติ ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติฯ อยเมว หิ เอกา ญตฺติจตุตฺถกเมฺมน สมฺมุติ อนุญฺญาตาฯ

ปาราชิกา กายิกา เทฺวติ ภิกฺขูนํ เมถุนปาราชิกํ ภิกฺขุนีนญฺจ กายสํสคฺคปาราชิกํฯ **เทฺว สํวาสภูมิโย**ติ อตฺตนา วา อตฺตานํ สมานสํวาสกํ กโรติ, สมโคฺค วา สโงฺฆ อุกฺขิตฺตํ โอสาเรติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘สมานสํวาสกภูมิ จ นานาสํวาสกภูมิ จา’’ติ เอวํ เทฺว สํวาสภูมิโย วุตฺตาฯ **ทฺวินฺนํ รตฺติเจฺฉโท**ติ ปาริวาสิกสฺส จ มานตฺตจาริกสฺส จ ปญฺญตฺตาฯ **ทฺวงฺคุลา ทฺเว**ติ เทฺว ทฺวงฺคุลปญฺญตฺติโย, ‘‘ทฺวงฺคุลปพฺพปรมํ อาทาตพฺพ’’นฺติ อยเมกา, ‘‘ทฺวงฺคุลํ วา เทฺวมาสํ วา’’ติ อยเมกาฯ

เทฺว อตฺตานํ วธิตฺวานาติ ภิกฺขุนี อตฺตานํ วธิตฺวา เทฺว อาปตฺติโย อาปชฺชติ; วธติ โรทติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺส; วธติ น โรทติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ **ทฺวีหิ สโงฺฆ ภิชฺชตี**ติ กเมฺมน จ สลากคฺคาเหน จฯ **เทฺวตฺถ ปฐมาปตฺติกา**ติ เอตฺถ สกเลปิ วินเย เทฺว ปฐมาปตฺติกา อุภินฺนํ ปญฺญตฺติวเสนฯ อิตรถา ปน นว ภิกฺขูนํ นว ภิกฺขุนีนนฺติ อฏฺฐารส โหนฺติฯ **ญตฺติยา กรณา ทฺเว**ติ เทฺว ญตฺติกิจฺจานิ – กมฺมญฺจ กมฺมปาทกา จฯ นวสุ ฐาเนสุ กมฺมํ โหติ, ทฺวีสุ กมฺมปาทภาเวน ติฏฺฐติฯ

ปาณาติปาเต ติโสฺสติ ‘‘อโนทิสฺส โอปาตํ ขณติ, สเจ มนุโสฺส มรติ, ปาราชิกํ; ยกฺขเปตานํ มรเณ ถุลฺลจฺจยํ; ติรจฺฉานคตสฺส มรเณ ปาจิตฺติย’’นฺติ อิมา ติโสฺส โหนฺติฯ **วาจา ปาราชิกา ตโย**ติ วชฺชปฏิจฺฉาทิกาย อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาย อฏฺฐวตฺถุกายาติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘อาณตฺติยา อทินฺนาทาเน, มนุสฺสมรเณ, อุตฺตริมนุสฺสธมฺมอุลฺลปเน จา’’ติ เอวํ ตโย วุตฺตาฯ **โอภาสนา ตโย**ติ วจฺจมคฺคํ ปสฺสาวมคฺคํ อาทิสฺส วณฺณาวณฺณภาสเน สงฺฆาทิเสโส, วจฺจมคฺคํ ปสฺสาวมคฺคํ ฐเปตฺวา อธกฺขกํ อุพฺภชาณุมณฺฑลํ อาทิสฺส วณฺณาวณฺณภณเน ถุลฺลจฺจยํ, อุพฺภกฺขกํ อโธชาณุมณฺฑลํ อาทิสฺส วณฺณาวณฺณภณเน ทุกฺกฏํฯ **สญฺจริเตฺตน วา ตโย**ติ ปฏิคฺคณฺหาติ วีมํสติ ปจฺจาหรติ , อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺส; ปฏิคฺคณฺหาติ วีมํสติ น ปจฺจาหรติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส; ปฏิคฺคณฺหาติ น วีมํสติ น ปจฺจาหรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อิเม สญฺจริเตฺตน การณภูเตน ตโย อาปตฺติกฺขนฺธา โหนฺติฯ

ตโย ปุคฺคลา น อุปสมฺปาเทตพฺพาติ อทฺธานหีโน องฺคหีโน วตฺถุวิปนฺโน จ เตสํ นานากรณํ วุตฺตเมวฯ อปิเจตฺถ โย ปตฺตจีวเรน อปริปูโร, ปริปูโร จ น ยาจติ, อิเมปิ องฺคหีเนเนว สงฺคหิตาฯ มาตุฆาตกาทโย จ กรณทุกฺกฏกา ปณฺฑกอุภโตพฺยญฺชนกติรจฺฉานคตสงฺขาเตน วตฺถุวิปนฺเนเนว สงฺคหิตาติ เวทิตพฺพาฯ เอส นโย กุรุนฺทิยํ วุตฺโตฯ **ตโย กมฺมานํ สงฺคหา**ติ ญตฺติกปฺปนา, วิปฺปกตปจฺจตฺตํ, อตีตกรณนฺติฯ ตตฺถ ‘‘ทเทยฺย กเรยฺยา’’ติอาทิเภทา ญตฺติกปฺปนา; ‘‘เทติ กโรตี’’ติอาทิเภทํ วิปฺปกตปจฺจตฺตํ; ‘‘ทินฺนํ กต’’นฺติอาทิเภทํ อตีตกรณํ นามาติ อิเมหิ ตีหิ กมฺมานิ สงฺคยฺหนฺติฯ อปเรหิปิ ตีหิ กมฺมานิ สงฺคยฺหนฺติ – วตฺถุนา, ญตฺติยา, อนุสฺสาวนายาติฯ วตฺถุสมฺปนฺนญฺหิ ญตฺติสมฺปนฺนํ อนุสฺสาวนสมฺปนฺนญฺจ กมฺมํ นาม โหติ, เตน วุตฺตํ ‘‘ตโย กมฺมานํ สงฺคหา’’ติฯ **นาสิตกา ตโย** นาม เมตฺติยํ ภิกฺขุนึ นาเสถ, ทูสโก นาเสตพฺพ, ทสหงฺเคหิ สมนฺนาคโต สามเณโร นาเสตพฺพ, กณฺฏกํ สมณุทฺเทสํ นาเสถาติ เอวํ ลิงฺคสํวาสทณฺฑกมฺมนาสนาวเสน ตโย นาสิตกา เวทิตพฺพาฯ **ติณฺณนฺนํ เอกวาจิกา**ติ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว เทฺว ตโย เอกานุสฺสาวเน กาตุ’’นฺติ วจนโต ติณฺณํ ชนานํ เอกุปชฺฌาเยน นานาจริเยน เอกานุสฺสาวนา วฏฺฏติฯ

อทินฺนาทาเน ติโสฺสติ ปาเท วา อติเรกปาเท วา ปาราชิกํ, อติเรกมาสเก ถุลฺลจฺจยํ, มาสเก วา อูนมาสเก วา ทุกฺกฏํฯ **จตโสฺส เมถุนปจฺจยา**ติ อกฺขยิเต ปาราชิกํ, เยภุเยฺยน ขยิเต ถุลฺลจฺจยํ, วิวฏกเต มุเข ทุกฺกฏํ, ชตุมฏฺฐเก ปาจิตฺติยํฯ **ฉินฺทนฺตสฺส ติโสฺส**ติ วนปฺปตึ ฉินฺทนฺตสฺส ปาราชิกํ, ภูตคาเม ปาจิตฺติยํ, องฺคชาเต ถุลฺลจฺจยํฯ **ปญฺจ ฉฑฺฑิตปจฺจยา**ติ อโนทิสฺส วิสํ ฉเฑฺฑติ, สเจ เตน มนุโสฺส มรติ, ปาราชิกํ; ยกฺขเปเตสุ ถุลฺลจฺจยํ; ติรจฺฉานคเต ปาจิตฺติยํ; วิสฺสฏฺฐิฉฑฺฑเน สงฺฆาทิเสโส; เสขิเยสุ หริเต อุจฺจารปสฺสาวฉฑฺฑเน ทุกฺกฏํ – อิมา ฉฑฺฑิตปจฺจยา ปญฺจาปตฺติโย โหนฺติฯ

ปาจิตฺติเยน ทุกฺกฏา กตาติ ภิกฺขุโนวาทกวคฺคสฺมึ ทสสุ สิกฺขาปเทสุ ปาจิตฺติเยน สทฺธึ ทุกฺกฏา กตา เอวาติ อโตฺถฯ **จตุเรตฺถ นวกา วุตฺตา**ติ ปฐมสิกฺขาปทมฺหิเยว อธมฺมกเมฺม เทฺว, ธมฺมกเมฺม เทฺวติ เอวํ จตฺตาโร นวกา วุตฺตาติ อโตฺถฯ **ทฺวินฺนํ จีวเรน จา**ติ ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย จีวรํ เทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ, ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย เทนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ เอวํ ทฺวินฺนํ ภิกฺขุนีนํ จีวรํ เทนฺตสฺส จีวเรน การณภูเตน อาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ

อฏฺฐ ปาฏิเทสนียาติ ปาฬิยํ อาคตา เอวฯ **ภุญฺชนฺตามกธเญฺญน ปาจิตฺติเยน ทุกฺกฏา กตา**ติ อามกธญฺญํ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยา ปาจิตฺติเยน สทฺธึ ทุกฺกฏา กตาเยวฯ

คจฺฉนฺตสฺส จตโสฺสติ ภิกฺขุนิยา วา มาตุคาเมน วา สทฺธึ สํวิธาย คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, คามูปจาโรกฺกมเน ปาจิตฺติยํ, ยา ภิกฺขุนี เอกา คามนฺตรํ คจฺฉติ, ตสฺสา คามูปจารํ โอกฺกมนฺติยา ปฐมปาเท ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปาเท สงฺฆาทิเสโสติ คจฺฉนฺตสฺส อิมา จตโสฺส อาปตฺติโย โหนฺติฯ **ฐิตสฺส จาปิ ตตฺตกา**ติ ฐิตสฺสปิ จตโสฺส เอวาติ อโตฺถฯ กถํ? ภิกฺขุนี อนฺธกาเร วา ปฏิจฺฉเนฺน วา โอกาเส มิตฺตสนฺถววเสน ปุริสสฺส หตฺถปาเส ติฏฺฐติ, ปาจิตฺติยํ; หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ติฏฺฐติ, ทุกฺกฏํ; อรุณุคฺคมนกาเล ทุติยิกาย หตฺถปาสํ วิชหนฺตี ติฏฺฐติ, ถุลฺลจฺจยํ; วิชหิตฺวา ติฏฺฐติ, สงฺฆาทิเสโสติ นิสินฺนสฺส จตโสฺส อาปตฺติโยฯ **นิปนฺนสฺสาปิ ตตฺตกา**ติ สเจปิ หิ สา นิสีทติ วา นิปชฺชติ วา, เอตาเยว จตโสฺส อาปตฺติโย อาปชฺชติฯ

(๓) ปาจิตฺติยวณฺณนา

๔๗๖. **ปญฺจ ปาจิตฺติยานี**ติ ปญฺจ เภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา นานาภาชเนสุ วา เอกภาชเน วา อมิเสฺสตฺวา ฐปิตานิ โหนฺติ, สตฺตาหาติกฺกเม โส ภิกฺขุ ปญฺจ ปาจิตฺติยานิ สพฺพานิ นานาวตฺถุกานิ เอกกฺขเณ อาปชฺชติ, ‘‘อิมํ ปฐมํ อาปโนฺน, อิมํ ปจฺฉา’’ติ น วตฺตโพฺพฯ

นว ปาจิตฺติยานีติ โย ภิกฺขุ นว ปณีตโภชนานิ วิญฺญาเปตฺวา เตหิ สทฺธึ เอกโต เอกํ กพฬํ โอมทฺทิตฺวา มุเข ปกฺขิปิตฺวา ปรคฬํ อติกฺกาเมติ, อยํ นว ปาจิตฺติยานิ สพฺพานิ นานาวตฺถุกานิ เอกกฺขเณ อาปชฺชติ ‘‘อิมํ ปฐมํ อาปโนฺน, อิมํ ปจฺฉา’’ติ น วตฺตโพฺพฯ **เอกวาจาย เทเสยฺยา**ติ ‘‘อหํ, ภเนฺต, ปญฺจ เภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหํ อติกฺกาเมตฺวา ปญฺจ อาปตฺติโย อาปโนฺน, ตา ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ เอวํ เอกวาจาย เทเสยฺย, เทสิตาว โหนฺติ, ทฺวีหิ ตีหิ วาจาหิ กิจฺจํ นาม นตฺถิฯ ทุติยวิสฺสชฺชเนปิ ‘‘อหํ, ภเนฺต, นว ปณีตโภชนานิ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชิตฺวา นว อาปตฺติโย อาปโนฺน, ตา ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา เทเสยฺยาติ ‘‘อหํ, ภเนฺต, ปญฺจ เภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหํ อติกฺกาเมสึ, ยถาวตฺถุกํ ตํ ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ เอวํ วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา เทเสยฺย, เทสิตาว โหนฺติ อาปตฺติโย, อาปตฺติยา นามคฺคหเณน กิจฺจํ นตฺถิฯ ทุติยวิสฺสชฺชเนปิ ‘‘อหํ, ภเนฺต, นว ปณีตโภชนานิ วิญฺญาเปตฺวา ภุโตฺต, ยถาวตฺถุกํ ตํ ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

ยาวตติยเก ติโสฺสติ อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาย ปาราชิกํ เภทกานุวตฺตกานํ โกกาลิกาทีนํ สงฺฆาทิเสสํ, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค จณฺฑกาฬิกาย จ ภิกฺขุนิยา ปาจิตฺติยนฺติ อิมา ยาวตติยกา ติโสฺส อาปตฺติโยฯ **ฉ โวหารปจฺจยา**ติ ปยุตฺตวาจาปจฺจยา ฉ อาปตฺติโย อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ กถํ? อาชีวเหตุ อาชีวการณา ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต อสนฺตํ อภูตํ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมํ อุลฺลปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา สญฺจริตฺตํ สมาปชฺชติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา โย เต วิหาเร วสติ โส อรหาติ วทติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา ภิกฺขุ ปณีตโภชนานิ อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา ภิกฺขุนี ปณีตโภชนานิ อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ปาฏิเทสนียสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา สูปํ วา โอทนํ วา อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

ขาทนฺตสฺส ติโสฺสติ มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจยํ, อวเสเสสุ อกปฺปิยมํเสสุ ทุกฺกฏํ, ภิกฺขุนิยา ลสุเณ ปาจิตฺติยํฯ **ปญฺจ โภชนปจฺจยา**ติ อวสฺสุตา อวสฺสุตสฺส ปุริสสฺส หตฺถโต โภชนํ คเหตฺวา ตเตฺถว มนุสฺสมํสํ ลสุณํ อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา คหิตปณีตโภชนานิ อวเสสญฺจ อกปฺปิยมํสํ ปกฺขิปิตฺวา โวมิสฺสกํ โอมทฺทิตฺวา อโชฺฌหรมานา สงฺฆาทิเสสํ, ถุลฺลจฺจยํ, ปาจิตฺติยํ, ปาฏิเทสนียํ, ทุกฺกฏนฺติ อิมา ปญฺจ อาปตฺติโย โภชนปจฺจยา อาปชฺชติฯ

ปญฺจ ฐานานีติ ‘‘อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาย ภิกฺขุนิยา ยาวตติยํ สมนุภาสนาย อปฺปฏินิสฺสชฺชนฺติยา ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลจฺจยํ, กมฺมวาจาปริโยสาเน อาปตฺติ ปาราชิกสฺส, สงฺฆเภทาย ปรกฺกมนาทีสุ สงฺฆาทิเสโส, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค ปาจิตฺติย’’นฺติ เอวํ สพฺพา ยาวตติยกา ปญฺจ ฐานานิ คจฺฉนฺติฯ **ปญฺจนฺนํเยว อาปตฺตี**ติ อาปตฺติ นาม ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ โหติ, ตตฺถ ทฺวินฺนํ นิปฺปริยาเยน อาปตฺติเยว, สิกฺขามานสามเณริสามเณรานํ ปน อกปฺปิยตฺตา น วฏฺฏติฯ อิมินา ปริยาเยน เตสํ อาปตฺติ น เทสาเปตพฺพา, ทณฺฑกมฺมํ ปน เตสํ กาตพฺพํฯ **ปญฺจนฺนํ อธิกรเณน จา**ติ อธิกรณญฺจ ปญฺจนฺนเมวาติ อโตฺถฯ เอเตสํเยว หิ ปญฺจนฺนํ ปตฺตจีวราทีนํ อตฺถาย วินิจฺฉยโวหาโร อธิกรณนฺติ วุจฺจติ, คิหีนํ ปน อฑฺฑกมฺมํ นาม โหติฯ

ปญฺจนฺนํ วินิจฺฉโย โหตีติ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํเยว วินิจฺฉโย นาม โหติฯ **ปญฺจนฺนํ วูปสเมน จา**ติ เอเตสํเยว ปญฺจนฺนํ อธิกรณํ วินิจฺฉิตํ วูปสนฺตํ นาม โหตีติ อโตฺถฯ **ปญฺจนฺนเญฺจว อนาปตฺตี**ติ เอเตสํเยว ปญฺจนฺนํ อนาปตฺติ นาม โหตีติ อโตฺถฯ **ตีหิ ฐาเนหิ โสภตี**ติ สงฺฆาทีหิ ตีหิ การเณหิ โสภติฯ กตวีติกฺกโม หิ ปุคฺคโล สปฺปฏิกมฺมํ อาปตฺตึ สงฺฆมเชฺฌ คณมเชฺฌ ปุคฺคลสนฺติเก วา ปฏิกริตฺวา อพฺภุณฺหสีโล ปากติโก โหติ, ตสฺมา ตีหิ ฐาเนหิ โสภตีติ วุจฺจติฯ

เทฺว กายิกา รตฺตินฺติ ภิกฺขุนี รตฺตนฺธกาเร ปุริสสฺส หตฺถปาเส ฐานนิสชฺชสยนานิ กปฺปยมานา ปาจิตฺติยํ, หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐานาทีนิ กปฺปยมานา ทุกฺกฏนฺติ เทฺว กายทฺวารสมฺภวา อาปตฺติโย รตฺตึ อาปชฺชติฯ **เทฺว กายิกา ทิวา**ติ เอเตเนว อุปาเยน ทิวา ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเส เทฺว อาปตฺติโย อาปชฺชติฯ **นิชฺฌายนฺตสฺส เอกา อาปตฺตี**ติ ‘‘น จ, ภิกฺขเว, สารเตฺตน มาตุคามสฺส องฺคชาตํ อุปนิชฺฌายิตพฺพํ ฯ โย อุปนิชฺฌาเยยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๒๖๖) นิชฺฌายนฺตสฺส อยเมกา อาปตฺติฯ **เอกา ปิณฺฑปาตปจฺจยา**ติ ‘‘น จ, ภิกฺขเว, ภิกฺขาทายิกาย มุขํ โอโลเกตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. ๓๖๖) เอตฺถ ทุกฺกฏาปตฺติ, อนฺตมโส ยาคุํ วา พฺยญฺชนํ วา เทนฺตสฺส สามเณรสฺสาปิ หิ มุขํ อุโลฺลกยโต ทุกฺกฏเมวฯ กุรุนฺทิยํ ปน **‘‘เอกา ปิณฺฑปาตปจฺจยา**ติ ภิกฺขุนิปริปาจิตํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชนฺตสฺส ปาจิตฺติย’’นฺติ วุตฺตํฯ

อฏฺฐานิสํเส สมฺปสฺสนฺติ โกสมฺพกกฺขนฺธเก วุตฺตานิสํเสฯ **อุกฺขิตฺตกา ตโย วุตฺตา**ติ อาปตฺติยา อทสฺสเน อปฺปฏิกเมฺม ปาปิกาย จ ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺคติฯ **เตจตฺตาลีส สมฺมาวตฺตนา**ติ เตสํเยว อุกฺขิตฺตกานํ เอตฺตเกสุ วเตฺตสุ วตฺตนาฯ

ปญฺจฐาเน มุสาวาโทติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยทุกฺกฏสงฺขาเต ปญฺจฏฺฐาเน มุสาวาโท คจฺฉติฯ **จุทฺทส ปรมนฺติ วุจฺจตี**ติ ทสาหปรมาทินเยน เหฏฺฐา วุตฺตํฯ **ทฺวาทส ปาฏิเทสนียา**ติ ภิกฺขูนํ จตฺตาริ ภิกฺขุนีนํ อฏฺฐฯ **จตุนฺนํ เทสนาย จา**ติ จตุนฺนํ อจฺจยเทสนายาติ อโตฺถฯ กตมา ปน สาติ? เทวทเตฺตน ปโยชิตานํ อภิมารานํ อจฺจยเทสนา, อนุรุทฺธเตฺถรสฺส อุปฏฺฐายิกาย อจฺจยเทสนา, วฑฺฒสฺส ลิจฺฉวิโน อจฺจยเทสนา, วาสภคามิยเตฺถรสฺส อุเกฺขปนียกมฺมํ กตฺวา อาคตานํ ภิกฺขูนํ อจฺจยเทสนาติ อยํ จตุนฺนํ อจฺจยเทสนา นามฯ

อฏฺฐงฺคิโก มุสาวาโทติ ‘‘ปุเพฺพวสฺส โหติ มุสา ภณิสฺส’’นฺติ อาทึ กตฺวา ‘‘วินิธาย สญฺญ’’นฺติ ปริโยสาเนหิ (ปาจิ. ๔-๕; ปริ. ๔๕๙) อฏฺฐหิ อเงฺคหิ อฏฺฐงฺคิโกฯ อุโปสถงฺคานิปิ ปาณํ น หเนติอาทินา นเยน วุตฺตาเนวฯ **อฏฺฐ ทูเตยฺยงฺคานี**ติ ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โสตา จ โหติ สาเวตา จา’’ติอาทินา (จูฬว. ๓๔๗) นเยน สงฺฆเภทเก วุตฺตานิฯ **อฏฺฐ ติตฺถิยวตฺตานิ** มหาขนฺธเก วุตฺตานิฯ

อฏฺฐวาจิกา อุปสมฺปทาติ ภิกฺขุนีนํ อุปสมฺปทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อฏฺฐนฺนํ ปจฺจุฏฺฐาตพฺพ**นฺติ ภตฺตเคฺค อฏฺฐนฺนํ ภิกฺขุนีนํ อิตราหิ ปจฺจุฏฺฐาย อาสนํ ทาตพฺพํ ฯ **ภิกฺขุโนวาทโก อฏฺฐหี**ติ อฏฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมนฺนิตโพฺพฯ

เอกสฺส เฉชฺชนฺติ คาถาย นวสุ ชเนสุ โย สลากํ คาเหตฺวา สงฺฆํ ภินฺทติ, ตเสฺสว เฉชฺชํ โหติ, เทวทโตฺต วิย ปาราชิกํ อาปชฺชติฯ เภทกานุวตฺตกานํ จตุนฺนํ ถุลฺลจฺจยํ โกกาลิกาทีนํ วิย, ธมฺมวาทีนํ จตุนฺนํ อนาปตฺติฯ อิมา ปน อาปตฺติโย จ อนาปตฺติโย จ สเพฺพสํ เอกวตฺถุกา สงฺฆเภทวตฺถุกา เอวฯ

นว อาฆาตวตฺถูนีติ คาถาย **นวหี**ติ นวหิ ภิกฺขูหิ สโงฺฆ ภิชฺชติฯ **ญตฺติยา กรณา นวา**ติ ญตฺติยา กาตพฺพานิ กมฺมานิ นวาติ อโตฺถฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

(๔) อวนฺทนียปุคฺคลาทิวณฺณนา

๔๗๗. ทส ปุคฺคลา นาภิวาเทตพฺพาติ เสนาสนกฺขนฺธเก วุตฺตา ทส ชนาฯ **อญฺชลิ สามีเจน จา**ติ สามีจิกเมฺมน สทฺธึ อญฺชลิ จ เตสํ น กาตโพฺพ, เนว ปานียาปุจฺฉนตาลวณฺฎคฺคหณาทิ ขนฺธกวตฺตํ เตสํ ทเสฺสตพฺพํ, น อญฺชลิ ปคฺคณฺหิตโพฺพติ อโตฺถฯ **ทสนฺนํ ทุกฺกฏนฺ**ติ เตสํเยว ทสนฺนํ เอวํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฎํ โหติฯ **ทส จีวรธารณา**ติ ทส ทิวสานิ อติเรกจีวรสฺส ธารณา อนุญฺญาตาติ อโตฺถฯ

ปญฺจนฺนํ วสฺสํวุฎฺฐานํ, ทาตพฺพํ อิธ จีวรนฺติ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ สมฺมุขาว ทาตพฺพํฯ **สตฺตนฺนํ สเนฺต**ติ ทิสาปกฺกนฺตอุมฺมตฺตกขิตฺตจิตฺตเวทนาฎฺฎานํ ติณฺณญฺจ อุกฺขิตฺตกานนฺติ อิเมสํ สตฺตนฺนํ สเนฺต ปติรูเป คาหเก ปรมฺมุขาปิ ทาตพฺพํฯ **โสฬสนฺนํ น ทาตพฺพ**นฺติ เสสานํ จีวรกฺขนฺธเก วุตฺตานํ ปณฺฑกาทีนํ โสฬสนฺนํ น ทาตพฺพํฯ

กติสตํ รตฺติสตํ, อาปตฺติโย ฉาทยิตฺวานาติ กติสตํ อาปตฺติโย รตฺติสตํ ฉาทยิตฺวานฯ **ทสสตํ รตฺติสตํ, อาปตฺติโย ฉาทยิตฺวานา**ติ ทสสตํ อาปตฺติโย รตฺติสตํ ฉาทยิตฺวานฯ อยเญฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ – โย ทิวเส สตํ สตํ สงฺฆาทิเสสาปตฺติโย อาปชฺชิตฺวา ทส ทส ทิวเส ปฎิจฺฉาเทติ, เตน รตฺติสตํ อาปตฺติสหสฺสํ ปฎิจฺฉาทิตํ โหติ, โส สพฺพาว ตา อาปตฺติโย ทสาหปฎิจฺฉนฺนาติ ปริวาสํ ยาจิตฺวา ทส รตฺติโย วสิตฺวาน มุเจฺจยฺย ปาริวาสิโกติฯ

ทฺวาทส กมฺมโทสา วุตฺตาติ อปโลกนกมฺมํ อธเมฺมนวคฺคํ, อธเมฺมนสมคฺคํ, ธเมฺมนวคฺคํ, ตถา ญตฺติกมฺมญตฺติทุติยกมฺมญตฺติจตุตฺถกมฺมานิปีติ เอวํ เอเกกสฺมึ กเมฺม ตโย ตโย กตฺวา ทฺวาทส กมฺมโทสา วุตฺตาฯ

จตโสฺส กมฺมสมฺปตฺติโยติ อปโลกนกมฺมํ ธเมฺมนสมคฺคํ, ตถา เสสานิปีติ เอวํ จตโสฺส กมฺมสมฺปตฺติโย วุตฺตาฯ

ฉ กมฺมานีติ อธเมฺมนวคฺคกมฺมํ, อธเมฺมนสมคฺคกมฺมํ, ธมฺมปติรูปเกนวคฺคกมฺมํ, ธมฺมปติรูปเกนสมคฺคกมฺมํ, ธเมฺมนวคฺคกมฺมํ, ธเมฺมนสมคฺคกมฺมนฺติ เอวํ ฉ กมฺมานิ วุตฺตานิฯ **เอเกตฺถ ธมฺมิกา กตา**ติ เอกํ ธเมฺมน สมคฺคกมฺมเมเวตฺถ ธมฺมิกํ กตนฺติ อโตฺถฯ ทุติยคาถา วิสฺสชฺชเนปิ เอตเทว ธมฺมิกํฯ

ยํ เทสิตาติ ยานิ เทสิตานิ วุตฺตานิ ปกาสิตานิฯ **อนนฺตชิเนนา**ติอาทีสุ ปริยนฺตปริเจฺฉทภาวรหิตตฺตา อนนฺตํ วุจฺจติ นิพฺพานํ, ตํ ภควตา รญฺญา สปตฺตคณํ อภิมทฺทิตฺวา รชฺชํ วิย กิเลสคณํ อภิมทฺทิตฺวา ชิตํ วิชิตํ อธิคตํ สมฺปตฺตํ, ตสฺมา ภควา ‘‘อนนฺตชิโน’’ติ วุจฺจติฯ เสฺวว อิฎฺฐานิเฎฺฐสุ นิพฺพิการตาย ตาทิ, วิกฺขมฺภนตทงฺคสมุเจฺฉทปฎิปสฺสทฺธินิสฺสรณวิเวกสงฺขาตํ วิเวกปญฺจกํ อทฺทสาติ วิเวกทสฺสี; เตน **อนนฺตชิเนน ตาทินา วิเวกทสฺสินา** ยานิ อาปตฺติกฺขนฺธานิ เทสิตานิ วุตฺตานิฯ **เอเกตฺถ สมฺมติ วินา สมเถหี**ติ อยเมตฺถ ปทสมฺพโนฺธ, ยานิ สตฺถารา สตฺต อาปตฺติกฺขนฺธานิ เทสิตานิ, ตตฺถ เอกาปิ อาปตฺติ วินา สมเถหิ น สมฺมติ, อถ โข ฉ สมถา จตฺตาริ อธิกรณานีติ สเพฺพปิเม ธมฺมา สมฺมุขาวินเยน สมฺมนฺติ, สมาโยคํ คจฺฉนฺติฯ เอตฺถ ปน เอโก สมฺมุขาวินโยว วินา สมเถหิ สมฺมติ, สมถภาวํ คจฺฉติฯ น หิ ตสฺส

อเญฺญน สมเถน วินา อนิปฺผตฺติ นาม อตฺถิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘เอเกตฺถ สมฺมติ วินา สมเถหี’’ติฯ อิมินา ตาว อธิปฺปาเยน อฏฺฐกถาสุ อโตฺถ วุโตฺตฯ มยํ ปน ‘‘วินา’’ติ นิปาตสฺส ปฏิเสธนมตฺตมตฺถํ คเหตฺวา ‘‘เอเกตฺถ สมฺมติ วินา สมเถหี’’ติ เอเตสุ สตฺตสุ อาปตฺติกฺขเนฺธสุ เอโก ปาราชิกาปตฺติกฺขโนฺธ วินา สมเถหิ สมฺมตีติ เอตมตฺถํ โรเจยฺยามฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘ยา สา อาปตฺติ อนวเสสา, สา อาปตฺติ น กตเมน อธิกรเณน กตมมฺหิ ฐาเน น กตเมน สมเถน สมฺมตี’’ติฯ

ฉอูนทิยฑฺฒสตาติ ‘‘อิธ, อุปาลิ, ภิกฺขุ อธมฺมํ ธโมฺมติ ทีเปติ, ตสฺมิํ อธมฺมทิฏฺฐิ เภเท อธมฺมทิฏฺฐิ, ตสฺมิํ อธมฺมทิฏฺฐิ เภเท ธมฺมทิฏฺฐิ, ตสฺมิํ อธมฺมทิฏฺฐิ เภเท เวมติโก, ตสฺมิํ ธมฺมทิฏฺฐิ เภเท อธมฺมทิฏฺฐิ, ตสฺมิํ ธมฺมทิฏฺฐิ เภเท เวมติโก, ตสฺมิํ เวมติโก เภเท อธมฺมทิฏฺฐิ, ตสฺมิํ เวมติโก เภเท ธมฺมทิฏฺฐิ, ตสฺมิํ เวมติโก เภเท เวมติโก’’ติ เอวํ ยานิ อฏฺฐารสนฺนํ เภทกรวตฺถูนํ วเสน อฏฺฐารส อฏฺฐกานิ สงฺฆเภทกกฺขนฺธเก วุตฺตานิ, เตสํ วเสน ฉอูนทิยฑฺฒสตํ อาปายิกา เวทิตพฺพาฯ

อฏฺฐารส อนาปายิกาติ ‘‘อิธ, อุปาลิ, ภิกฺขุ อธมฺมํ ธโมฺมติ ทีเปติ, ตสฺมิํ ธมฺมทิฏฺฐิ เภเท ธมฺมทิฏฺฐิ อวินิธาย ทิฏฺฐิํ อวินิธาย ขนฺติํ อวินิธาย รุจิํ อวินิธาย ภาวํ อนุสฺสาเวติ, สลากํ คาเหติ ‘อยํ ธโมฺม, อยํ วินโย, อิทํ สตฺถุสาสนํ, อิมํ คณฺหถ, อิมํ โรเจถา’ติ, อยมฺปิ โข, อุปาลิ, สงฺฆเภทโก น อาปายิโก น เนรยิโก น กปฺปโฏฺฐ น อเตกิโจฺฉ’’ติ เอวํ เอเกกสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ เอเกกํ กตฺวา สงฺฆเภทกกฺขนฺธกาวสาเน วุตฺตา อฏฺฐารส ชนาฯ อฏฺฐารส อฏฺฐกา ฉอูนทิยฑฺฒสตวิสฺสชฺชเน วุตฺตาเยวฯ

(๕) โสฬสกมฺมาทิวณฺณนา

๔๗๘. กติ กมฺมานีติอาทีนํ สพฺพคาถานํ วิสฺสชฺชนํ อุตฺตานเมวาติฯ

อปรทุติยคาถาสงฺคณิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เสทโมจนคาถา

(๑) อวิปฺปวาสปญฺหาวณฺณนา

๔๗๙. เสทโมจนคาถาสุ **อสํวาโส**ติ อุโปสถปวารณาทินา สํวาเสน อสํวาโสฯ **สโมฺภโค เอกโจฺจ ตหิํ น ลพฺภตี**ติ อกปฺปิยสโมฺภโค น ลพฺภติ, นหาปนโภชนาทิปฏิชคฺคนํ ปน มาตราเยว กาตุํ ลพฺภติฯ **อวิปฺปวาเสน อนาปตฺตี**ติ สหคารเสยฺยาย อนาปตฺติฯ **ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา**ติ เอสา ปญฺหา กุสเลหิ ปณฺฑิเตหิ จินฺติตาฯ อสฺสา วิสฺสชฺชนํ ทารกมาตุยา ภิกฺขุนิยา เวทิตพฺพํ, ตสฺสา หิ ปุตฺตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตนฺติฯ

อวิสฺสชฺชิตคาถา ครุภณฺฑํ สนฺธาย วุตฺตา, อโตฺถ ปนสฺสา ครุภณฺฑวินิจฺฉเย วุโตฺตเยวฯ

ทส ปุคฺคเล น วทามีติ เสนาสนกฺขนฺธเก วุเตฺต ทส ปุคฺคเล น วทามิฯ **เอกาทส วิวชฺชิยา**ติ เย มหาขนฺธเก เอกาทส วิวชฺชนียปุคฺคลา วุตฺตา, เตปิ น วทามิฯ อยํ ปญฺหา นคฺคํ ภิกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

กถํ นุ สิกฺขาย อสาธารโณติ ปญฺหา นหาปิตปุพฺพกํ ภิกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตาฯ อยญฺหิ ขุรภณฺฑํ ปริหริตุํ น ลภติ, อเญฺญ ลภนฺติ; ตสฺมา สิกฺขาย อสาธารโณฯ

ตํ ปุคฺคลํ กตมํ วทนฺติ พุทฺธาติ อยํ ปญฺหา นิมฺมิตพุทฺธํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

อโธนาภิํ วิวชฺชิยาติ อโธนาภิํ วิวเชฺชตฺวาฯ อยํ ปญฺหา ยํ ตํ อสีสกํ กพนฺธํ, ยสฺส อุเร อกฺขีนิ เจว มุขญฺจ โหติ, ตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

ภิกฺขุ สญฺญาจิกาย กุฏินฺติ อยํ ปญฺหา ติณจฺฉาทนํ กุฏิํ สนฺธาย วุตฺตาฯ ทุติยปญฺหา สพฺพมตฺติกามยํ กุฏิํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

อาปเชฺชยฺย ครุกํ เฉชฺชวตฺถุนฺติ อยํ ปญฺหา วชฺชปฏิจฺฉาทิกํ ภิกฺขุนิํ สนฺธาย วุตฺตาฯ ทุติยปญฺหา ปณฺฑกาทโย อภพฺพปุคฺคเล สนฺธาย วุตฺตาฯ เอกาทสปิ หิ เต คิหิภาเวเยว ปาราชิกํ ปตฺตาฯ

วาจาติ วาจาย อนาลปโนฺตฯ **คิรํ โน จ ปเร ภเณยฺยา**ติ ''อิติ อิเม โสสฺสนฺตี''ติ ปรปุคฺคเล สนฺธาย สทฺทมฺปิ น นิจฺฉาเรยฺยฯ อยํ ปญฺหา ''สนฺติํ อาปตฺติํ นาวิกเรยฺย, สมฺปชานมุสาวาทสฺส โหตี''ติ อิมํ มุสาวาทํ สนฺธาย วุตฺตาฯ ตสฺส หิ ภิกฺขุโน อธมฺมิกาย ปฏิญฺญาย ตุณฺหีภูตสฺส นิสินฺนสฺส มโนทฺวาเร อาปตฺติ นาม นตฺถิฯ ยสฺมา ปน อาวิกาตพฺพํ น อาวิกโรติ, เตนสฺส วจีทฺวาเร อกิริยโต อยํ อาปตฺติ สมุฎฺฐาตีติ เวทิตพฺพาฯ

สงฺฆาทิเสสา จตุโรติ อยํ ปญฺหา อรุณุเคฺค คามนฺตรปริยาปนฺนํ นทิปารํ โอกฺกนฺตภิกฺขุนิํ สนฺธาย วุตฺตา, สา หิ สกคามโต ปจฺจูสสมเย นิกฺขมิตฺวา อรุณุคฺคมนกาเล วุตฺตปฺปการํ นทิปารํ โอกฺกนฺตมตฺตาว รตฺติวิปฺปวาสคามนฺตรนทิปารคณมฺหาโอหียนลกฺขเณน เอกปฺปหาเรเนว จตุโร สงฺฆาทิเสเส อาปชฺชติฯ

สิยา อาปตฺติโย นานาติ อยํ ปญฺหา เอกโตอุปสมฺปนฺนา เทฺว ภิกฺขุนิโย สนฺธาย วุตฺตาฯ ตาสุ หิ ภิกฺขูนํ สนฺติเก เอกโตอุปสมฺปนฺนาย หตฺถโต คณฺหนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ, ภิกฺขุนีนํ

สนฺติเก เอกโตอุปสมฺปนฺนาย หตฺถโต คณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

จตฺโร ชนา สํวิธายาติ อาจริโย จ ตโย จ อเนฺตวาสิกา ฉมาสกํ ภณฺฑํ อวหริํสุ, อาจริยสฺส สาหตฺถิกา ตโย มาสกา, อาณตฺติยาปิ ตโยว ตสฺมา ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชติ , อิตเรสํ สาหตฺถิโก เอเกโก, อาณตฺติกา ปญฺจาติ ตสฺมา ปาราชิกํ อาปชฺชิํสุฯ อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถาโร ปน อทินฺนาทานปาราชิเก สํวิทาวหารวณฺณนายํ วุโตฺตฯ

(๒) ปาราชิกาทิปญฺหาวณฺณนา

๔๘๐. ฉิทฺทํ ตสฺมิํ ฆเร นตฺถีติ อยํ ปญฺหา ทุสฺสกุฏิอาทีนิ สนฺธตเปยฺยาลญฺจ สนฺธาย วุตฺตาฯ

เตลํ มธุํ ผาณิตนฺติ คาถา ลิงฺคปริวตฺตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

นิสฺสคฺคิเยนาติ คาถา ปริณามนํ สนฺธาย วุตฺตาฯ โย หิ สงฺฆสฺส ปริณตลาภโต เอกํ จีวรํ อตฺตโน, เอกํ อญฺญสฺสาติ เทฺว จีวรานิ ‘‘เอกํ มยฺหํ, เอกํ ตสฺส เทหี’’ติ เอกปยโอเคน ปริณาเมติ, โส นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยเญฺจว สุทฺธิกปาจิตฺติยญฺจ เอกโต อาปชฺชติฯ

กมฺมญฺจ ตํ กุเปฺปยฺย วคฺคปจฺจยาติ อยํ ปญฺหา ทฺวาทสโยชนปมาเณสุ พาราณสิอาทีสุ นคเรสุ คามสีมํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

ปทวีติหารมเตฺตนาติ คาถา สญฺจริตฺตํ สนฺธาย วุตฺตา, อโตฺถปิ จสฺสา สญฺจริตฺตวณฺณนายเมว วุโตฺตฯ

สพฺพานิ ตานิ นิสฺสคฺคิยานีติ อยํ ปญฺหา อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา โธวาปนํ สนฺธาย วุตฺตาฯ สเจ หิ ติณฺณมฺปิ จีวรานํ กากอูหทนํ วา กทฺทมมกฺขิตํ วา กณฺณํ คเหตฺวา ภิกฺขุนี อุทเกน โธวติ, ภิกฺขุสฺส กายคตาเนว นิสฺสคฺคิยานิ โหนฺติฯ

สรณคมนมฺปิ น ตสฺส อตฺถีติ สรณคมนอุปสมฺปทาปิ นตฺถิฯ อยํ ปน ปญฺหา มหาปชาปติยา อุปสมฺปทํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

หเนยฺย อนริยํ มโนฺทติ ตญฺหิ อิตฺถิํ วา ปุริสํ วา อนริยํ หเนยฺยฯ อยํ ปญฺหา ลิงฺคปริวเตฺตน อิตฺถิภูตํ ปิตรํ ปุริสภูตญฺจ มาตรํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

น เตนานนฺตรํ ผุเสติ อยํ ปญฺหา มิคสิงฺคตาปสสีหกุมาราทีนํ วิย ติรจฺฉานมาตาปิตโร สนฺธาย วุตฺตาฯ

อโจทยิตฺวาติ คาถา ทูเตนุปสมฺปทํ สนฺธาย วุตฺตาฯ **โจทยิตฺวา**ติ คาถา ปณฺฑกาทีนํ อุปสมฺปทํ สนฺธาย วุตฺตาฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ปฐมคาถา อฏฺฐ อสมฺมุขากมฺมานิ, ทุติยา อนาปตฺติกสฺส กมฺมํ สนฺธาย วุตฺตา’’ติ อาคตํฯ

ฉินฺทนฺตสฺส อาปตฺตีติ วนปฺปติํ ฉินฺทนฺตสฺส ปาราชิกํ, ติณลตาทิํ ฉินฺทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ, องฺคชาตํ ฉินฺทนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํฯ **ฉินฺทนฺตสฺส อนาปตฺตี**ติ เกเส จ นเข จ ฉินฺทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **ฉาเทนฺตสฺส อาปตฺตี**ติ อตฺตโน อาปตฺติํ ฉาเทนฺตสฺส อเญฺญสํ วา อาปตฺติํฯ **ฉาเทนฺตสฺส อนาปตฺตี**ติ เคหาทีนิ ฉาเทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

สจฺจํ ภณนฺตติ คาถาย ‘‘สิขรณีสิ อุภโตพฺยญฺชนาสี’’ติ สจฺจํ ภณนฺต ครุกํ อาปชฺชติ, สมฺปชานมุสาวาเท ปน มุสา ภาสโต ลหุกาปตฺติ โหติ, อภูตาโรจเน มุสา ภณนฺต ครุกํ อาปชฺชติ, ภูตาโรจเน สจฺจํ ภาสโต ลหุกาปตฺติ โหตีติฯ

(๓) ปาจิตฺติยาทิปญฺหาวณฺณนา

๔๘๑. **อธิฏฺฐิต**นฺติ คาถา นิสฺสคฺคิยจีวรํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชนฺตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

อตฺถงฺคเต สูริเยติ คาถา โรมนฺถกํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

น รตฺตจิโตฺตติ คาถาย อยมโตฺถ – รตฺตจิโตฺต เมถุนธมฺมปาราชิกํ อาปชฺชติฯ เถยฺยจิโตฺต อทินฺนาทานปาราชิกํ, ปรํ มรณาย เจเตนฺต มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกํ, สงฺฆเภทโก ปน น รตฺตจิโตฺต น จ ปน เถยฺยจิโตฺต น จาปิ โส ปรํ มรณาย เจตยิ, สลากํ ปนสฺส เทนฺตสฺส โหติ เฉชฺชํ, ปาราชิกํ โหติ, สลากํ ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส เภทกานุวตฺตกสฺส ถุลฺลจฺจยํฯ

คเจฺฉยฺย อฑฺฒโยชนนฺติ อยํ ปญฺหา สุปฺปติฏฺฐิตนิโคฺรธสทิสํ เอกกุลสฺส รุกฺขมูลํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

กายิกานีติ อยํ คาถา สมฺพหุลานํ อิตฺถีนํ เกเส วา องฺคุลิโย วา เอกโต คณฺหนฺตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

วาจสิกานีติ อยํ คาถา ‘‘สพฺพา ตุเมฺห สิขรณิโย’’ติอาทินา นเยน ทุฏฺฐุลฺลภาณิํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

ติสฺสิตฺถิโย เมถุนํ ตํ น เสเวติ ติโสฺส อิตฺถิโย วุตฺตา, ตาสุปิ ยํ ตํ เมถุนํ นาม, ตํ น เสวติฯ **ตโย ปุริเส**ติ ตโย ปุริเสปิ อุปคนฺตฺวา เมถุนํ น เสวติฯ **ตโย อนริยปณฺฑเก**ติ อุภโตพฺยญฺชนสงฺขาเต ตโย อนริเย ตโย จ ปณฺฑเกติ อิเมปิ ฉ ชเน อุปคนฺตฺวา เมถุนํ น เสวติฯ **น จาจเร เมถุนํ พฺยญฺชนสฺมิ**นฺติ อนุโลมปาราชิกวเสนปิ เมถุนํ นาจรติฯ **เฉชฺชํ สิยา เมถุนธมฺมปจฺจยา**ติ สิยา เมถุนธมฺมปจฺจยา ปาราชิกนฺติฯ อยํ ปญฺหา อฏฺฐวตฺถุกํ สนฺธาย วุตฺตา, ตสฺสา หิ เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาคํ กายสํสคฺคํ อาปชฺชิตุํ วายมนฺติยา เมถุนธมฺมปจฺจยา เฉชฺชํ โหติฯ

มาตรํ จีวรนฺติ อยํ คาถา ปิฏฺฐิสมเย วสฺสิกสาฏิกตฺถํ สตุปฺปาทกรณํ สนฺธาย วุตฺตาฯ วินิจฺฉโย ปนสฺสา วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทวณฺณนายเมว วุโตฺตฯ

กุโทฺธ อาราธโก โหตีติ คาถา ติตฺถิยวตฺตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ ติตฺถิโย หิ วตฺตํ ปูรยมาโน ติตฺถิยานํ วเณฺณ ภญฺญมาเน กุโทฺธ อาราธโก โหติ, วตฺถุตฺตยสฺส วเณฺณ ภญฺญมาเน กุโทฺธ คารโยฺห โหตีติ ตเตฺถวสฺสา วิตฺถาโร วุโตฺตฯ ทุติยคาถาปิ ตเมว สนฺธาย วุตฺตาฯ

สงฺฆาทิเสสนฺติอาทิ คาถา ยา ภิกฺขุนี อวสฺสุตาว อวสฺสุตสฺส ปุริสสฺส หตฺถโต ปิณฺฑปาตํ คเหตฺวา มนุสฺสมํสลสุณปณีตโภชนเสสอกปฺปิยมํเสหิ สทฺธิํ โอมทฺทิตฺวา อโชฺฌหรติ, ตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

เอโก อุปสมฺปโนฺน เอโก อนุปสมฺปโนฺนติ คาถา อากาสคตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ สเจ หิ ทฺวีสุ สามเณเรสุ เอโก อิทฺธิยา เกสคฺคมตฺตมฺปิ ปถวึ มุญฺจิตฺวา นิสิโนฺน โหติ, โส อนุปสมฺปโนฺน นาม โหติฯ สเงฺฆนาปิ อากาเส นิสีทิตฺวา ภูมิคตสฺส กมฺมํ น กาตพฺพํฯ สเจ กโรติ, กุปฺปติฯ

อกปฺปกตนฺติ คาถา อจฺฉินฺนจีวรกํ ภิกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตาฯ ตสฺมิํเยว จสฺสา สิกฺขาปเท วิตฺถาเรน วินิจฺฉโยปิ วุโตฺตฯ

น เทติ น ปฏิคฺคณฺหาตีติ นาปิ อุโยฺยชิกา เทติ, น อุโยฺยชิตา ตสฺสา หตฺถโต คณฺหาติฯ **ปฏิคฺคโห เตน น วิชฺชตี**ติ เตเนว การเณน อุโยฺยชิกาย หตฺถโต อุโยฺยชิตาย ปฏิคฺคโหน วิชฺชติฯ **อาปชฺชติ ครุก**นฺติ เอวํ สเนฺตปิ อวสฺสุตสฺส หตฺถโต ปิณฺฑปาตคฺคหเณ อุโยฺยเชนฺตี สงฺฆาทิเสสาปตฺติํ อาปชฺชติฯ **ตญฺจ ปริโภคปจฺจยา**ติ ตญฺจ ปน อาปตฺติํ อาปชฺชมานา ตสฺสา อุโยฺยชิตาย ปริโภคปจฺจยา อาปชฺชติ ฯ ตสฺสา หิ โภชนปริโยสาเน อุโยฺยชิกาย สงฺฆาทิเสโส โหตีติฯ ทุติยคาถา ตสฺสาเยว อุทกทนฺตโปนคฺคหเณ อุโยฺยชนํ สนฺธาย วุตฺตาฯ

น ภิกฺขุนี โน จ ผุเสยฺย วชฺชนฺติ สตฺตรสเกสุ หิ อญฺญตรํ อาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวา อนาทริเยน ฉาทยมานาปิ ภิกฺขุนี ฉาทนปจฺจยา วชฺชํ น ผุสติ, อญฺญํ นวํ อาปตฺติํ นาปชฺชติ, ปฏิจฺฉนฺนาย วา อปฺปฏิจฺฉนฺนาย วา อาปตฺติยา ปกฺขมานตฺตเมว ลภติฯ อยํ ปน ภิกฺขุนีปิ น โหติ, สาวเสสญฺจ ครุกํ อาปชฺชิตฺวา ฉาเทตฺวา วชฺชํ น ผุสติฯ **ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา**ติ อยํ กิร ปญฺหา อุกฺขิตฺตกภิกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตาฯ เตน หิ สทฺธิํ วินยกมฺมํ นตฺถิ, ตสฺมา โส สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชิตฺวา ฉาเทโนฺต วชฺชํ น ผุสตีติฯ

เสทโมจนคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปญฺจวโคฺค

กมฺมวคฺควณฺณนา

๔๘๒. กมฺมวเคฺค จตุนฺนํ กมฺมานํ นานากรณํ สมถกฺขนฺธเก วุตฺตเมวฯ กิญฺจาปิ วุตฺตํ, อถ โข อยํ กมฺมวินิจฺฉโย นาม อาทิโต ปฏฺฐาย วุจฺจมาโน ปากโฏ โหติ, ตสฺมา อาทิโต ปฏฺฐาเยเวตฺถ วตฺตพฺพํ วทิสฺสามฯ **จตฺตารี**ติ กมฺมานํ คณนปริเจฺฉทวจนเมตํฯ **กมฺมานี**ติ ปริจฺฉินฺนกมฺมนิทสฺสนํฯ **อปโลกนกมฺมํ** นาม สีมฏฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ **ญตฺติกมฺมํ** นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ **ญตฺติทุติยกมฺมํ** นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา เอกาย จ อนุสฺสาวนายาติ เอวํ ญตฺติทุติยาย อนุสฺสาวนาย กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ **ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ** นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา ตีหิ จ อนุสฺสาวนาหีติ เอวํ ญตฺติจตุตฺถาหิ ตีหิ อนุสฺสาวนาหิ กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ

ตตฺถ อปโลกนกมฺมํ อปโลเกตฺวาว กาตพฺพํ, ญตฺติกมฺมาทิวเสน น กาตพฺพํฯ ญตฺติกมฺมมฺปิ เอกํ ญตฺตึ ฐเปตฺวาว กาตพฺพํ, อปโลกนกมฺมาทิวเสน น กาตพฺพํฯ ญตฺติทุติยกมฺมํ ปน อปโลเกตฺวา กาตพฺพมฺปิ อตฺถิ, อกาตพฺพมฺปิ อตฺถิฯ

ตตฺถ สีมาสมฺมุติ, สีมาสมูหนนํ, กถินทานํ, กถินุทฺธาโร, กุฏิวตฺถุเทสนา, วิหารวตฺถุเทสนาติ อิมานิ ฉ กมฺมานิ ครุกานิ อปโลเกตฺวา กาตุํ น วฏฺฏนฺติ, ญตฺติทุติยกมฺมวาจํ สาเวตฺวาว กาตพฺพานิฯ อวเสสา เตรส สมฺมุติโย เสนาสนคฺคาหกมตกจีวรทานาทิสมฺมุติโย จาติ เอตานิ ลหุกกมฺมานิ อปโลเกตฺวาปิ กาตุํ วฏฺฏนฺติ, ญตฺติกมฺม-ญตฺติจตุตฺถกมฺมวเสน ปน น กาตพฺพเมวฯ ญตฺติจตุตฺถกมฺมวเสน กยิรมานํ ทฬฺหตรํ โหติ, ตสฺมา กาตพฺพนฺติ เอกเจฺจ วทนฺติฯ เอวํ ปน สติ กมฺมสงฺกโร โหติ, ตสฺมา น กาตพฺพนฺติ ปฏิกฺขิตฺตเมวฯ สเจ ปน อกฺขรปริหีนํ วา ปทปริหีนํ วา ทุรุตฺตปทํ วา โหติ , ตสฺส โสธนตฺถํ ปุนปฺปุนํ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ อิทํ อกุปฺปกมฺมสฺส ทฬฺหีกมฺมํ โหติ, กุปฺปกเมฺม กมฺมํ หุตฺวา ติฏฺฐติฯ

ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ ญตฺติญฺจ ติโสฺส จ กมฺมวาจาโย สาเวตฺวาว กาตพฺพํ, อปโลกนกมฺมาทิวเสน น กาตพฺพํฯ **ปญฺจหากาเรหิ วิปชฺชนฺตี**ติ ปญฺจหิ การเณหิ วิปชฺชนฺติฯ

๔๘๓. **สมฺมุขากรณียํ กมฺมํ อสมฺมุขา กโรติ, วตฺถุวิปนฺนํ อธมฺมกมฺม**นฺติ เอตฺถ อตฺถิ กมฺมํ สมฺมุขากรณียํ; อตฺถิ อสมฺมุขากรณียํ; ตตฺถ อสมฺมุขากรณียํ นาม ทูเตนุปสมฺปทา, ปตฺตนิกฺกุชฺชนํ, ปตฺตุกฺกุชฺชนํ, อุมฺมตฺตกสฺส ภิกฺขุโน อุมฺมตฺตกสมฺมุติ, เสกฺขานํ กุลานํ เสกฺขสมฺมุติ, ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน พฺรหฺมทโณฺฑ, เทวทตฺตสฺส ปกาสนียกมฺมํ, อปฺปสาทนียํ ทเสฺสนฺตสฺส ภิกฺขุโน ภิกฺขุนิสเงฺฆน กาตพฺพํ อวนฺทนียกมฺมนฺติ อฏฺฐวิธํ โหติ, ตํ สพฺพํ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อิทํ อฏฺฐวิธมฺปิ กมฺมํ อสมฺมุขา กตํ สุกตํ โหติ อกุปฺปํฯ

เสสานิ สพฺพกมฺมานิ สมฺมุขา เอว กาตพฺพานิ – สงฺฆสมฺมุขตา, ธมฺมสมฺมุขตา, วินยสมฺมุขตา, ปุคฺคลสมฺมุขตาติ อิมํ จตุพฺพิธํ สมฺมุขาวินยํ อุปเนตฺวาว กาตพฺพานิฯ เอวํ กตานิ หิ สุกตานิ โหนฺติฯ เอวํ อกตานิ ปเนตานิ อิมํ สมฺมุขาวินยสงฺขาตํ วตฺถุํ วินา กตตฺตา วตฺถุวิปนฺ

นานิ นาม โหนฺติฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘สมฺมุขากรณียํ กมฺมํ อสมฺมุขา กโรติ, วตฺถุวิปนฺนํ อธมฺมกมฺม’’นฺติฯ

ปฏิปุจฺฉากรณียาทีสุปิ ปฏิปุจฺฉาทิกรณเมว วตฺถุ, ตํ วตฺถุํ วินา กตตฺตา เตสมฺปิ วตฺถุวิปนฺนตา เวทิตพฺพาฯ อิทํ ปเนตฺถ วจนตฺถมตฺตํฯ **ปฏิปุจฺฉา กรณียํ อปฺปฏิปุจฺฉา กโรตี**ติ ปุจฺฉิตฺวา โจเทตฺวา สาเรตฺวา กาตพฺพํ อปุจฺฉิตฺวา อโจเทตฺวา อสาเรตฺวา กโรติฯ **ปฏิญฺญาย กรณียํ อปฺปฏิญฺญาย กโรตี**ติ ปฏิญฺญํ อาโรเปตฺวา ยถาทินฺนาย ปฏิญฺญาย กาตพฺพํ อปฺปฏิญฺญาย กโรนฺตสฺส วิปฺปลปนฺตสฺส พลกฺกาเรน กโรติฯ **สติวินยารหสฺสา**ติ ทพฺพมลฺลปุตฺตตฺเถรสทิสสฺส ขีณาสวสฺสฯ **อมูฬฺหวินยารหสฺสา**ติ คคฺคภิกฺขุสทิสสฺส อุมฺมตฺตกสฺสฯ **ตสฺสปาปิยสิกกมฺมารหสฺสา**ติ อุปวาฬภิกฺขุสทิสสฺส อุสฺสนฺนปาปสฺสฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ

อนุโปสเถ อุโปสถํ กโรตีติ อนุโปสถทิวเส อุโปสถํ กโรติฯ อุโปสถทิวโส นาม ฐเปตฺวา กตฺติกมาสํ อวเสเสสุ เอกาทสสุ มาเสสุ ภินฺนสฺส สงฺฆสฺส สามคฺคิทิวโส จ ยถาวุตฺตจาตุทฺทสปนฺนรสา จฯ เอตํ ติปฺปการมฺปิ อุโปสถทิวสํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺมิํ ทิวเส อุโปสถํ กโรนฺโต อนุโปสเถ อุโปสถํ กโรติ นามฯ ยตฺร หิ ปตฺตจีวราทีนํ อตฺถาย อปฺปมตฺตเกน การเณน วิวทนฺตา อุโปสถํ วา ปวารณํ วา ฐเปนฺติ, ตตฺถ ตสฺมิํ อธิกรเณ วินิจฺฉิเต ‘‘สมคฺคา ชาตามฺหา’’ติ อนฺตรา สามคฺคิอุโปสถํ กาตุํ น ลภนฺติ, กโรเนฺตหิ อนุโปสเถ อุโปสโถ กโต นาม โหติฯ

อปวารณาย ปวาเรตีติ อปวารณาทิวเส ปวาเรติ; ปวารณาทิวโส นาม เอกสฺมิํ กตฺติกมาเส ภินฺนสฺส สงฺฆสฺส สามคฺคิทิวโส จ ปจฺจุกฺกฑฺฒิตฺวา ฐปิตทิวโส จ เทฺว จ ปุณฺณมาสิโยฯ เอวํ จตุพฺพิธมฺปิ ปวารณาทิวสํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺมิํ ทิวเส ปวาเรโนฺต อปวารณาย ปวาเรติ นามฯ อิธาปิ อปฺปมตฺตกสฺส วิวาทสฺส วูปสเม สามคฺคิปวารณํ กาตุํ น ลภนฺติ, กโรเนฺตหิ อปวารณาย ปวารณา กตา โหติฯ อปิจ อูนวีสติวสฺสํ วา อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนปุพฺพํ วา เอกาทสสุ วา อภพฺพปุคฺคเลสุ อญฺญตรํ อุปสมฺปาเทนฺตสฺสปิ วตฺถุวิปนฺนํ อธมฺมกมฺมํ โหติฯ เอวํ วตฺถุโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺติฯ

๔๘๔. ญตฺติโต วิปตฺติยํ ปน **วตฺถุํ น ปรามสตี**ติ ยสฺส อุปสมฺปทาทิกมฺมํ กโรติ, ตํ น ปรามสติ, ตสฺส นามํ น คณฺหาติฯ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วทติ; เอวํ วตฺถุํ น ปรามสติฯ

สงฺฆํ น ปรามสตีติ สงฺฆสฺส นามํ น คณฺหาติฯ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วทติ; เอวํ สงฺฆํ น ปรามสติฯ

ปุคฺคลํ น ปรามสตีติ โย อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส อุปชฺฌาโย, ตํ น ปรามสติ, ตสฺส นามํ น คณฺหาติฯ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วทติ; เอวํ ปุคฺคลํ น ปรามสติฯ

ญตฺติํ น ปรามสตีติ สเพฺพน สพฺพํ ญตฺติํ น ปรามสติฯ ญตฺติทุติยกเมฺม ญตฺติํ อฐเปตฺวา ทฺวิกฺขตฺตุํ กมฺมวาจาย เอว อนุสฺสาวนกมฺมํ กโรติฯ ญตฺติจตุตฺถกเมฺมปิ ญตฺติํ อฐเปตฺวา

จตุกฺขตฺตุํ กมฺมวาจาย เอว อนุสฺสาวนกมฺมํ กโรติ; เอวํ ญตฺตึ น ปรามสติฯ

ปจฺฉา วา ญตฺตึ ฐเปตีติ ปฐมํ กมฺมวาจาย อนุสฺสาวนกมฺมํ กตฺวา ‘‘เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺวา ‘‘ขมติ สงฺฆสฺส ตสฺมา ตุณฺหี เอวเมตํ ธารยามี’’ติ วทติ; เอวํ ปจฺฉา ญตฺตึ ฐเปติฯ อิติ อิเมหิ ปญฺจหากาเรหิ ญตฺติโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺติฯ

๔๘๕. อนุสฺสาวนโต วิปตฺติยํ ปน วตฺถุอาทีนิ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิฯ เอวํ ปน เนสํ อปรามสนํ โหติ – ‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ’’ติ ปฐมานุสฺสาวเน ‘‘ทุติยมฺปิ เอตมตฺถํ วทามิ, ตติยมฺปิ เอตมตฺถํ วทามิ, สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ’’ติ ทุติยตติยานุสฺสาวนาสุ วา ‘‘อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วตฺตพฺเพ ‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ วทนฺโต วตฺถุํ น ปรามสติ นามฯ ‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วตฺตพฺเพ ‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต, อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ วทนฺโต สงฺฆํ น ปรามสติ นามฯ ‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ วตฺตพฺเพ ‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อุปสมฺปทาเปกฺโข’’ติ วทนฺโต ปุคฺคลํ น ปรามสติ นามฯ

สาวนํ หาเปตีติ สเพฺพน สพฺพํ กมฺมวาจาย อนุสฺสาวนํ น กโรติ, ญตฺติทุติยกเมฺม ทฺวิกฺขตฺตุํ ญตฺติเมว ฐเปติ, ญตฺติจตุตฺถกเมฺม จตุกฺขตฺตุํ ญตฺติเมว ฐเปติ; เอวํ อนุสฺสาวนํ หาเปติ ฯ โยปิ ญตฺติทุติยกเมฺม เอกํ ญตฺตึ ฐเปตฺวา เอกํ กมฺมวาจํ อนุสฺสาเวนฺโต อกฺขรํ วา ฉเฑฺฑติ, ปทํ วา ทุรุตฺตํ กโรติ, อยมฺปิ อนุสฺสาวนํ หาเปติเยวฯ ญตฺติจตุตฺถกเมฺม ปน เอกํ ญตฺตึ ฐเปตฺวา สกิเมว วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา กมฺมวาจาย อนุสฺสาวนํ กโรนฺโตปิ อกฺขรํ วา ปทํ วา ฉเฑฺฑนฺโตปิ ทุรุตฺตํ กโรนฺโตปิ อนุสฺสาวนํ หาเปติเยวาติ เวทิตโพฺพฯ

ทุรุตฺตํ กโรตีติ เอตฺถ ปน อยํ วินิจฺฉโย – โย หิ อญฺญสฺมึ อกฺขเร วตฺตเพฺพ อญฺญํ วทติ, อยํ ทุรุตฺตํ กโรติ นามฯ ตสฺมา กมฺมวาจํ กโรเนฺตน ภิกฺขุนา ยฺวายํ –

> ‘‘สิถิลํ ธนิตญฺจ ทีฆรสฺสํ, ครุกํ ลหุกญฺจ นิคฺคหิตํ;
> สมฺพนฺธํ ววตฺถิตํ วิมุตฺตํ, ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยา ปเภโท’’ติฯ

วุโตฺต, อยํ สุฎฺฐุ อุปลกฺเขตโพฺพฯ เอตฺถ หิ **‘‘สิถิลํ’’** นาม ปญฺจสุ วเคฺคสุ ปฐมตติยํฯ **‘‘ธนิตํ’’** นาม เตเสฺวว ทุติยจตุตฺถํฯ **‘‘ทีฆ’’**นฺติ ทีเฆน กาเลน วตฺตพฺพํ อาการาทิฯ **‘‘รสฺส’’**นฺติ ตโต อุปฑฺฒกาเลน วตฺตพฺพํ อการาทิฯ **‘‘ครุก’’**นฺติ ทีฆเมวฯ ยํ วา อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเตฺถรสฺส ยสฺส นกฺขมตีติ เอวํ สํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติฯ **‘‘ลหุก’’**นฺติ รสฺสเมวฯ ยํ วา อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเถรสฺส ยสฺส น ขมตีติ เอวํ อสํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติฯ **‘‘นิคฺคหิต’’**นฺติ ยํ กรณานิ นิคฺคเหตฺวา อวิสฺสเชฺชตฺวา อวิวเฎน มุเขน สานุนาสิกํ กตฺวา วตฺตพฺพํฯ **‘‘สมฺพนฺธ’’**นฺติ ยํ ปรปเทน สมฺพนฺธิตฺวา ‘‘ตุณฺหิสฺสา’’ติ วา ‘‘ตุณฺหสฺสา’’ติ วา วุจฺจติฯ **‘‘ววตฺถิต’’**นฺติ ยํ ปรปเทน อสมฺพนฺธํ กตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘ตุณฺหี อสฺสา’’ติ วา ‘‘ตุณฺห อสฺสา’’ติ วา วุจฺจติฯ **‘‘วิมุตฺต’’**นฺติ ยํ กรณานิ อนิคฺคเหตฺวา วิสฺสเชฺชตฺวา วิวเฎน มุเขน อนุนาสิกํ อกตฺวา วุจฺจติฯ

ตตฺถ ‘‘สุณาตุ เม’’ติ วตฺตเพฺพ ต-การสฺส ถ-การํ กตฺวา ‘‘สุณาถุ เม’’ติ วจนํ สิถิลสฺส ธนิตกรณํ นามฯ ตถา ‘‘ปตฺตกลฺลํ, เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘ปตฺถกลฺลํ, เอสา ญตฺถี’’ติอาทิวจนญฺจฯ ‘‘ภเนฺต สงฺโฆ’’ติ วตฺตเพฺพ ภ-การ ฆ-การานํ พ-การ ค-กาเร กตฺวา ‘‘พเนฺต ส

โงค’’ติ วจนํ ธนิตสฺส สิถิลกรณํ นามฯ ‘‘สุณาตุ เม’’ติ วิวเฏน มุเขน วตฺตพฺพํ ปน ‘‘สุณํตุ เม’’ติ วา ‘‘เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺตพฺพํ ‘‘เอสํ ญตฺตี’’ติ วา อวิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ กตฺวา วจนํ วิมุตฺตสฺส นิคฺคหิตวจนํ นามฯ ‘‘ปตฺตกลฺล’’นฺติ อวิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ กตฺวา วตฺตพฺพํ ‘‘ปตฺตกลฺลา’’ติ วิวเฏน มุเขน อนุนาสิกํ อกตฺวา วจนํ นิคฺคหิตสฺส วิมุตฺตวจนํ นามฯ

อิติ สิถิเล กตฺตพฺเพ ธนิตํ, ธนิเต กตฺตพฺเพ สิถิลํ, วิมุตฺเต กตฺตพฺเพ นิคฺคหิตํ, นิคฺคหิเต กตฺตพฺเพ วิมุตฺตนฺติ อิมานิ จตฺตาริ พฺยญฺชนานิ อนฺตกมฺมวาจาย กมฺมํ ทูเสนฺติฯ เอวํ วทนฺโต หิ อญฺญสฺมึ อกฺขเร วตฺตพฺเพ อญฺญํ วทติ, ทุรุตฺตํ กโรตีติ วุจฺจติฯ อิตเรสุ ปน ทีฆรสฺสาทีสุ ฉสุ พฺยญฺชเนสุ ทีฆฏฺฐาเน ทีฆเมว, รสฺสฏฺฐาเน จ รสฺสเมวาติ เอวํ ยถาฐาเน ตํ ตเทว อกฺขรํ ภาสนฺเตน อนุกฺกมาคตํ ปเวณึ อวินาเสนฺเตน กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ สเจ ปน เอวํ อกตฺวา ทีเฆ วตฺตพฺเพ รสฺสํ, รเสฺส วา วตฺตพฺเพ ทีฆํ วทติ; ตถา ครุเก วตฺตพฺเพ ลหุกํ, ลหุเก วา วตฺตพฺเพ ครุกํ วทติ; สมฺพนฺเธ วา ปน วตฺตพฺเพ ววตฺถิตํ, ววตฺถิเต วา วตฺตพฺเพ สมฺพนฺธํ วทติ; เอวํ วุตฺเตปิ กมฺมวาจา น กุปฺปติฯ อิมานิ หิ ฉ พฺยญฺชนานิ กมฺมํ น โกเปนฺติฯ

ยํ ปน สุตฺตนฺติกเตฺถรา ‘‘ท-กาโร ต-การมาปชฺชติ, ต-กาโร ท-การมาปชฺชติ, จ-กาโร ช-การมาปชฺชติ, ช-กาโร จ-การมาปชฺชติ, ย-กาโร ก-การมาปชฺชติ, ก-กาโร ย-การมาปชฺชติ; ตสฺมา ท-การาทีสุ วตฺตพฺเพสุ ต-การาทิวจนํ น วิรุชฺฌตี’’ติ วทนฺติ, ตํ กมฺมวาจํ ปตฺวา น วฏฺฏติฯ ตสฺมา วินยธเรน เนว ท-กาโร ต-กาโร กาตพฺโพ…เป.… น ก-กาโร ย-กาโรฯ ยถา ปาฬิยา นิรุตฺตึ โสเธตฺวา ทสวิธาย พฺยญฺชนนิรุตฺติยา วุตฺตโทเส ปริหรนฺเตน กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ อิตรถา หิ สาวนํ หาเปติ นามฯ

อกาเล วา สาเวตีติ สาวนาย อกาเล อโนกาเส ญตฺตึ อฏฺฐเปตฺวา ปฐมํเยว อนุสฺสาวน กมฺมํ กตฺวา ปจฺฉา ญตฺตึ ฐเปติฯ อิติ อิเมหิ ปญฺจหากาเรหิ อนุสฺสาวนโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺติฯ

๔๘๖. สีมโต วิปตฺติยํ ปน **อติขุทฺทกสีมา** นาม ยา เอกวีสติ ภิกฺขู น คณฺหาติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ น สกฺกนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา ยา เอวรูปา สีมา, อยํ สมฺมตาปิ อสมฺมตา, คามเขตฺตสทิสาว โหติ, ตตฺถ กตํ กมฺมํ กุปฺปติฯ เอส นโย เสสสีมาสุปิฯ เอตฺถ ปน **อติมหตี** นาม ยา เกสคฺคมเตฺตนาปิ ติโยชนํ อติกฺกาเมตฺวา สมฺมตา โหติฯ **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม อฆฏิตนิมิตฺตา วุจฺจติฯ ปุรตฺถิมาย ทิสาย นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา อนุกฺกเมเนว ทกฺขิณาย ปจฺฉิมาย อุตฺตราย ทิสาย กิเตฺตตฺวา ปุน ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปุพฺพกิตฺติตํ นิมิตฺตํ ปฏิกิเตฺตตฺวาว ฐเปตุํ วฏฺฏติ; เอวํ อขณฺฑนิมิตฺตา โหติฯ สเจ ปน อนุกฺกเมน อาหริตฺวา อุตฺตราย ทิสาย นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา ตเตฺถว ฐเปติ, ขณฺฑนิมิตฺตา โหติฯ อปราปิ **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม ยา อนิมิตฺตุปคํ ตจสารรุกฺขํ วา ขาณุกํ วา ปํสุปุญฺชวาลิกาปุญฺชานํ วา อญฺญตรํ อนฺตรา เอกํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตา โหติฯ **ฉายานิมิตฺตา** นาม ยา ปพฺพตจฺฉายาทีนํ ยํกิญฺจิ ฉายํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตา โหติฯ **อนิมิตฺตา** นาม ยา สเพฺพน สพฺพํ นิมิตฺตานิ อกิเตฺตตฺวา สมฺมตา โหติฯ

พหิสีเม ฐิโต สีมํ สมฺมนฺนติ นาม นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา นิมิตฺตานํ พหิ ฐิโต สมฺมนฺนติฯ **นทิยา สมุเทฺท ชาตสฺสเร สีมํ สมฺมนฺนตี**ติ เอเตสุ นทิอาทีสุ ยํ สมฺมนฺนติ, สา เอวํ สมฺมตาปิ ‘‘สพฺพา, ภิกฺขเว, นที อสีมา, สโพฺพ สมุโทฺท อสีโม, สโพฺพ ชาตสฺสโร อสีโม’’ติ (มหาว. ๑๔๗) วจนโต อสมฺมตาว โหติฯ **สีมาย สีมํ สมฺภินฺทตี**ติ อตฺตโน สีมาย ปเรสํ สีมํ สมฺภินฺทติฯ **อโชฺฌตฺถรตี**ติ อตฺตโน สีมาย ปเรสํ สีมํ อโชฺฌตฺถรติฯ ตตฺถ ยถา สเมฺภโท จ อโชฺฌตฺถรณญฺจ โหติ, ตํ สพฺพํ อุโปสถกฺขนฺธเก วุตฺตเมวฯ อิติ อิมา เอกาทสปิ สีมา อสีมา

คามเขตฺตสทิสา เอว, ตาสุ นิสีทิตฺวา กตํ กมฺมํ กุปฺปติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อิเมหิ เอกาทสหิ อากาเรหิ สีมโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺตี’’ติฯ

๔๘๗-๔๘๘. ปริสโต กมฺมวิปตฺติยํ ปน กิญฺจิ อนุตฺตานํ นาม นตฺถิฯ ยมฺปิ ตตฺถ กมฺมปฺปตฺตฉนฺทารหลกฺขณํ วตฺตพฺพํ สิยา, ตมฺปิ ปรโต ‘‘จตฺตาโร ภิกฺขู ปกตตฺตา กมฺมปฺปตฺตา’’ติอาทินา นเยน วุตฺตเมวฯ ตตฺถ **ปกตตฺตา กมฺมปฺปตฺตา**ติ จตุวคฺคกรเณ กมฺเม จตฺตาโร ปกตตฺตา อนุกฺขิตฺตา อนิสฺสาริตา ปริสุทฺธสีลา จตฺตาโร ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา กมฺมสฺส อรหา อนุจฺฉวิกา สามิโนฯ น เตหิ วินา ตํ กมฺมํ กยิรติ, น เตสํ ฉนฺโท วา ปาริสุทฺธิ วา เอติฯ อวเสสา ปน สเจปิ สหสฺสมตฺตา โหนฺติ, สเจ สมานสํวาสกา, สพฺเพ ฉนฺทารหาว โหนฺติฯ ฉนฺทปาริสุทฺธึ ทตฺวา อาคจฺฉนฺตุ วา มา วา, กมฺมํ ปน ติฏฺฐติฯ ยสฺส ปน สงฺโฆ ปริวาสาทิกมฺมํ กโรติ, โส เนว กมฺมปฺปตฺโต, นาปิ ฉนฺทารโหฯ อปิจ ยสฺมา ตํ ปุคฺคลํ วตฺถุํ กตฺวา สงฺโฆ กมฺมํ กโรติ, ตสฺมา ‘‘กมฺมารโห’’ติ วุจฺจติฯ เสสกมฺเมสุปิ เอเสว นโยฯ

๔๘๙. ปุน **จตฺตาริ กมฺมานี**ติอาทิโก นโย ปณฺฑกาทีนํ อวตฺถุภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺโตฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

อปโลกนกมฺมกถา

๔๙๕-๔๙๖. อิทานิ เตสํ กมฺมานํ ปเภททสฺสนตฺถํ **‘‘อปโลกนกมฺมํ กติ ฐานานิ คจฺฉตี’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **‘‘อปโลกนกมฺมํ ปญฺจ ฐานานิ คจฺฉติ – โอสารณํ, นิสฺสารณํ, ภณฺฑุกมฺมํ, พฺรหฺมทณฺฑํ, กมฺมลกฺขณญฺเญว ปญฺจม**’’นฺติ เอตฺถ ‘‘โอสารณํ นิสฺสารณ’’นฺติ ปทสิลิฏฺฐตาเยตํ วุตฺตํฯ ปฐมํ ปน นิสฺสารณา โหติ, ปจฺฉา โอสารณาฯ ตตฺถ ยา กณฺฏกสามเณรสฺส ทณฺฑกมฺมนาสนา, สา ‘‘นิสฺสารณา’’ติ เวทิตพฺพาฯ ตสฺมา เอตรหิ สเจปิ สามเณโร พุทฺธสฺส วา ธมฺมสฺส วา สงฺฆสฺส วา อวณฺณํ ภณติ, ‘‘อกปฺปิยํ กปฺปิย’’นฺติ ทีเปติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต, โส ยาวตติยํ นิวาเรตฺวา ตํ ลทฺธึ นิสฺสชฺชาเปตโพฺพฯ โน เจ วิสฺสเชฺชติ, สงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา ‘‘วิสฺสเชฺชหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ โน เจ วิสฺสเชฺชติ, พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา อปโลกนกมฺมํ กตฺวา นิสฺสาเรตโพฺพฯ เอวญฺจ ปน กมฺมํ กาตพฺพํ –

> ‘‘สงฺฆํ, ภเนฺต, ปุจฺฉามิ – ‘อยํ อิตฺถนฺนาโม สามเณโร พุทฺธสฺส ธมฺมสฺส สงฺฆสฺส อวณฺณวาที มิจฺฉาทิฏฺฐิโก, ยํ อเญฺญ สามเณรา ลภนฺติ, ทิรตฺตติรตฺตํ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สหเสยฺยํ, ตสฺส อลาภาย นิสฺสารณา รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’ติฯ ทุติยมฺปิ… ตติยมฺปิ, ภเนฺต, สงฺฆํ ปุจฺฉามิ – ‘อยํ อิตฺถนฺนาโม สามเณโร พุทฺธสฺส…เป.… รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’ติ จร ปิเร วินสฺสา’’ติฯ

โส อปเรน สมเยน ‘‘อหํ, ภเนฺต, พาลตาย อญฺญาณตาย อลกฺขิกตาย เอวํ อกาสึ, สฺวาหํ สงฺฆํ ขมาเปมี’’ติ ขมาเปนฺโต ยาวตติยํ ยาจาเปตฺวา อปโลกนกเมฺมเนว โอสาเรตโพฺพฯ เอวํ ปน โอสาเรตโพฺพ, สงฺฆมชฺฌํ พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา สงฺฆสฺส อนุมติยา สาเวตพฺพํ –

> ‘‘สงฺฆํ, ภเนฺต, ปุจฺฉามิ – อยํ อิตฺถนฺนาโม สามเณโร พุทฺธสฺส ธมฺมสฺส สงฺฆสฺส อวณฺณวาที มิจฺฉาทิฏฺฐิโก, ยํ อเญฺญ สามเณรา ลภนฺติ, ภิกฺขูหิ สทฺธึ ทิรตฺตติรตฺตํ สหเสยฺยํ, ตสฺส อลาภาย นิสฺสาริโต, สฺวายํ อิทานิ โสรโต นิวาตวุตฺติ ลชฺชิธมฺมํ โอกฺ

กโนฺต หิโรตฺตเปฺป ปติฏฺฐิโต กตทณฺฑกมฺม อจฺจยํ เทเสติ, อิมสฺส สามเณรสฺส ยถา ปุเร กายสโมฺภคสามคฺคิทานํ รุจฺจติ สงฺฆสฺสา''ติฯ

เอวํ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ เอวํ อปโลกนกมฺมํ โอสารณญฺจ นิสฺสารณญฺจ คจฺฉติฯ **ภณฺฑุกมฺมํ** มหาขนฺธกวณฺณนายํ วุตฺตเมวฯ **พฺรหฺมทโณฺฑ** ปญฺจสติกกฺขนฺธเก วุโตฺตเยวฯ น เกวลํ ปเนส ฉนฺนเสฺสว ปญฺญโตฺต, โย อโญฺญปิ ภิกฺขุ มุขโร โหติ, ภิกฺขู ทุรุตฺตวจเนหิ ฆเฏฺฏโนฺต ขุํเสโนฺต วเมฺภโนฺต วิหรติ, ตสฺสปิ ทาตโพฺพฯ เอวญฺจ ปน ทาตโพฺพ, สงฺฆมเชฺฌ พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา สงฺฆสฺส อนุมติยา สาเวตพฺพํ –

''ภเนฺต, อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ มุขโร, ภิกฺขู ทุรุตฺตวจเนหิ ฆเฏฺฏโนฺต วิหรติฯ โส ภิกฺขุ ยํ อิเจฺฉยฺย, ตํ วเทยฺยฯ ภิกฺขูหิ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ เนว วตฺตโพฺพ, น โอวทิตโพฺพ, น อนุสาสิตโพฺพฯ สงฺฆํ, ภเนฺต, ปุจฺฉามิ – 'อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑสฺส ทานํ, รุจฺจติ สงฺฆสฺสา'ติฯ ทุติยมฺปิ ปุจฺฉามิ, ตติยมฺปิ ปุจฺฉามิ – 'อิตฺถนฺนามสฺส, ภเนฺต, ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑสฺส ทานํ, รุจฺจติ สงฺฆสฺสา'''ติฯ

ตสฺส อปเรน สมเยน สมฺมา วตฺติตฺวา ขมาเปนฺตสฺส พฺรหฺมทโณฺฑ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตโพฺพฯ เอวญฺจ ปน ปฏิปฺปสฺสเมฺภตโพฺพ, พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา สงฺฆมเชฺฌ สาเวตพฺพํ –

''ภเนฺต, ภิกฺขุสโงฺฆ อสุกสฺส ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑํ อทาสิ, โส ภิกฺขุ โสรโต นิวาตวุตฺติ ลชฺชิธมฺมํ โอกฺกโนฺต หิโรตฺตเปฺป ปติฏฺฐิโต, ปฏิสงฺขา อายตึ สํวเร ติฏฺฐติ, สงฺฆํ, ภเนฺต, ปุจฺฉามิ, ตสฺส ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิ, รุจฺจติ สงฺฆสฺสา''ติฯ

เอวํ ยาวตติยํ วตฺวา อปโลกนกเมฺมเนว พฺรหฺมทโณฺฑ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตโพฺพติฯ

กมฺมลกฺขณเญฺญว ปญฺจมนฺติ ยํ ตํ ภควตา ภิกฺขุนิกฺขนฺธเก ''เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย กทฺทโมทเกน โอสิญฺจนฺติ, 'อเปฺปว นาม อเมฺหสุ สารเชฺชยฺยุ'นฺติ, กายํ วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ ทเสฺสนฺติ , อูรุํ วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ ทเสฺสนฺติ, องฺคชาตํ วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ ทเสฺสนฺติ, ภิกฺขุนิโย โอภาเสนฺติ, ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ สมฺปโยเชนฺติ, 'อเปฺปว นาม อเมฺหสุ สารเชฺชยฺยุ'นฺติฯ อิเมสุ วตฺถูสุ เตสํ ภิกฺขูนํ ทุกฺกฏํ ปญฺญเปตฺวา 'อนุชานามิ ภิกฺขเว ตสฺส ภิกฺขุโน ทณฺฑกมฺมํ กาตุ'นฺติฯ อถ โข ภิกฺขุนีนํ เอตทโหสิ – 'กึ นุ โข ทณฺฑกมฺมํ กาตพฺพ'นฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – 'อวนฺทิโย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภิกฺขุนิสเงฺฆน กาตโพฺพ'''ติ เอวํ อวนฺทิยกมฺมํ อนุญฺญาตํ, ตํ กมฺมลกฺขณเญฺญว ปญฺจมํ อิมสฺส อปโลกนกมฺมสฺส ฐานํ โหติฯ ตสฺส หิ กมฺมเญฺญว ลกฺขณํ, น โอสารณาทีนิ; ตสฺมา ''กมฺมลกฺขณ''นฺติ วุจฺจติฯ ตสฺส กรณํ ตเตฺถว วุตฺตํฯ อปิจ นํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา สทฺธึ วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ อิธาปิ วทาม, ภิกฺขุนุปสฺสเย สนฺนิปติตสฺส ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อนุมติยา พฺยตฺตาย ภิกฺขุนิยา สาเวตพฺพํ –

''อเยฺย อสุโก นาม อโยฺย ภิกฺขุนีนํ อปาสาทิกํ ทเสฺสติ, เอตสฺส อยฺยสฺส อวนฺทิยกรณํ รุจฺจตีติ ภิกฺขุนิสงฺฆํ ปุจฺฉามิ, ทุติยมฺปิ… ตติยมฺปิ ภิกฺขุนิสงฺฆํ ปุจฺฉามี''ติฯ

เอวํ ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา อปโลกนกเมฺมน อวนฺทิยกมฺมํ กาตพฺพํฯ

ตโต ปฏฺฐาย โส ภิกฺขุ ภิกฺขุนีหิ น วนฺทิตโพฺพฯ สเจ อวนฺทิยมาโน หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา สมฺมา วตฺตติ, เตน ภิกฺขุนิโย ขมาเปตพฺพาฯ ขมาเปเนฺตน ภิกฺขุนุปสฺสยํ อคนฺตฺวา วิ

หาเรเยว สงฺฆํ วา คณํ วา เอกํ ภิกฺขุํ วา อุปสงฺกมิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อหํ ภนฺเต ปฏิสงฺขา อายตึ สํวเร ติฏฺฐามิ, น ปุน อปาสาทิกํ ทเสฺสสฺสามิ, ภิกฺขุนิสงฺโฆ มยฺหํ ขมตู’’ติ ขมาเปตพฺพํฯ เตน สเงฺฆน วา คเณน วา เอกํ ภิกฺขุํ เปเสตฺวา เอกภิกฺขุนา วา สยเมว คนฺตฺวา ภิกฺขุนิโย วตฺตพฺพา – ‘‘อยํ ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา อายตึ สํวเร ฐิโต, อิมินา อจฺจยํ เทเสตฺวา ภิกฺขุนิสงฺโฆ ขมาปิโต, ภิกฺขุนิสงฺโฆ อิมํ วนฺทิยํ กโรตู’’ติฯ โส วนฺทิโย กาตโพฺพฯ เอวญฺจ ปน กาตโพฺพ, ภิกฺขุนุปสฺสเย สนฺนิปติตสฺส ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อนุมติยา พฺยตฺตาย ภิกฺขุนิยา สาเวตพฺพํ –

> ‘‘อยํ อเยฺย อสฺโก นาม อโยฺย ภิกฺขุนีนํ อปาสาทิกํ ทเสฺสตีติ ภิกฺขุนิสเงฺฆน อวนฺทิโย กโต, โส ลชฺชิธมฺมํ โอกฺกมิตฺวา ปฏิสงฺขา อายตึ สํวเร ฐิโต อจฺจยํ เทเสตฺวา ภิกฺขุนิสงฺฆํ ขมาเปสิ, ตสฺส อยฺยสฺส วนฺทิยกรณํ รุจฺจตีติ ภิกฺขุนิสงฺฆํ ปุจฺฉามี’’ติ –
>
> ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํ เอวํ อปโลกนกเมฺมเนว วนฺทิโย กาตโพฺพฯ

อยํ ปเนตฺถ ปาฬิมุตฺตโกปิ กมฺมลกฺขณวินิจฺฉโยฯ อิทญฺหิ กมฺมลกฺขณํ นาม ภิกฺขุนิสงฺฆมูลกํ ปญฺญตฺตํ, ภิกฺขุสงฺฆสฺสาปิ ปเนตํ ลพฺภติเยวฯ ยญฺหิ ภิกฺขุสโงฺฆ สลากคฺคยาคคฺคภตฺตคฺคอุโปสถเคฺคสุ อปโลกนกมฺมํ กโรติ, เอตมฺปิ กมฺมลกฺขณเมวฯ อจฺฉินฺนจีวรชิณฺณจีวรนฏฺฐจีวรานญฺหิ สงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ยาวตติยํ สาเวตฺวา อปโลกนกมฺมํ กตฺวา จีวรํ ทาตุํ วฏฺฏติฯ อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชเกน ปน จีวรํ กโรนฺตสฺส เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนายํ วุตฺตปฺปเภทานิ สูจิอาทีนิ อนปโลเกตฺวาปิ ทาตพฺพานิฯ เตสํ ทาเน โสเยว อิสฺสโร, ตโต อติเรกํ เทเนฺตน อปโลเกตฺวา ทาตพฺพํฯ ตโต หิ อติเรกทาเน สโงฺฆ สามีฯ คิลานเภสชฺชมฺปิ ตตฺถ วุตฺตปฺปการํ สยเมว ทาตพฺพํฯ อติเรกํ อิจฺฉนฺตสฺส อปโลเกตฺวา ทาตพฺพํฯ โยปิ จ ทุพฺพโล วา ฉินฺนิริยาปโถ วา ปจฺฉินฺนภิกฺขาจารปโถ วา มหาคิลาโน, ตสฺส มหาวาเสสุ ตตฺรุปฺปาทโต เทวสิกํ นาฬิ วา อุปฑฺฒนาฬิ วา เอกทิวสํเยว วา ปญฺจ วา ทส วา ตณฺฑุลนาฬิโย เทเนฺตน อปโลกนกมฺมํ กตฺวาว ทาตพฺพาฯ เปสลสฺส ภิกฺขุโน ตตฺรุปฺปาทโต อิณปลิโพธมฺปิ พหุสฺสุตสฺส สงฺฆภารนิตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน อนุฏฺฐาปนียเสนาสนมฺปิ สงฺฆกิจฺจํ กโรนฺตานํ กปฺปิยการกาทีนํ ภตฺตเวตนมฺปิ อปโลกนกเมฺมน ทาตุํ วฏฺฏติฯ

จตุปจฺจยวเสน ทินฺนตตฺรุปฺปาทโต สงฺฆิกํ อาวาสํ ชคฺคาเปตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อยํ ภิกฺขุ อิสฺสรวตาย วิจาเรตี’’ติ กถาปจฺฉินฺทนตฺถํ ปน สลากคฺคาทีสุ วา อนฺตรสนฺนิปาเต วา สงฺฆํ ปุจฺฉิตฺวาว ชคฺคาเปตโพฺพฯ จีวรปิณฺฑปาตตฺถาย โอทิสฺสทินฺนตตฺรุปฺปาทโตปิ อปโลเกตฺวา อาวาโส ชคฺคาเปตโพฺพฯ อนปโลเกตฺวาปิ วฏฺฏติฯ ‘‘สูโร วตายํ ภิกฺขุ จีวรปิณฺฑปาตตฺถาย ทินฺนโต อาวาสํ ชคฺคาเปตี’’ติ เอวํ อุปฺปนฺนกถาปเจฺฉทนตฺถํ ปน อปโลกนกมฺมเมว กตฺวา ชคฺคาเปตโพฺพฯ

เจติเย ฉตฺตํ วา เวทิกํ วา โพธิฆรํ วา อาสนฆรํ วา อกตํ วา กโรเนฺตน ชิณฺณํ วา ปฏิสงฺขโรเนฺตน สุธากมฺมํ วา กโรเนฺตน มนุเสฺส สมาทเปตฺวา กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ การโก นตฺถิ, เจติยสฺส อุปนิเกฺขปโต กาเรตพฺพํฯ อุปนิเกฺขเปปิ อสติ อปโลกนกมฺมํ กตฺวา ตตฺรุปฺปาทโต กาเรตพฺพํ, สงฺฆิเกนปิฯ สงฺฆิเกน หิ อปโลเกตฺวา เจติยกิจฺจํ กาตุํ วฏฺฏติฯ เจติยสฺส สนฺตเกน อปโลเกตฺวาปิ สงฺฆิกกิจฺจํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ ตาวกาลิกํ ปน คเหตฺวา ปากติกํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

เจติเย สุธากมฺมาทีนิ กโรเนฺตหิ ปน ภิกฺขาจารโต วา สงฺฆโต วา ยาปนมตฺตํ อลภเนฺตหิ เจติยสนฺตกโต ยาปนมตฺตํ คเหตฺวา ปริภุญฺชเนฺตหิ วตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติ, ‘‘วตฺตํ กโรมา’’ติ มจฺ

ฉมฺสาทีหิ สงฺฆภตฺตํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ เย วิหาเร โรปิตา ผลรุกฺขา สเงฺฆน ปริคฺคหิตา โหนฺติ, ชคฺคนกมฺมํ ลภนฺติ, เยสํ ผลานิ ฆณฺฏึ ปหริตฺวา ภาเชตฺวา ปริภุญฺชนฺติ, เตสุ อปโลกนกมฺมํ น กาตพฺพํฯ เย ปน อปริคฺคหิตา, เตสุ อปโลกนกมฺมํ กาตพฺพํฯ ตํ ปน สลากคฺคยาคคฺคภตฺตคฺคอนฺตรสนฺนิปาเตสุปิ กาตุํ วฏฺฏติ, อุโปสถเคฺค ปน วฏฺฏติเยวฯ ตตฺถ หิ อนาคตานมฺปิ ฉนฺทปาริสุทฺธิ อาหริยติ, ตสฺมา ตํ สุวิโสธิตํ โหติฯ

เอวญฺจ ปน กาตพฺพํ, พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ภิกฺขุสงฺฆสฺส อนุมติยา สาเวตพฺพํ –

> ‘‘ภเนฺต, ยํ อิมสฺมึ วิหาเร อโนฺตสีมาย สงฺฆสนฺตกํ มูลตจปตฺตองฺกุรปุปฺผผลขาทนียาทิ อตฺถิ, ตํ สพฺพํ อาคตาคตานํ ภิกฺขูนํ ยถาสุขํ ปริภุญฺชิตุํ รุจฺจตีติ สงฺฆํ ปุจฺฉามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ ปุจฺฉิตพฺพํฯ

จตูหิ ปญฺจหิ ภิกฺขูหิ กตํ สุกตเมวฯ ยสฺมึ วิหาเร เทฺว ตโย ชนา วสนฺติ, เตหิ นิสีทิตฺวา กตมฺปิ สเงฺฆน กตสทิสเมวฯ ยสฺมึ ปน วิหาเร เอโก ภิกฺขุ โหติ, เตน ภิกฺขุนา อุโปสถทิวเส ปุพฺพกรณปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา นิสิเนฺนน กตมฺปิ กติกวตฺตํ สเงฺฆน กตสทิสเมว โหติฯ

กโรเนฺตน ปน ผลวาเรน กาตุมฺปิ จตฺตาโร มาเส ฉ มาเส เอกสํวจฺฉรนฺติ เอวํ ปริจฺฉินฺทิตฺวาปิ อปริจฺฉินฺทิตฺวาปิ กาตุํ วฏฺฏติฯ ปริจฺฉิเนฺน ยถาปริเจฺฉทํ ปริภุญฺชิตฺวา ปุน กาตพฺพํฯ อปริจฺฉิเนฺน ยาว รุกฺขา ธรนฺติ ตาว วฏฺฏติเยวฯ เยปิ เตสํ รุกฺขานํ พีเชหิ อเญฺญ รุกฺขา โรปิตา โหนฺติ, เตสมฺปิ สา เอว กติกาฯ

สเจ ปน อญฺญสฺมึ วิหาเร โรปิตา โหนฺติ, เตสํ ยตฺถ โรปิตา, ตสฺมึเยว วิหาเร สโงฺฆ สามีฯ เยปิ อญฺญโต พีชานิ อาหริตฺวา ปุริมวิหาเร ปจฺฉา โรปิตา, เตสุ อญฺญา กติกา กาตพฺพาฯ กติกาย กตาย ปุคฺคลิกฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺติ, ยถาสุขํ ผลาทีนิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปเนตฺถ ตํ ตํ โอกาสํ ปริกฺขิปิตฺวา ปริเวณานิ กตฺวา ชคฺคนฺติ, เตสํ ภิกฺขูนํ ปุคฺคลิกฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺติฯ อเญฺญ ปริภุญฺชิตุํ น ลภนฺติ, เตหิ ปน สงฺฆสฺส ทสภาคํ ทตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพานิฯ โยปิ มเชฺฌวิหาเร รุกฺขํ สาขาหิ ปริวาเรตฺวา รกฺขติ, ตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ

โปราณวิหารํ คตสฺส สมฺภาวนียภิกฺขุโน ‘‘เถโร อาคโต’’ติ ผลาผลํ อาหรนฺติ, สเจ ตตฺถ มูเล สพฺพปริยตฺติธโร พหุสฺสุตภิกฺขุ วิหาสิ, ‘‘อทฺธา เอตฺถ ทีฆา กติกา กตา ภวิสฺสตี’’ติ นิกฺกุกฺกุเจฺจน ปริภุญฺชิตพฺพํฯ วิหาเร ผลาผลํ ปิณฺฑปาติกานมฺปิ วฏฺฏติ, ธุตงฺคํ น โกเปติฯ สามเณรา อตฺตโน อาจริยุปชฺฌายานํ พหูนิ ผลานิ เทนฺติ, อเญฺญ ภิกฺขู อลภนฺตา ขิยฺยนฺติ, ขิยฺยนมตฺตเมว เจตํ โหติฯ

สเจ ปน ทุพฺภิกฺขํ โหติ, เอกํ ปนสรุกฺขํ นิสฺสาย สฏฺฐิปิ ชนา ชีวนฺติ, ตาทิเส กาเล สเพฺพสํ สงฺคหกรณตฺถาย ภาเชตฺวา ขาทิตพฺพํ, อยํ สามีจิฯ ยาว ปน กติกวตฺตํ น ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, ตาว เตหิ ขายิตํ สุขายิตเมวฯ กทา ปน กติกวตฺตํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ? ยทา สมโคฺค สโงฺฆ สนฺนิปติตฺวา ‘‘อิโต ปฏฺฐาย ภาเชตฺวา ขาทนฺตู’’ติ สาเวติฯ เอกภิกฺขุเก ปน วิหาเร เอเกน สาวิเตปิ ปุริมกติกา ปฏิปฺปสฺสมฺภติเยวฯ สเจ ปฏิปฺปสฺสทฺธาย กติกาย สามเณรา เนว รุกฺขโต ปาเตนฺติ, น ภูมิโต คเหตฺวา ภิกฺขูนํ เทนฺติ, ปติตผลานิ ปาเทหิ ปหรนฺตา วิจรนฺติ, เตสํ ทสภาคโต ปฏฺฐาย ยาว อุปฑฺฒผลภาเคน ผาติกมฺมํ กาตพฺพํฯ อทฺธา ผาติกมฺมโลเภน อาหริตฺวา ทสฺสนฺติฯ ปุน สุภิเกฺข ชาเต กปฺปิยการเกสุ อาคนฺตฺวา สาขาปริวาราทีนิ กตฺวา รุเกฺข รกฺขเนฺตสุ สามเณรานํ ผาติกมฺมํ น ทาตพฺพํ, ภาเชตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ

‘‘วิหาเร ผลาผลํ อตฺถี’’ติ สามนฺตคาเมหิ มนุสฺสา คิลานานํ วา คพฺภินีนํ วา อตฺถาย อาคนฺตฺวา ‘‘เอกํ นาฬิเกรํ เทถ, อมฺพํ เทถ, ลพุชํ เทถา’’ติ ยาจนฺติ, ทาตพฺพํ น ทาตพฺพนฺติ? ทาตพฺพํฯ อทียมาเน หิ เต โทมนสฺสิกา โหนฺติ, เทเนฺตน ปน สงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา ยาวตติยํ สาเวตฺวา อปโลกนกมฺมํ กตฺวาว ทาตพฺพํ, กติกวตฺตํ วา กตฺวา ฐเปตพฺพํ, เอวญฺจ ปน กาตพฺพํ, พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา สงฺฆสฺส อนุมติยา สาเวตพฺพํ –

> ‘‘สามนฺตคาเมหิ มนุสฺสา อาคนฺตฺวา คิลานาทีนํ อตฺถาย ผลาผลํ ยาจนฺติ, เทฺว นาฬิเกรานิ, เทฺว ตาลผลานิ, เทฺว ปนสานิ, ปญฺจ อมฺพานิ, ปญฺจ กทลิผลานิ คณฺหนฺตานํ อนิวารณํ, อสุกรุกฺขโต จ อสุกรุกฺขโต จ ผลํ คณฺหนฺตานํ อนิวารณํ รุจฺจติ ภิกฺขุสงฺฆสฺสา’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ

ตโต ปฏฺฐาย คิลานาทีนํ นามํ คเหตฺวา ยาจนฺตา ‘‘คณฺหถา’’ติ น วตฺตพฺพา, วตฺตํ ปน อาจิกฺขิตพฺพํ – ‘‘นาฬิเกราทีนิ อิมินา นาม ปริเจฺฉเทน คณฺหนฺตานํ อสุกรุกฺขโต จ อสุกรุกฺขโต จ ผลํ คณฺหนฺตานํ อนิวารณํ กต’’นฺติฯ อนุวิจริตฺวา ปน ‘‘อยํ มธุรผโล อโมฺพ, อิโต คณฺหถา’’ติปิ น วตฺตพฺพาฯ ผลภาชนกาเล ปน อาคตานํ สมฺมเตน อุปฑฺฒภาโค ทาตโพฺพ, อสมฺมเตน อปโลเกตฺวา ทาตพฺพํฯ

ขีณปริพฺพโย วา มคฺคคมิยสตฺถวาโห วา อโญฺญ วา อิสฺสโร อาคนฺตฺวา ยาจติ, อปโลเกตฺวาว ทาตพฺพํฯ พลกฺกาเรน คเหตฺวา ขาทโนฺต น วาเรตโพฺพฯ กุโทฺธ หิ โส รุเกฺขปิ ฉิเนฺทยฺย, อญฺญมฺปิ อนตฺถํ กเรยฺยฯ ปุคฺคลิกปริเวณํ อาคนฺตฺวา คิลานสฺส คาเมน ยาจโนฺต ‘‘อเมฺหหิ ฉายาทีนํ อตฺถาย โรปิตํ, สเจ อตฺถิ, ตุเมฺห ชานาถา’’ติ วตฺตโพฺพฯ ยทิ ปน ผลภริตาว รุกฺขา โหนฺติ, กณฺฏเก พนฺธิตฺวา ผลวาเรน ขาทนฺติ, อปจฺจาสีสเนฺตน หุตฺวา ทาตพฺพํฯ พลกฺกาเรน คณฺหโนฺต น วาเรตโพฺพ, ปุเพฺพ วุตฺตเมเวตฺถ การณํฯ

สงฺฆสฺส ผลาราโม โหติ, ปฏิชคฺคนํ น ลภติ, สเจ ตํ โกจิ วตฺตสีเสน ชคฺคติ, สงฺฆเสฺสว โหติฯ อถาปิ กสฺสจิ ปฏิพลสฺส ภิกฺขุโน ‘‘อิมํ สปฺปุริส ชคฺคิตฺวา เทหี’’ติ สโงฺฆ ภารํ กโรติ, โสเจ วตฺตสีเสน ชคฺคติ, เอวมฺปิ สงฺฆเสฺสว โหติฯ ผาติกมฺมํ ปจฺจาสีสนฺตสฺส ปน ตติยภาเคน วา อุปฑฺฒภาเคน วา ผาติกมฺมํ กาตพฺพํฯ ‘‘ภาริยํ กมฺม’’นฺติ วตฺวา เอตฺตเกน อนิจฺฉโนฺต ปน สพฺพํ ตเวว สนฺตกํ กตฺวา ‘‘มูลภาคํ ทสภาคมตฺตํ ทตฺวา ชคฺคาหี’’ติปิ วตฺตโพฺพฯ ครุภณฺฑตฺตา ปน มูลเจฺฉชฺชวเสน น ทาตพฺพํฯ โส มูลภาคํ ทตฺวา ขาทโนฺต อกตาวาสํ วา กตฺวา กตาวาสํ วา ชคฺคิตฺวา นิสฺสิตกานํ อารามํ นิยฺยาเทติ, เตหิปิ มูลภาโค ทาตโพฺพวฯ ยทา ปน ภิกฺขู สยํ ชคฺคิตุํ ปโหนฺติ, อถ เตสํ ชคฺคิตุญฺจ น ทาตพฺพํ, ชคฺคิตกาเล จ น วาเรตพฺพา, ชคฺคนกาเลเยว วาเรตพฺพาฯ ‘‘พหุํ ตุเมฺหหิ ขายิตํ, อิทานิ มา ชคฺคิตฺถ, ภิกฺขุสโงฺฆเยว ชคฺคิสฺสตี’’ติ วตฺตพฺพํฯ

สเจ ปน เนว วตฺตสีเสน ชคฺคโนฺต อตฺถิ, น ผาติกเมฺมน, น สโงฺฆ ชคฺคิตุํ ปโหติ, เอโก อนาปุจฺฉิตฺวาว ชคฺคิตฺวา ผาติกมฺมํ วเฑฺฒตฺวา ปจฺจาสีสติ, อปโลกนกเมฺมน ผาติกมฺมํ วเฑฺฒตฺวา ทาตพฺพํฯ อิติ อิมํ สพฺพมฺปิ กมฺมลกฺขณเมว โหติฯ อปโลกนกมฺมํ อิมานิ ปญฺจ ฐานานิ คจฺฉติฯ

ญตฺติกมฺมฏฺฐานเภเท ปน ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต อุปสมฺปทาเปโกฺข, อนุสิโฏฺฐ โส มยาฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อาคเจฺฉยฺยาติ, อาคจฺฉาหีติ วตฺตโพฺพ’’ติ เอวํ อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส โอสารณา โอสารณา นามฯ

‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ ธมฺมกถิโก อิมสฺส เนว สุตฺตํ อาคจฺฉติ, โน สุตฺตวิภงฺโค, โส อตฺถํ อสลฺลกฺเขตฺวา พฺยญฺชนจฺฉายาย อตฺถํ ปฏิพาหติฯ ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ วุฏฺฐาเปตฺวา อวเสสา อิมํ อธิกรณํ วูปสเมยฺยามา’’ติ เอวํ อุพฺพาหิกาวินิจฺฉเย ธมฺมกถิกสฺส ภิกฺขุโน นิสฺสารณา นิสฺสารณา นามฯ

‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโสฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ อุโปสถํ กเรยฺยา’’ติ เอวํ อุโปสถกมฺมวเสน ฐปิตา ญตฺติ อุโปสโถ นามฯ

‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสีฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ ปวาเรยฺยา’’ติ เอวํ ปวารณากมฺมวเสน ฐปิตา ญตฺติ ปวารณา นามฯ

‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต อุปสมฺปทาเปกฺโขฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามํ อนุสาเสยฺย’’นฺติฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ อนุสาเสยฺยา’’ติฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามํ อนฺตรายิเก ธมฺเม ปุจฺเฉยฺย’’นฺติฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ อนฺตรายิเก ธมฺเม ปุจฺเฉยฺยา’’ติฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามํ วินยํ ปุจฺเฉยฺย’’นฺติฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ วินยํ ปุจฺเฉยฺยา’’ติฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนาเมน วินยํ ปุฏฺโฐ วิสฺสชฺเชยฺย’’นฺติฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนาเมน วินยํ ปุฏฺโฐ วิสฺสชฺเชยฺยา’’ติ เอวํ อตฺตานํ วา ปรํ วา สมฺมนฺนิตุํ ฐปิตา ญตฺติ สมฺมุติ นามฯ

‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อิทํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน นิสฺสคฺคิยํ สงฺฆสฺส นิสฺสฏฺฐํฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺยา’’ติฯ ‘‘ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อายสฺมนฺตา อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺยุ’’นฺติ เอวํ นิสฺสฏฺฐจีวรปตฺตาทีนํ ทานํ ทานํ นามฯ

‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ อาปตฺตึ สรติ, วิวรติ, อุตฺตานึ กโรติ, เทเสติฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺตึ ปฏิคฺคเณฺหยฺยนฺติฯ ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อหํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺตึ ปฏิคฺคเณฺหยฺย’’นฺติฯ เตน วตฺตโพฺพ ‘‘ปสฺสสี’’ติฯ ‘‘อาม ปสฺสามี’’ติฯ อายตึ สํวเรยฺยาสีติ เอวํ อาปตฺติปฏิคฺคโห ปฏิคฺคโห นามฯ

‘‘สุณนฺตุ เม, อายสฺมนฺตา อาวาสิกาฯ ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิทานิ อุโปสถํ กเรยฺยาม, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาม, อาคเม กาเฬ ปวาเรยฺยามา’’ติฯ เต เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺฆ อธิกรณการกา ตํ กาฬํ อนุวเสยฺยุํ, อาวาสิเกน ภิกฺขุนา พฺยตฺเตน ปฏิพเลน อาวาสิกา ภิกฺขู ญาเปตพฺพา – ‘‘สุณนฺตุ เม, อายสฺมนฺตา อาวาสิกาฯ ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิทานิ อุโปสถํ กเรยฺยาม, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาม, อาคเม ชุเณฺห ปวาเรยฺยามา’’ติ เอวํ กตา ปวารณาปจฺจุกฺกฑฺฒนา ปจฺจุกฺกฑฺฒนา นามฯ

สเพฺพเหว เอกชฺฌํ สนฺนิปติตพฺพํ, สนฺนิปติตฺวา พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สงฺโฆ ญาเปตโพฺพ – ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆ อมฺหากํ ภณฺฑนชาตานํ กลหชาตานํ วิวาทาปนฺนานํ วิหรตํ พหุํ อสฺสามณกํ อชฺฌาจิณฺณํ ภาสิตปริกฺกนฺตํฯ สเจ มยํ อิมาหิ อาปตฺตีหิ อญฺญมญฺญํ กาเรสฺสาม, สิยาปิ ตํ อธิกรณํ กกฺขฬตฺตาย วาฬตฺตาย เภทาย สํวเตฺตยฺยฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺ

ตกลฺลํ, สโงฺฆ อิมํ อธิกรณํ ติณวตฺถารเกน วูปสเมยฺย ฐเปตฺวา ถุลฺลวชฺชํ, ฐเปตฺวา คิหิปฏิส ยุตฺต''นฺติ เอวํ ติณวตฺถารกสมเถน กตฺวา สพฺพปฐมา สพฺพสงฺคาหิกญตฺติ กมฺมลกฺขณํ นามฯ

ตถา ตโต ปรา เอเกกสฺมึ ปเกฺข เอเกกํ กตฺวา เทฺว ญตฺติโย อิติ ยถาวุตฺตปฺปเภทํ โอสา รณํ นิสฺสารณํ…เป…. กมฺมลกฺขณเญฺญว นวมนฺติ ญตฺติกมฺมํ อิมานิ นว ฐานานิ คจฺฉติฯ

ญตฺติทุติยกมฺมฏฺฐานเภเท ปน วฑฺฒสฺส ลิจฺฉวิโน ปตฺตนิกฺกุชฺชนวเสน ขนฺธเก วุตฺตา นิสฺสารณาฯ ตเสฺสว ปตฺตุกฺกุชฺชนวเสน วุตฺตา โอสารณา จ เวทิตพฺพาฯ

สีมาสมฺมุติ ติจีวเรน อวิปฺปวาสสมฺมุติ, สนฺถตสมฺมุติ, ภตฺตุเทฺทสก-เสนาสนคฺคาหาปก-ภณฺฑาคาริก-จีวรปฏิคฺคาหก-จีวรภาชก-ยาคุภาชกผลภาชก-ขชฺชภาชก-อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชก-สาฏิยคฺคาหาปก-ปตฺตคฺคาหาปก-อารามิกเปสกสามเณรเปสกสมฺมุตีติ เอตาสํ สมฺมุตีนํ วเสน สมฺมุติ เวทิตพฺพาฯ กถินจีวรทานมตกจีวรทานวเสน ทานํ เวทิตพฺพํฯ

กถินุทฺธารวเสน อุทฺธาโร เวทิตโพฺพฯ กุฏิวตฺถุวิหารวตฺถุเทสนาวเสน เทสนา เวทิตพฺพาฯ ยา ปน ติณวตฺถารกสมเถ สพฺพสงฺคาหิกญตฺติญฺจ เอเกกสฺมึ ปเกฺข เอเกกํ ญตฺติญฺจาติ ติโสฺส ญตฺติโย ฐเปตฺวา ปุน เอกสฺมึ ปเกฺข เอกา, เอกสฺมึ ปเกฺข เอกาติ เทฺว ญตฺติทุติยกมฺมวาจา วุตฺตา, ตาสํ วเสน กมฺมลกฺขณํ เวทิตพฺพํ ฯ อิติ ญตฺติทุติยกมฺมํ อิมานิ สตฺต ฐานานิ คจฺฉติฯ

ญตฺติจตุตฺถกมฺมฏฺฐานเภเท ปน ตชฺชนียกมฺมาทีนํ สตฺตนฺนํ กมฺมานํ วเสน นิสฺสารณา, เตสํเยว จ กมฺมานํ ปฏิปฺปสฺสมฺภนวเสน โอสารณา เวทิตพฺพาฯ ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติวเสน สมฺมุติ เวทิตพฺพาฯ ปริวาสทานมานตฺตทานวเสน ทานํ เวทิตพฺพํฯ มูลายปฏิกสฺสนกมฺมวเสน นิคฺคโห เวทิตโพฺพฯ ''อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา อฏฺฐ, ยาวตติยกา อริโฏฺฐ จณฺฑกาฬี จ อิเม เต ยาวตติยกา''ติ อิมาสํ เอกาทสนฺนํ สมนุภาสนานํ วเสน สมนุภาสนา เวทิตพฺพาฯ อุปสมฺปทากมฺมอพฺภานกมฺมวเสน ปน กมฺมลกฺขณํ เวทิตพฺพํฯ อิติ ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ อิมานิ สตฺต ฐานานิ คจฺฉติฯ

๔๙๗. อิติ กมฺมานิ จ กมฺมวิปตฺติญฺจ วิปตฺติวิรหิตานํ กมฺมานํ ฐานปเภทคมนญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตสํ กมฺมานํ การกสฺส สงฺฆสฺส ปริเจฺฉทํ ทเสฺสโนฺต ปุน **''จตุวคฺคกรเณ กเมฺม''**ติอาทิมาหฯ ตสฺสโตฺถ ปริสโต กมฺมวิปตฺติวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพติฯ

กมฺมวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อตฺถวสวคฺคาทิวณฺณนา

๔๙๘. อิทานิ ยานิ ตานิ เตสํ กมฺมานํ วตฺถุภูตานิ สิกฺขาปทานิ, เตสํ ปญฺญตฺติยํ อานิสํสํ ทเสฺสตุํ **''เทฺว อตฺถวเส ปฏิจฺจา''**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ทิฏฺฐธมฺมิกานํ เวรานํ สํวรายา**ติ ปาณาติปาตาทีนํ ปญฺจนฺนํ ทิฏฺฐธมฺมิกเวรานํ สํวรตฺถาย ปิทหนตฺถายฯ **สมฺปรายิกานํ เวรานํ ปฏิฆาตายา**ติ วิปากทุกฺขสงฺขาตานํ สมฺปรายิกเวรานํ ปฏิฆาตตฺถาย, สมุเจฺฉทนตฺถาย อนุปฺปชฺชนตฺถายฯ **ทิฏฺฐธมฺมิกานํ วชฺชานํ สํวรายา**ติ เตสํเยว ปญฺจนฺนํ เวรานํ สํวรตฺถายฯ **สมฺปรายิกานํ วชฺชาน**นฺติ เตสํเยว วิปากทุกฺขานํฯ วิปากทุกฺขาเนว หิ อิธ วชฺชนียภาวโต วชฺชานีติ วุตฺตานิฯ **ทิฏฺฐธมฺมิกานํ ภยาน**นฺติ ครหา อุปวาโท ตชฺชนียาทีนิ กมฺมานิ อุโปสถปวารณานํ ฐปนํ อกิตฺติปกาสนียกมฺมนฺติ เอตานิ ทิฏฺฐธมฺมิกภยานิ นาม, เอเตสํ สํวรตฺถายฯ

สมฺปรายิกภยานิ ปน วิปากทุกฺขานิเยว , เตสํ ปฏิฆาตตฺถายฯ **ทิฏฺฐธมฺมิกานํ อกุสลาน**นฺติ ปญฺจเวรทสอกุสลกมฺมปถปฺปเภทานํ อกุสลานํ สํวรตฺถายฯ วิปากทุกฺขาเนว ปน อกุขมเฏฺฐน **สมฺปรายิกอกุสลานี**ติ วุจฺจนฺติ, เตสํ ปฏิฆาตตฺถายฯ **คิหีนํ อนุกมฺปายา**ติ อคาริกานํ สทฺธารกฺขณวเสน อนุกมฺปนตฺถายฯ **ปาปิจฺฉานํ ปกฺขุปเจฺฉทายา**ติ ปาปิจฺฉปุคฺคลานํ คณพนฺธเภทนตฺถาย คณโภชนสิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวฯ ยเณฺหตฺถ วตฺตพฺพํ สิยา, ตํ สพฺพํ ปฐมปาราชิกวณฺณนายเมว วุตฺตนฺติฯ

สิกฺขาปเทสุ อตฺถวเสน วณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๙๙. ปาติโมกฺขาทีสุ **ปาติโมกฺขุเทฺทโส**ติ ภิกฺขูนํ ปญฺจวิโธ ภิกฺขุนีนํ จตุพฺพิโธฯ ปริวาสทานาทีสุ **โอสารณียํ ปญฺญตฺตน**ฺติ อฏฺฐารสสุ วา เตจตฺตาลีสาย วา วเตฺตสุ วตฺตมานสฺส โอสารณียํ ปญฺญตฺตํฯ เยน กเมฺมน โอสารียติ, ตํ กมฺมํ ปญฺญตฺตนฺติ อโตฺถฯ **นิสฺสารณียํ ปญฺญตฺตน**ฺติ ภณฺฑนการกาทโย เยน กเมฺมน นิสฺสารียนฺติ, ตํ กมฺมํ ปญฺญตฺตนฺติ อโตฺถฯ

๕๐๐. อปญฺญเตฺตติอาทีสุ **อปญฺญเตฺต ปญฺญตฺตน**ฺติ สตฺตาปตฺติกฺขนฺธา กกุสนฺธญฺจ สมฺมาสมฺพุทฺธํ โกณาคมนญฺจ กสฺสปญฺจ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ฐเปตฺวา อนฺตรา เกนจิ อปญฺญเตฺต สิกฺขาปเท ปญฺญตฺตํ นามฯ มกฺกฏิวตฺถุอาทิวินีตกถา สิกฺขาปเท ปญฺญเตฺต อนุปญฺญตฺตํ นามฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

อานิสํสวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕๐๑. อิทานิ สพฺพสิกฺขาปทานํ เอเกเกน อากาเรน นวธา สงฺคหํ ทเสฺสตุํ **“นว สงฺคหา**”ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **วตฺถุสงฺคโห**ติ วตฺถุนา สงฺคโหฯ เอวํ เสเสสุปิ ปทโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อยํ ปเนตฺถ อตฺถโยชนา – ยสฺมา หิ เอกสิกฺขาปทมฺปิ อวตฺถุสฺมิํ ปญฺญตฺตํ นตฺถิ, ตสฺมา สพฺพานิ วตฺถุนา สงฺคหิตานีติ เอวํ ตาว วตฺถุสงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

ยสฺมา ปน เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา สีลวิปตฺติยา สงฺคหิตา, ปญฺจาปตฺติกฺขนฺธา อาจารวิปตฺติยา, ฉ สิกฺขาปทานิ อาชีววิปตฺติยา สงฺคหิตานิ, ตสฺมา สพฺพานิปิ วิปตฺติยา สงฺคหิตานีติ เอวํ วิปตฺติสงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

ยสฺมา ปน สตฺตหาปตฺตีหิ มุตฺตํ เอกสิกฺขาปทมฺปิ นตฺถิ, ตสฺมา สพฺพานิ อาปตฺติยา สงฺคหิตานีติ เอวํ อาปตฺติสงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

สพฺพานิ จ สตฺตสุ นคเรสุ ปญฺญตฺตานีติ นิทาเนน สงฺคหิตานีติ เอวํ นิทานสงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

ยสฺมา ปน เอกสิกฺขาปทมฺปิ อชฺฌาจาริกปุคฺคเล อสติ ปญฺญตฺตํ นตฺถิ, ตสฺมา สพฺพานิ ปุคฺคเลน สงฺคหิตานีติ เอวํ ปุคฺคลสงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

สพฺพานิ ปน ปญฺจหิ เจว สตฺตหิ จ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ สงฺคหิตานิ, สพฺพานิ น วินา ฉหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐนฺตีติ สมุฏฺฐาเนน สงฺคหิตานิฯ สพฺพานิ จ จตูสุ อธิกรเณสุ อาปตฺตาธิกรเณน สงฺคหิตานิฯ สพฺพานิ สตฺตหิ สมเถหิ สมถํ คจฺฉนฺตีติ สมเถหิ สงฺคหิตานิฯ เอวเมตฺถ ขนฺธสมุฏฺฐานอธิกรณสมถสงฺคหาปิ เวทิตพฺพาฯ เสสํ ปุเพฺพ วุตฺตนยเมวาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

นวสงฺคหิตวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิฏฺฐิตา จ ปริวารสฺส อนุตฺตานตฺถปทวณฺณนาติฯ

นิคมนกถา

เอตฺตาวตา จ –

อุภโต วิภงฺคขนฺธก-ปริวารวิภตฺติเทสนํ นาโถ;
วินยปิฏกํ วิเนโนฺต, เวเนยฺยํ ยํ ชิโน อาหฯ

สมธิกสตฺตวีสติ-สหสฺสมตฺเตน ตสฺส คเนฺถน;
สํวณฺณนา สมตฺตา, **สมนฺตปาสาทิกา** นามฯ

ตตฺริทํ สมนฺตปาสาทิกาย สมนฺตปาสาทิกตฺตสฺมึ –

อาจริยปรมฺปรโต, นิทานวตฺถุปฺปเภททีปนโต;
ปรสมยวิวชฺชนโต, สกสมยวิสุทฺธิโต เจวฯ

พฺยญฺชนปริโสธนโต, ปทตฺถโต ปาฬิโยชนกฺกมโต;
สิกฺขาปทนิจฺฉยโต, วิภงฺคนยเภททสฺสนโตฯ

สมฺปสฺสตํ น ทิสฺสติ, กิญฺจิ อปาสาทิกํ ยโต เอตฺถ;
วิญฺญูนมยํ ตสฺมา, สมนฺตปาสาทิกาเตฺววฯ

สํวณฺณนา ปวตฺตา, วินยสฺส วิเนยฺยทมนกุสเลน;
วุตฺตสฺส โลกนาเถน, โลกมนุกมฺปมาเนนาติฯ

มหาอฏฺฐกถญฺจว , มหาปจฺจริเมวจ;
กุรุนฺทิญฺจาติ ติโสฺสปิ, สีหฬฏฺฐกถา อิมาฯ

พุทฺธมิโตฺตติ นาเมน, วิสฺสุตสฺส ยสสฺสิโน;
วินยญฺญุสฺส ธีรสฺส, สุตฺวา เถรสฺส สนฺติเกฯ

มหาเมฆวนุยฺยาเน, ภูมิภาเค ปติฏฺฐิโต;
มหาวิหาโร โย สตฺถุ, มหาโพธิวิภูสิโตฯ

ยํ ตสฺส ทกฺขิเณ ภาเค, ปธานฆรมุตฺตมํ;
สุจิจาริตฺตสีเลน, ภิกฺขุสเงฺฆน เสวิตํฯ

อุฬารกุลสมฺภูโต , สงฺฆุปฏฺฐายโก สทา;
อนากุลาย สทฺธาย, ปสโนฺน รตนตฺตเยฯ

มหานิคมสามีติ , วิสฺสุโต ตตฺถ การยิ;
จารุปาการสญฺจิตํ, ยํ ปาสาทํ มโนรมํฯ

สีตจฺฉายตรูเปตํ, สมฺปนฺนสลิลาสยํ;
วสตา ตตฺร ปาสาเท, มหานิคมสามิโนฯ

สุจิสีลสมาจารํ, เถรํ **พุทฺธสิริ**วฺหยํ;
ยา อุทฺทิสิตฺวา อารทฺธา, อิทฺธา วินยวณฺณนาฯ

ปาลยนฺตสฺส สกลํ, ลงฺกาทีปํ นิรพฺพุทํ;
รโญฺญ สิรินิวาสสฺส, **สิริปาล**ยสสฺสิโนฯ

สมวีสติเม เขเม, ชยสํวจฺฉเร อยํ;
อารทฺธา เอกวีสมฺหิ, สมฺปตฺเต ปรินิฏฺฐิตาฯ

อุปทฺทวา กุเล โลเก, นิรุปทฺทวโต อยํ;
เอกสํวจฺฉเรเนว, ยถา นิฏฺฐํ อุปาคตาฯ

เอวํ สพฺพสฺส โลกสฺส, นิฏฺฐํ ธมฺมูปสํหิตา;
สีฆํ คจฺฉนฺตุ อารมฺภา, สเพฺพปิ นิรุปทฺทวาฯ

จิรฏฺฐิตตฺถํ ธมฺมสฺส, กโรเนฺตน มยา อิมํ;
สทฺธมฺมพหุมาเนน, ยญฺจ ปุญฺญํ สมาจิตํฯ

สพฺพสฺส อานุภาเวน, ตสฺส สเพฺพปิ ปาณิโน;
ภวนฺตุ ธมฺมราชสฺส, สทฺธมฺมรสเสวิโนฯ

จิรํ ติฏฺฐตุ สทฺธโมฺม, กาเล วสฺสํ จิรํ ปชํ;
ตเปฺปตุ เทโว ธเมฺมน, ราชา รกฺขตุ เมทินินฺติฯ

ปรมวิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวีริยปฏิมณฺฑิเตน สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิคุณสมุทยสมุทิเตน สกสมยสมยนฺตรคหนโชฺฌคาหณสมเตฺถน ปญฺญาเวยฺยตฺติยสมนฺนาคเตน ติปิฏกปริยตฺติปฺปเภเท สาฏฺฐกเถ สตฺถุสาสเน อปฺปฏิหตญฺญาณปฺปภาเวน มหาเวยฺยากรเณน กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตมธุโรทารวจนลาวณฺณยุเตฺตน ยุตฺตมุตฺตวาทินา วาทิวเรน มหากวินา ปภินฺนปอสมฺภิทาปริวาเร ฉฬภิญฺญาทิปเภทคุณปฏิมณฺฑิเต อุตฺตริมนุสฺสธเมฺม สุปฺปติฏฺฐิตพุทฺธีนํ เถรวํสปฺปทีปานํ เถรานํ มหาวิหารวาสีนํ วํสาลงฺการภูเตน วิปุลวิสุทฺธพุทฺธินา **พุทฺธโฆโส**ติ ครูหิ คหิตนามเธเยฺยน เถเรน กตา อยํ **สมนฺตปาสาทิกา** นาม วินยสํวณฺณนา –

ตาว ติฏฺฐตุ โลกสฺมิํ, โลกนิตฺถรเณสินํ;
ทเสฺสนฺตี กุลปุตฺตานํ, นยํ สีลวิสุทฺธิยาฯ

ยาว พุโทฺธติ นามมฺปิ, สุทฺธจิตฺตสฺส ตาทิโน;
โลกมฺหิ โลกเชฏฺฐสฺส, ปวตฺตติ มเหสิโนติฯ

สมนฺตปาสาทิกา นาม